

CIVILISZTIKA

Bódis Richárd

Hálózati záruk alkalmazásának problémája versenyjogi környezetben^{*}

A tanulmány *célja* egy kevésbé vizsgált probléma, a hálózati záruk kérdésének többoldalú bemutatása. A téma *aktualitását* az iPhone forgalmazásával kapcsolatos jogesetek, illetve az azokban született döntések adják, melyek rávilágítottak a hálózati záruk versenykorlátozó mivoltára. Ebből kifolyólag a tanulmány is abból indul ki, hogy a hálózati záruk alkalmasak a piaci verseny torzítására, és e tétel bizonyítására a hálózati zárukkal kapcsolatos szolgáltatói gyakorlatot törekszik bemutatni.

I. Mobiltelefonok használatának technikai és jogi korlátai

1. Technikai korlátok

A mobiltelefonok hálózattól való függőségét fizikai és szerződéses korlátok egyaránt biztosítják. A telefonok „függőségének” fizikai biztosítása az *SP-lock* (Service Provider Lock) révén valósul meg. Ez a hálózati zár azt biztosítja, hogy a telefont csak egy szolgáltató SIM-kártyájával lehet használni. A zár szoftveres alapú, és lényegében a telefon operációs rendszerének egy alprogramja.¹ Létezik a *SIM-Lock* is, ami azt hivatott biztosítani, hogy a telefont csupán egyetlen SIM-kártyával lehet használni. Ebben az esetben tehát azonos szolgáltató másik kártyájával sem használható a készülék. Ilyen típusú korlátozást a szolgáltatók manapság nem használnak a telefonokban, hiszen az nem lenne gazdaságos számukra. A legtöbb mobiltelefonban azonban találkozunk ilyen beállítási lehetőséggel, amivel a tulajdonos szabad akaratából lopás esetére szóló védelemmel láthatja el a telefont, ebben az esetben ugyanis a lopott telefon csak az eredeti SIM-kártyával használható. Persze akárcsak az SP-Lock, ez is feltörhető.

---

^{*} Jelen tanulmány a „Híváskorlátozás” - A számhordozás és hálózati záruk kapcsolata c. OTDK dolgozat alapján készült, amely a XXIX. OTDK „Telekommunikáció és Médiajogi Tagozat” szekciójában második helyezést ért el. Konulens: Dr. Balogh Zsolt György

2. Korlátok az általános szerződési feltételekben és az előfizető szerződéseiben

A szolgáltatók rendszerint szerződésben korlátozzák az általuk értékesített mobiltelefonok használatát. Az ilyen típusú rendelkezések egy részét azonban nem az egyedi előfizetői szerződéseiben, hanem az általános szerződési feltételek között találjuk meg, melyeket az előfizető az előfizetői szerződés aláírásával magára nézve kötelezőnek fogad el.

A *Vodafone Zrt.* általános szerződési feltételei szerint amennyiben az előfizető a szolgáltató kedvezményes GSM készülék ajánlatát is elfogadja, úgy a GSM készüléket kizárólag a szolgáltató előfizetői SIM-kártyájával használhatja. Az előfizetőnek azonban lehetősége van kérni a szolgáltatótól a telefon függetlenítését a mindenkor díjszabásban meghatározott díj ellenében.² A 2009. június 24-től érvényes díjszabás szerint a hálózati zár feloldásának díja 9000 Ft (mely 6500 Ft-al több, mint előző év májusában), mely összesen felül az előfizető köteles a kapott kedvezményeket időarányosan visszafizetni.³ Így tehát attól függően, hogy az előfizető a hűség időszaka mely szakaszában kívánja függetleníteni a telefonját, akár több 10000 Ft-os nagyságrendű is lehet a végösszeg. Érdeemes még leszögezni, hogy a Vodafone nem határoz meg az ÁSZF-ben semmilyen szankciót arra az esetre, ha az előfizető máshol függetleníti a telefont.

A *T-Mobile* általános szerződési feltételeiben hasonló rendelkezésekkel találkozhatunk, melyek szerint a kedvezményesen vásárolt készüléket az előfizető csak a szolgáltató SIM-kártyájával használhatja. Itt azonban csak a hűség időszaka letelte után van lehetősége az előfizetőnek a függetlenítésre.⁴ Ebben az esetben a hálózati zár feloldásának csak egyszeri díja van, mely 9600 Ft. E szolgáltató szóbeli tájékoztatása szerint szintén lehetőség van a hűség időszaka alatti függetlenítésre, amit a díjszabás is alátámaszt.⁵ Itt is természetesen köteles az előfizető visszafizetni a kapott kedvezményt, sőt a szolgáltató elmondása szerint az előfizetői szerződésben meghatározott kötbért is ki kell adott esetben fizetni.

A szolgáltatók tehát lényegében a szolgáltatás igénybevételének biztosítékait (kötbér) terjesztik ki a hálózati zár feloldására, *véleményem szerint indokolatlanul*. Úgy gondolom, hogy a szolgáltató érdeke kizárólag a szolgáltatás igénybevételére terjedhet ki, a nála vásárolt mobiltelefonra nem. A szolgáltató természetesen korlátozhatja az egyes előfizetők tekintetében a kedvezményesen vásárolt készülékek számát, amit meg is tesz. Ezt leszámítva azonban nem támaszthat további igényt a készülékre, és *nem terjesztheti ki az előfizetői szerződés biztosítékait a hálózati zár eltávolítására*. Ezt támasztja alá az is, hogy a készülék függetlenítése nem jelenti egyben a szer-

ződés felmondását. Elképzelhető az az eset, hogy az előfizető pusztán más szolgáltató szolgáltatását is igénybe kívánja venni, de e mellett továbbra is előfizetője marad a korábbi szolgáltatónak. *Érdemes lenne* a szerződés felmondásával együttjáró, és azzal együtt nem járó függetlenítést az általános szerződési feltételek közt megkülönböztetni.

Nagyon röviden kitérnék a *határozott idejű előfizetői szerződések* kérdésére. A határozott idejű, és a hűségnyilatkozatot tartalmazó előfizetői szerződések meglehetősen gátolják az előfizetőt abban, hogy éljen a szolgáltatás szabad megválasztásának lehetőségével. Természetesen nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a határozott idejű szerződések teszik lehetővé az előfizetők számára a kedvezményes készülékvásárlást. Ebből kifolyólag nehéz feloldani a két érdek közti konfliktust.

Tóth András a határozott idejű előfizetői szerződéseket egyenesen a számhordozást – mint a távközlési piac egy liberalizációs eszközét – akadályozó tényezőnek tartja, ugyanakkor elismeri a szolgáltatónál vásárolt készülékek árára gyakorolt kedvező hatását. Szerinte a két érdek közti konfliktust olyan szabályozással lehetne megoldani, mely alapján a szolgáltatói kedvezményt csak a fejlett mobilhálózati szolgáltatások igénybevételére alkalmas készülékekhez lehetne kapcsolni.⁶ Természetesen a szabályozás csak úgy fejtené ki a kívánt hatást, ha kizárólag ebben az esetben lehetne határozott idejű szerződést kötni.

Összegzésként fontos leszögezni, hogy a készülékhez (annak vásárlásához) kapcsolt hűségnyilatkozat nem jelent közvetlenül elidegenítési tilalmat, vagy használati kötelezettséget. Itt is pusztán arról van szó, hogy az előfizető kötbér fizetési kötelezettség kilátásba helyezése mellett arra vállal kötelezettséget, hogy meghatározott időn keresztül igénybe veszi meghatározott szolgáltató szolgáltatását. A fent vázolt korlátozások jellegéről elmondható, hogy ezek szerződéses korlátok, melyek a felek megállapodásán alapulnak. Nem kérdéses, hogy ezek a korlátok mennyire érvényesülnek a gyakorlatban, és mennyire ellenőrizhetők. *Kérdéses azonban*, hogy milyen jellegű maga a használat korlátozása. Bár az előfizetőt a hálózati zár a telefon korlátlan használatában, azaz tulajdonjoga kiteljesedésében korlátozza, mégsem beszélhetünk dologi jogi korlátról. Sokkal inkább kötelmi jellegű a korlát, amiből kifolyólag a szerződésben foglalt kötelezettségek nem teljesítése szerződésszegést valósít meg, amely szankciója az esetek jelentős részében kötbér, és adott esetben kártérítési kötelezettség.

3. Szerzői jog

Bár e dolgozatban nincs mód a mobiltelefonok függetlenítése szerzői jogi vonatkozásainak teljes körű ismertetésére, mégis érdemes röviden érinteni a

témát. A korábban említettek szerint a mobiltelefonokban található hálózati záruk lényegében a készülék szoftverének része. Ha a hálózati zárat eltávolítjuk a készülékről, úgy a telefon szoftverét módosítjuk, azaz megváltoztatjuk a szoftvert, mint művet. Ennek pedig különböző szerzői jogi vonatkozásai vannak.

A *Szjt.*⁷ szerint „eltérő megállapodás hiányában a szerző kizárólagos joga nem terjed ki a többszörözésre, az átdolgozásra, a feldolgozásra, a fordításra, a szoftver bármely más módosítására – ideértve a hiba kijavítását is –, valamint ezek eredményének többszörözésére annyiban, amennyiben e felhasználási cselekményeket a szoftvert jogszerűen megszerző személy a szoftver rendeltetésével összhangban végzi.” E szakaszt több szempontból kell vizsgálni a mobiltelefonok függetlenítésével kapcsolatban. Elsőként a törvény megengedi, hogy eltérő megállapodás hiányában *a szoftvert jogszerűen megszerző személy módosítsa azt*. Mobiltelefonok esetén a *gyakorlat* az, hogy a készülékek szoftvereihez adott felhasználási engedélyek a szerzői jog jogosultjának kizárólagos jogaként említik a szoftver módosítását. Más kérdés, hogy az idők során az egyes készülékekben különböző összetettséggű szoftverek voltak megtalálhatóak. Míg ma ténylegesen beszélhetünk operációs rendszerről mobiltelefonokkal kapcsolatban is (itt is elsősorban a smartphone, azaz az okostelefonok terén), addig a 90-es évek elején megjelent készülékek esetén meglehetősen kezdetleges szoftvekről beszélhetünk csak. Ez utóbbiakkal kapcsolatban világot látott olyan nézet is, hogy ezen egyszerű programalkotásokat (ún. rutin-szoftvereket) a készülék integráns részének kell tekinteni, és mint ilyen nem szerzői jogi, hanem a készülékkel közösen *szabadalmi védelemben* kell részesíteni.⁸ Ezt a magyar szabadalmi törvény sem zárja ki. Főszabályként ugyan nem lehet számítógépi programalkotás szabadalom tárgya, de ez csak arra az esetre áll, ha önállóan nyújtanak be szoftverre szabadalmi kérelmet.⁹ Így tehát egy szabadalmaztatható találmánnyal együtt, annak integráns részeként a szoftver is részesülhet szabadalmi védelemben.

Ha a felhasználási engedélyek meg is engednék a szoftver módosítását, akkor is csak *a szoftver rendeltetésével összhangban lehet megvalósítani a módosítást*. *Kérdéses* azonban, hogy pontosan mi felel meg a szoftver rendeltetésének. A *hamburgi Landgericht* is kimondta ítéletében, hogy a GSM készülékek lényege, hogy cserélhető SIM-kártyák révén a tulajdonos választása szerinti hálózaton használhassa a készüléket.¹⁰ Lényegében a mobiltelefonokat pont ezen tulajdonság különbözteti meg a vezetékes telefonoktól. Egy vezetékes készülék esetében ugyanis fizikailag kötve vagyunk egy adott szolgáltatóhoz abban az értelemben, hogy amennyiben szolgáltatót kívánunk váltani, úgy kénytelenek vagyunk először megszüntetni fennálló előfizetésünket, majd új előfizetési szerződést kötni. Azaz, nem teheti meg az előfize-

tő, hogy néha egyik szolgáltató telefonvezetékét csatlakoztatja a készülékhez, néha másikat. A mobiltelefonok esetében megteheti az előfizető, hogy egyszerre több előfizetést (elsősorban pre-paid típusút) létesít, és igényeinek megfelelően váltogatja a SIM-kártyákat. Ennek természetesen a hálózati zár lehet gátja. Ha a telefongyártóknak az lett volna a szándéka, hogy egy telefon ténylegesen csak egyetlen szolgáltatóval legyen használható úgy technikailag megoldható lett volna, hogy a SIM-kártyát integrálják a készülékbe oly módon, hogy azt ne lehessen cserélni. A gyártóknak azonban ez nyilván nem volt érdeke. A hálózati zár kizárólag a szolgáltató érdeke. Ha viszont elfogadjuk, hogy a mobiltelefonok rendeltetése az, hogy a tulajdonos bármely hálózaton használhassa a készüléket, úgy kénytelenek vagyunk elfogadni azt is, hogy a készüléket működtető szoftvernek is hasonló rendeltetése van. Ebből kifolyólag, ha a licencia is engedné, lehetősége lenne a telefon tulajdonosának a szoftver módosítására annak érdekében, hogy más hálózaton is használhassa a készüléket. Más álláspont szerint a szoftver rendeltetése megegyezik a felhasználási szerződésben meghatározott céllal.¹¹ Kérdéses, hogy ez a nézet mennyiben állja meg a helyét a speciális eszköznek tekintett mobiltelefonok tekintetében. Néhány állam szerzői joga már felismerte a hálózati zár kiiktatásának, mint speciális szoftvermódosításnak a jelentőségét. Jó példa az Amerikai Egyesült Államok, melynek szerzői jogi szabályozása szerint a mobiltelefon tulajdonosa módosíthatja készülékének szoftverét annak érdekében, hogy azt más hálózaton használhassa.¹²

Nem történik azonban minden függetlenítés esetén szoftvermódosítás. Előfordul, hogy úgy oldják meg a problémát, hogy egyszerűen *kicserélik a telefon szoftverét a gyári szoftverre*. Ez több *előnnyel* is jár. Egyrészt előfordul egyes szolgáltatótól vett készülékek esetében, hogy a szolgáltató módosítja a gyári szoftvert, és így a hálózati záron túl egyes új funkciók, új megjelenés beépítésére vagy egyes funkciók blokkolására kerül sor.¹³ Ebben az esetben ugyan nem kerül sor szoftvermódosításra, ugyanakkor jogosulatlan felhasználás történik.¹⁴ Ez abból fakad, hogy a készülék tulajdonosa a telefontal együtt egy konkrét szoftver-példányt vásárol meg, melynek használatára jogosult. Tekintve, hogy rendszerint nem lehet mobiltelefonhoz operációs rendszereket vásárolni, ezért a szoftver kicserélése azt feltételezi, hogy ahhoz a felhasználó jogosulatlanul jutott hozzá.

4. Büntetőjogi korlátok

Az eddigi magánjogi korlátok mellett fontos törvényi korlátnak tekinthető a hálózati zár eltávolításának büntetőjogi fenyegetettsége. Bár a telefon szoftverének módosítása során lényegében egy szerzői jogi vonatkozású cselekményről beszélünk, mégis azt a törvény a korábban számítógépes csalásnak nevezett tényállásában rendeli büntetni. A Btk. 300/C §-a jelenleg a *számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény* címet viseli, és több magatartást is büntetni rendel. A tényállás aszerint tesz különbséget az egyes magatartások között, hogy azokat jogtalan haszonszerzés céljából követik-e el, vagy sem. Előbbi a klasszikus számítógépes csalás.¹⁵

Mobiltelefonok szoftverének módosítása esetén – célzattól függően – a (2) és (3) bekezdés jöhet szóba. Amennyiben az elkövetőnek nem célja a jogtalan haszonszerzés, úgy elköveti a bűncselekményt, ha „*adat bevitelével, továbbításával, megváltoztatásával, törlésével, illetőleg egyéb művelet végzésével számítástechnikai rendszer működését jogosulatlanul akadályozza.*”¹⁶ A bűncselekmény megítélése szempontjából számos tényezőt kell figyelembe venni. Először is érdemes meghatározni, hogy ki az elkövető. Az *elkövető* – azaz, aki ténylegesen végrehajtja a függetlenítést, és így megvalósítja a törvényi tényállást – általában egy olyan *szakember*, akit a telefon tulajdonosa felkeres függetlenítés céljából. Ebben az esetben a tulajdonos magatartása abban merül ki, hogy a telefont elviszi az elkövetőhöz, és megállapodik vele, hogy pénz fejében függetlenítse a telefont. Lényegében tehát a *tulajdonos* bűncselekmény elkövetésére való rábírását valósít meg, ezzel pedig *bűnrészessé* válik. A bűnrészességet támasztja alá az is, hogy a tulajdonos nem valósítja meg a törvényi tényállás egyetlen elemét sem.

Egyre gyakoribb eset, amikor maga a *tulajdonos* az *elkövető*. Ez egyik oldalról akkor fordulhat elő, ha a tulajdonos rendelkezik a szükséges szakértelemmel, de manapság egyes telefonok függetlenítése nem igényel különösebb szakértelmet sem. Nokia készülékek esetén a gyártási szám alapján lehet ingyen letölteni az internetről a függetlenítéshez szükséges kódot, melyet aztán elég begépelni a telefonba. Más készülékekhez pedig speciális programokat lehet letölteni, melyek elvégzik a műveletet. Ebben az esetben nyilván a tulajdonos lesz az *elkövető*, részesség pedig nem állapítható meg.

Az alanyok mellett érdemes vizsgálni a *célzatot* is. Számos esetben ugyanis fennállhat a jogtalan haszonszerzés célzatként, egyes esetekben viszont nem feltétlenül. Egyértelműen fennáll a *jogtalan haszonszerzés* célzata, ha az elkövető kedvezményesen vásárol telefont, és a hűségű időszak elején függetleníti a készüléket azért, hogy utána drágábban eladja. Ebben az esetben a jogtalan haszon, amit meg kíván szerezni a vételár és az eladási ár közti különbözet. Ha viszont a tulajdonos az összes kedvezmény és hűségű

időszak lejártá után függetleníti a készüléket, úgy nem feltétlenül áll fenn a célzat. A függetleníítı „szakember”, aki pénzt kér a művelet elvégzéséért, minden esetben jogtalan haszonszerzés végett követi el a bűncselekményt, és ezért a Btk. 300/C. § (3) bekezdése szerint felel.

Mint látható a Btk. szigorú és kivételt nem tőrő szabályozása meglehetősen korlátozza a telefon tulajdonosát abban, hogy tulajdonjogával korlátlanul éljen. Érthető, hogy társadalmi érdek fűződik ahhoz, hogy a kedvezményes mobiltelefon vásárlás lehetősége mindenki számára elérhető legyen, és ne történjenek ilyen téren visszaélések. Ugyanakkor ezt a célt szolgálja az előfizetések számának korlátozása is. Maga a szolgáltató sem engedi, hogy egy személy korlátlan számban vásároljon előfizetéshez kötött kedvezményes árú telefonokat. Ezzel tökéletesen megakadályozható, hogy valaki a nagytelben vásárolt telefonokat drágábban adja el.

Nem tartható viszont indokoltnak ez a szabályozás abban az esetben, ha lejárt a hűségí időszak. Ilyenkor ugyanis a szolgáltatónak már semmilyen biztosítéki joga sincs a telefonra, tehát azt akár más hálózaton is lehet használni. Arról nem is beszélve, hogy telefonok esetén ez a szabályozás csak növeli a szolgáltatók amúgy sem kicsi monopol-helyzetét, ami nem feltétlenül előnyös a piaci verseny szempontjából.

II. Hálózati zár a gyakorlatban – versenyjog

A hálózati zárral kapcsolatos problémák a gyakorlatban is felvetődtek, igaz, nem a korábban említett jogterületeken. Az alábbiakban leírt jogesetek alapja az Apple számítástechnikai cég iPhone nevű mobilkészülékével kapcsolatos forgalmazási gyakorlatán túl a hálózati zárral versenykorlátozó mivoltának felismerése.

1. Az iPhone perek

A jogesetek és az egyes esetek során született döntések ismertetése előtt érdemes röviden kitérni arra, hogy miért is bírnak a témában jelentőséggel ezek az ügyek. Az iPhone az amerikai Apple cég terméke, mely lényegében egy mp3 lejátszóval kombinált mobiltelefonnak tekinthető. Az iPhone megjelenését komoly várakozás kísérte, melyet hamar letört az Apple iPhone-nal kapcsolatos forgalmazási politikája. A kereslethez képest eleinte korlátozott számban gyártott telefont kizárólag egy szolgáltatónál lehetett megvásárolni, és ezt egyéb a vásárlókat korlátozó intézkedések kísérték. Lényegében ezek voltak azok az indokok, melyek az alábbiakban leírt pereket generálták.

2. Az amerikai iPhone per

Az amerikai iPhone perben két ügyvéd – M. Van Smith és Damian R. Fernandez - nyújtott be a felperes, Timothy Smith nevében csoportos keresetet (class action) az Apple ellen az iPhone forgalmazásával kapcsolatban. A kereset *előzményeként* a felperesek ismertetik az Apple és az amerikai rádiótelefon-szolgáltató, AT&T közötti, iPhone forgalmazásról szóló megállapodást, mely az alábbiakban foglalható össze:

- az AT&T szolgáltató az iPhone kizárólagos forgalmazója az Egyesült Államok területén,
- a felek között a megállapodás 2012-ig hatályos,
- az Apple az iPhone-okhoz kapcsolt előfizetések forgalma után részesedést kap,
- az iPhone tulajdonosok számára tilos a telefont az AT&T-től különböző hálózaton használni (ezt hálózati zár biztosítja),
- az Apple-nek tartózkodnia kell az iPhone CDMA hálózatra való alkalmassá tételétől.

A fenti kikötések közül talán az utolsó ígérkezik legérdekesebbnek (ezzel egyúttal alátámasztva a versenykorlátozó szándékot), ugyanis annak ellenére, hogy az AT&T a piacvezető mobilszolgáltató az Egyesült Államokban, mégis egyben az egyetlen olyan szolgáltató is, mely nem rendelkezik CDMA hálózattal.¹⁷ Ez tehát azt jelenti, hogy annak ellenére, hogy a vásárló fejlettebb hálózatot is választhatna, mégis kötve van egy fejletlenebbhez.

A kereset elsősorban azt kifogásolja a megállapodással kapcsolatban, hogy így a vevő rákényszerül arra, hogy egy adott terméket egy adott szolgáltatás igénybevétele (*kapcsolt áru*) mellett vásároljon meg, mely korlátozza az érintett piacon a piaci versenyt. Tényleges fogyasztói korlátozásnak tekinthető, hogy mindezt hálózati zárral oldja meg a szolgáltató.

A kereset benyújtásának további indokaként említik a felperesek, hogy a hálózati zár feloldását az Apple több módon is megtorolta. Ezek között szerepelt egy olyan szoftverfrissítés hozzáférhetővé tétele, melynek telepítése blokkolja a feltört telefon egyes funkcióit.

A kereset benyújtásának indokaként szolgál az is, hogy a benyújtás időpontjában a keresettel érintettek száma 1,2 millió fő volt az Egyesült Államok területén, és az azt követő 18. hónapra 25-28 millió közé tették ezt a számot. Az illegálisan függetlenített iPhone-ok száma néhány százezerre volt tehető 2007. októberében.¹⁸

3. Az Apple és AT&T által elkövetett jogsértések

A kereset elsősorban versenyjogi oldalról közelíti meg a fent említett problémákat. A kaliforniai versenytörvény szerint trösztnek (unlawfull trust) kell tekinteni a tőke, szakértelem és két vagy több személy magatartásának olyan kombinációját, mely a kereskedelem és verseny korlátozáshoz vezet.¹⁹ A kereset szerint az Apple és AT&T közötti kapcsolatot trösztnek kell tekinteni, mivel a nagy keresletre szert tevő iPhone forgalmazásával kizárólag egy szolgáltató tudta növelni előfizetői számát a felek között létrejött szerződés alapján, és ezzel jelentősen korlátozta az adott szegmensben a piaci versenyt.²⁰

Említi a kereset az árukapcsolás (tying agreement) fogalmát is, mely a vonatkozó jogszabály szerint olyan feltétel szabását jelenti, mely szerint egy adott áru megvásárlása vagy szolgáltatás igénybevétele feltétele egy másik áru megvásárlásának vagy szolgáltatás igénybevételének (*kapcsolt áru*). Ez valósult meg a kereset szerint az iPhone forgalmazása során, mivel az készülék megvásárlásának feltétele az AT&T szolgáltatásának igénybevétele, sőt, az iPhone-t a tulajdonos más hálózaton nem is használhatja.²¹ A felperesek kitérnek arra is, hogy annak ellenére, hogy iPhone vásárlása esetén az előfizető csupán kétéves hűségnyilatkozatot ír alá, valójában az Apple és AT&T közti megállapodás hatályának időtartamáig (és e megállapodás miatt) kötve van egy adott szolgáltatóhoz.

A fentiek alapján *két érintett piac* határozható meg. Egyrészt érintett piacnak tekinti a kereset a mobil-szolgáltatási piacot, melynek korlátozására az alperesek az iPhone értékesítéséhez kapcsolódó árukapcsolással törekedtek. Másik érintett piac a kereset szerint a készülékekhez kapcsolódó szoftverek piaca, melynek korlátozására az Apple a harmadik féltől származó szoftverek korlátozásával törekedett.²²

A fenti és a keresetben található egyéb magatartásokkal az Apple és AT&T cégek a keresettel érintetteknek több módon is *kárt okoztak*. Kár keletkezett azokban a függetlenített telefonokban, melyekre telepítették az Apple szoftverfrissítését, mely szándékosan korlátozta a függetlenített telefonok egyes funkcióit. Kár keletkezett a díjak számlázása során is, hiszen más szolgáltató igénybevétele esetén egyes esetekben kevesebbet kellett volna fizetnie az előfizetőknek. És végül kár keletkezett akkor, amikor az Apple megtagadta függetlenített iPhone-ok garanciális javítását.²³

4. A módosított kereset

A módosított kereset (first amended complaint) az eredeti keresethez képest előtérbe helyezi az iPhone-okra vonatkozó garanciák problémáját. A *tényál-*

lás szerint az alperesek megtagadták a függetlenített iPhone készülékek garanciális javítását azon az alapon, hogy a tulajdonosok módosították a telefonok szoftverét, ezzel nem rendeltetésszerűen használva a telefont. Különösen azt kifogásolja a kereset, hogy abban az esetben is megtagadták az alperesek a garanciális javítást, amikor a korábban említett szoftverfrissítés blokkolta a függetlenített készülék egyes funkcióit. A kereset az amerikai szerzői jogi törvény egy fontos kivételére hivatkozik, mely szerint a mobiltelefon tulajdonosa jogszerűen módosíthatja készüléke szoftverét annak érdekében, hogy azt választása szerinti szolgáltató hálózatán használja.²⁴ A felperesek szerint e törvényi rendelkezés külön említés nélkül is része az iPhone készülékekre adott jótállásnak, ezért az alperesek jogtalanul tagadták meg a függetlenített készülékek garanciális javítását.²⁵ További érvként hozza fel a kereset, hogy az AT&T, mint hivatalos forgalmazó, nem tájékoztatta a vásárláskor a vevőket arról, hogy a készülék hálózati zárral van ellátva.²⁶

5. Az alperesek ellenkérelme

Az alperes ellenkérelmében számos ponton támadta a felperes keresetét. Elsőként azt *kifogásolta* az alperes, hogy nem törekedett a keresetben szereplő érintett piacok monopolizálására. Egyrészt azért nem, mert az egyik ilyen piacnak tekintett mobiltelefon-szolgáltatási piac nem csak az iPhone készülékekhez kapcsolódik. Az alperesek kifejtik, hogy más készülékeket is támogattak kedvezményes vagy speciális előfizetési konstrukcióval, nem csak az iPhone-t. További érvként említik, hogy a mobil-szolgáltatás nem tekinthető érintett piacnak a vonatkozó esetjog szerint, mivel a vevőt előre informálták arról, hogy az iPhone kizárólag egy mobilszolgáltató szolgáltatásával vehető igénybe. A készülékekhez kapcsolódó szoftverek piacával kapcsolatban az alperes kifejti, hogy e piac monopolizálására sem törekszik, hiszen nem szereplője az adott piacnak.²⁷ Az Apple által közzétett, függetlenített készülékeknél egyes funkciókat blokkoló szoftverfrissítéssel kapcsolatban az alperes kifejti, hogy nem bizonyított, hogy az Apple célzatosan blokkolni kívánta a funkciókat. A telepítés továbbá nem automatikusan, hanem a tulajdonos kérelmére történt, és az Apple figyelmeztette a tulajdonosokat a lehetséges kockázatokra. Ezek mellett az Apple-nek nem kötelessége az interoperabilitást biztosítani a szoftverhez kapcsolódó licenc ellenére módosított szoftverekkel kapcsolatban.²⁸

6. Az ítélet

Az ítélet szerint a *felperesek sikeresen bizonyították* azt, hogy iPhone vásárlása esetén az előfizetők kötve vannak az AT&T által nyújtott szolgáltatáshoz (mint értékesítéshez kapcsolt szolgáltatáshoz), melyet a hálózati zár biztosít. Ezt a bíróság azzal indokolta, hogy annak ellenére, hogy az előfizetők és szolgáltató közti megállapodás szerint két éves hűséggel tartoznak a szolgáltatónak (mely a szolgáltató és Apple közti megállapodás miatt valójában öt év), mégis egyben tulajdonosaivá is válnak a készülékeknek, és így szabadon választhatnak az egyes szolgáltatók között.²⁹ Ebből kifolyólag az árukapcsolás és az ezt ténylegesen biztosító hálózati zár versenykorlátozó jellegű. Ez természetesen elsősorban a hűségi időszak utáni időszakra vonatkozik. A bíróság továbbá *bizonyított* találta azt is, hogy az Apple-nek érdekeltsége van az iPhone-hoz kapcsolódó szoftverek piacán, és ezért harmadik féltől származó alkalmazások korlátozása egyben versenykorlátozó magatartás is.³⁰ Érdekes okfejtéssel találkozhatunk az iPhone készülékekre vonatkozó garancia kapcsán. A bíróság úgy látta, hogy jogtalanul nem biztosított jótállást az Apple (illetve az AT&T) a keresetben említett szoftverfrissítéssel okozott károkra. Ezt azzal indokolta, hogy igaz ugyan, hogy az alperesek kizárták a jótállást a módosított és harmadik személytől származó szoftverekkel okozott kárért, mégis a bíróság szerint a tényleges kár az egyes funkciókat blokkoló, Apple-től származó szoftverfrissítés telepítésével keletkezett, és nem a függetlenítéssel.³¹

7. Az amerikai iPhone per a magyar jog tükrében

Érdeemes röviden megvizsgálni a fentiekben említett jogesetet a magyar jog tükrében is, előrebocsátva, hogy bár az iPhone telefonokat Magyarországon azonos módon forgalmazzák, jelenleg még sincs folyamatban hasonló per. A magyar versenyjog az *amerikaihoz hasonlóan ítéli meg* az Apple és AT&T között létrejött megállapodásokat. A *Tpvt.* szerint „tilos a vállalkozások közötti megállapodás és összehangolt magatartás, valamint a vállalkozások társadalmi szervezetének, a köztestületnek, az egyesülésnek és más hasonló szervezetnek a döntése (a továbbiakban együtt: megállapodás), amely a gazdasági verseny megakadályozását, korlátozását vagy torzítását célozza, vagy ilyen hatást fejthet, illetve fejt ki”.³² *Kartell* alapvetően két módon valósulhat meg. Versenytársak közötti megállapodás esetén horizontális, míg termelési vagy forgalmazási láncolatban részt vevő vállalkozások közötti megállapodás esetén *vertikális* kartellről beszélünk. Az *Apple és AT&T közötti megállapodás* az utóbbi kategóriába tartozik. A gyártó és forgalmazó közti megállapodás számos gazdasági előnnyel járhat, de ez a piac számára csak

addig tartható, amíg annak nincs versenykorlátozó hatása.³³ A gazdasági versenyt korlátozó megállapodás fogalmát (általános kartell-tilalom) egy példalózó felsorolás egészíti ki, mely többek között tartalmazza, hogy tilos az eladási árakat közvetve vagy közvetlenül meghatározni és tilos a műszaki fejlesztést korlátozni vagy ellenőrzés alatt tartani (*kontingentáló kartell*).³⁴ Mindkét kitétel megvalósul a szóban forgó megállapodás alapján, ugyanakkor érdemes külön kiemelni, hogy annak ellenére, hogy Magyarországon nem az amerikaival azonos szolgáltató forgalmazza az iPhone-t, mégis több országra kihatással van az, hogy az Apple nem fejleszthet CDMA hálózatra alkalmas iPhone-t.

A Tpv. szerint tilos a szerződéskötést olyan kötelezettségek vállalásától függővé tenni, amelyek természetüknél fogva, illetve a szokásos szerződési gyakorlatra figyelemmel nem tartoznak a szerződés tárgyához.³⁵ Első ránézésre a szokásos szerződési gyakorlat alapján mindenképp a szerződés tárgyához tartozik egy mobiltelefon vásárlása esetén az előfizetői szerződés is. A *probléma* ugyanakkor az, hogy minden típusú és márkájú telefont előfizetés nélkül is meg lehet vásárolni, rendszerint szolgáltatóknál is. Általában lehetőség van arra, hogy magasabb ár ellenében a kínálatban található telefonokat függetlenül (vagy szolgáltató által utólag függetleníve) vásárolja meg a vevő. Nem beszélve arról, hogy egyébként márkaboltból, vagy egyéb mobiltelefon szaküzletből is meg lehet vásárolni a mobiltelefonokat szintén előfizetés nélkül. Ebből kifolyólag egy mobiltelefon vásárlásához természeténél fogva nem tartozik hozzá egy előfizetés „vásárlása” is, így nem tartozik feltétlenül a szerződés a tárgyához.³⁶

Az *iPhone esetében azonban* nem ennyire szabad a vásárló. Világszerte minden országban kizárólag egy szolgáltató forgalmazhatja az iPhone-t, hazánkban a T-Mobile. Ez nemcsak azt jelenti, hogy más szolgáltatónál nem találjuk meg a kínálatban, hanem azt is, hogy maguk az Apple márkaboltok sem adhatnak el iPhone-t, sőt ahhoz tartozó alkatrészt sem. A kizárólagos forgalmazásra jogosult szolgáltató pedig kizárólag hálózati zárral ellátott példányokat forgalmazhat. A hálózati zár szolgáltató általi feloldására természetesen van lehetőség, de csak a hűségidőszak (1 vagy 2 év) lejárta után. Ha a vásárló a fentiek ellenére is iPhone vásárlása mellett döntött, akkor is eleinte csak két speciális előfizetés közül választhatott, melyek havi díja meghaladta az általában szokásos mértéket. A fent leírtakból kifolyólag a szolgáltató olyan kötelezettségtől teszi függővé az iPhone megvásárlását, mely a szokásos szerződési gyakorlatra figyelemmel nem tartozik a szerződés tárgyához. E tekintetben az *iPhone-ok forgalmazása Magyarországon legalább annyira kétséges, mint az Egyesült Államokban.*

8. A németországi iPhone per

Németországban a fentiekhez hasonló versenyjogi alapon robbant ki per az iPhone forgalmazása körül. A *felperes Vodafone* azért nyújtott be keresetet az iPhone kizárólagos forgalmazására jogosult T-Mobile ellen, mert sérelmesnek találta versenyjogi szempontból az alperes és Apple közötti kizárólagos forgalmazásra vonatkozó megállapodást, ennek is elsősorban azt a részét, mely szerint az iPhone készülékeket csak hálózati zárral ellátva és kizárólag előfizetéshez kötve lehet megvásárolni. A felperes szerint az alperes megsértette a szolgáltatók azon kötelezettségét, miszerint a szolgáltató nem nehezítheti meg az előfizetők számára a más szolgáltatóhoz való áttérést. iPhone vásárlása esetén az előfizető a vásárláskor nem választhat a tarifák között, mivel kizárólag speciális tarifával vásárolható meg a készülék, továbbá tarifaválasztásra később sincs lehetőség a hálózati zár miatt. A felperes azzal is érvelt, hogy az Európai Bizottság 1996-os közleményében kifejezetten úgy rendelkezett a hálózati záruk használatáról, hogy azokat csak kivételesen alkalmazhatják a szolgáltatók, elsősorban abban az esetben, ha kedvezményes összetett ajánlatról van szó. A felperes szerint semmiképp sem tekinthető kedvezményesnek a 399 Eurós ár, amennyiért az iPhone-t értékesítették.

A *Landgericht Hamburg 2007. november 11-én ideiglenes intézkedésben* megtiltotta az alperesnek, hogy:

- az iPhone-t kizárólag előfizetéssel és két éves hűségnyilatkozattal forgalmazza és/vagy
- az iPhone-t kizárólag hálózati zárral ellátva forgalmazza, melynek következményeként a telefon kizárólag az alperes hálózatán használható.

Utóbbi esetben a szolgáltatót kötelezte a bíróság arra is, hogy az előfizető kérésére feltétel nélkül és ingyenesen függetlenítse a telefont, amennyiben mégsem függetlenül veszi a készüléket. Ennek következményeként megjelentek a szolgáltató polcain az előfizetéshez nem kötött és vevő kívánságára függetlenített készülékek, melyek kerek 600 Euróval kerültek többre a hűségnyilatkozatos konstrukcióban megvásárolható készülékekhez képest.³⁷

A hamburgi bíróság *2007. december 4-én hozott ítéletében* hatályon kívül helyezte az ideiglenes intézkedésről szóló végzését, és *elutasította a felperes keresetét*. A bíróság ítéletében rámutatott arra, hogy a mobiltelefonok szolgáltatók általi forgalmazása lényegében csak egy eszköz a szolgáltatás igénybeviteléhez. Ennek következményeként a szolgáltatás előnyösebb értékesítése érdekében a szolgáltatók olcsóbban adják el előfizetéshez kapcsolva a mobiltelefonokat. Ugyanakkor külön-külön dűl a verseny az egyes mobilszolgáltatók és mobiltelefon-előállítók között. Ennek megfelelően a

GSM rendszer alap gondolatának tekinti a bíróság azt, hogy a SIM-kártyák szabadon cserélhetők az egyes telefonok között.

A bíróság elutasította a felperes azon érvelését, miszerint az iPhone forgalmazásával kapcsolatban nem valósul meg az Európai Bizottság közleményében meghatározott olyan kivétel, mely indokoltá tenné hálózati zár alkalmazását. A bíróság továbbá kimondta, hogy bár mind a felperes mind az alperes működési engedélyében szerepelt az előfizetők másik szolgáltatóhoz való áttérése segítésének követelménye, ez mégsem tekinthető általánosan kötelező magatartásnak, mivel nem minden szolgáltató működési engedélyében szerepel. Ebből kifolyólag tisztességtelen piaci magatartást sem valószínűsíthető meg az alperes a hálózati zárral ellátott készülékek forgalmazásával.³⁸

9. Az Európai Bizottság közleménye

Az Európai Bizottság is állást foglalt hálózati zár témakörben, elsősorban versenyjogi szempontból. Az 1996-ban nyilvánosságra hozott, mobiltelefon-szolgáltatókhoz szóló közlemény szerint a hálózati zár egy konkrét szolgáltatóhoz láncolja az előfizetőt, ebből kifolyólag lehetőséget kell biztosítani annak feloldására. A Bizottság a hálózati zárat egyben versenykorlátozónak is tartja a később piacra lépő szolgáltatók tekintetében, mivel lehetetlenné teszi azt, hogy a készüléket más hálózaton is használják. Ha az előfizető szolgáltatót akar váltani, akkor vagy vissza kell adnia a készüléket az eredeti szolgáltatónak, vagy komoly díjat kell fizetnie a függetlenítésért. Ebből kifolyólag a Bizottság szerint kizárólag olyan hálózati zárat szabad alkalmazni, mely az előfizető által is feloldható. Fentiek kimondására azért is szükség volt 1996-ban, mert a European Telecommunications Standards Institute (ETSI) a GSM szabvány részévé kívánta tenni a hálózati záruk alkalmazását (ez végül nem következett be). A szolgáltató köteles figyelmeztetni az előfizetőt arra, hogy hálózati zárral ellátott készüléket vásárol meg, és tájékoztatnia kell a hálózati zár feloldásának lehetőségéről. Abban az esetben, ha a mobiltelefont kedvezményes előfizetéshez kapcsoltnak értékesítik, lehetősége van a szolgáltatónak arra, hogy kedvezményes időszakban megtagadja a készülék függetlenítését (vagy az ezzel kapcsolatos információk rendelkezésre bocsátását). A szolgáltató ugyanakkor nem tagadhatja meg a telefon hálózati zárának feloldását, ha az előfizető visszafizeti a kedvezmény teljes összegét.

A fenti közlemény bár kötelező erővel nem bír, mégis a *mai gyakorlat megfelel a benne foglalt ajánlásoknak*. Bár a közlemény kifejezetten nem említi, mégis az tűnik ki belőle, hogy a szolgáltatóknak a hálózati zár feloldásának lehetőségét ingyenesen kell biztosítaniuk. Ellenkező esetben, esetlegesen magas díjak mellett változatlanul versenykorlátozó lenne az ilyen szolgáltatói gyakorlat.³⁹

10. Az iPhone perek tanulságai

Az amerikai és német iPhone perek komoly tanulsággal rendelkeznek a mobiltelefonok hálózati záraival kapcsolatban. Egyrészt fontos annak a felismerése, és bírósági ítéletben való kimondása, hogy a *hálózati záruk alkalmazása versenykorlátozó*, és egyben sérti az előfizetői érdekeket. Igaz, nemcsak az iPhone készülékek forgalmazásával, hanem az összes mobiltelefonnal kapcsolatban igaz ez az állítás. Kérdéses, hogy ezek után mi lehet a megoldás a hálózati záruk problémájára? Úgy gondolom, mindkét per megtalálta a maga megoldását, amit érdemes lenne jogalkotási szintre emelni. *Fontos lenne megszüntetni a függetlenítéssel kapcsolatos szolgáltatói monopóliumot*, ami több területre kiterjedő jogalkotási tevékenységet igényel. Ennek kifejtésére alábbiakban kerül sor.

III. Egy ésszerűbb szabályozás gondolata - de lege ferenda javaslatok

A szabályozás átalakításának céljaként azt kellene megállapítani, hogy meghatározott feltételek fennállása, és a szolgáltatók érdekeinek szem előtt tartása mellett az előfizetők számára a leggazdaságosabb módon legyen lehetőség a hálózati zár feloldására.

Első lépésként a *Btk. vonatkozó szakaszait kellene úgy módosítani*, hogy mobiltelefon függetlenítésével ne legyen megvalósítható bűncselekmény. Ez természetesen további finomítást igényel, mert az illegálisan történő függetlenítés visszaszorítása érdekében a jogtalan haszonszerzés végett elkövetett függetlenítést továbbra is érdemes büntetni. A Btk. 300/C. §-át olyan bekezdéssel lenne érdemes kibővíteni, mely kimondja, hogy *„nem büntethető, aki a (2) bekezdésben meghatározott cselekményt rádiótelefon-szolgáltató engedélye alapján a szolgáltató által rádiótelefonon alkalmazott hálózati zár feloldása érdekében követi el”*. Így válna lehetővé a nagyobb technikai felkészültségű előfizetők számára, hogy maguk is elvégezzék a függetlenítés műveletét.

A szolgáltatói engedéllyel kapcsolatban az alábbi szabályokat képzelem el, mely az Eht.-ben⁴⁰ nyerne szabályozást. A szolgáltatónak kötelező lenne kiadnia a fent említett engedélyt, *amennyiben az előfizető a telefon vásárlásakor kapott, vagy egyéb előfizetői hűséggel kapcsolatos megállapodásban meghatározott kedvezményt megtéríti a szolgáltatónak, a hűségi időszak lejárt, vagy az előfizetői szerződésnek nem volt része hűségnyilatkozat*.

Úgy gondolom, érdemes lenne szabályozás tárgyává tenni a hálózati záruk feloldásával kapcsolatos azon szolgáltatói gyakorlatot, mely az előfizetői

szerződés felmondásával egyenértékűnek tekinti a hálózati zár feloldását. *Meg kellene tiltani* a szolgáltatóknak, hogy a szerződés felmondásával azonos szankciókat alkalmazzák a hűségű időszak alatt történő függetlenítésért. Másképp megfogalmazva, a szolgáltatás igénybevételének biztosítékai (elsősorban kötbér és a kapott kedvezmény visszafizetésének kötelezettsége) kizárólag a szolgáltatással kapcsolatos tényállások esetén legyenek érvényesíthetők. Érdemes lenne továbbá *kötelezővé* tenni a szolgáltatók számára, hogy a hűségű időszak eredményes letelte után ingyen oldják fel a kedvezményesen vásárolt készülékek hálózati zárat.

A korábban említett Btk. módosítás alapján nemcsak a tulajdonos, hanem adott esetben *egyéb szolgáltató vagy szakember is elvégezheti a függetlenítést* a szolgáltatói engedély alapján. A szolgáltatóktól kapott tájékoztatás alapján a nem az adott szolgáltató általi függetlenítés következménye minden esetben a jótállás (és szavatossági igény) teljes elvesztése. Ez azt jelenti, hogy pusztán a szoftver módosítása miatt valamely a hardverhez tartozó alkatrész meghibásodása esetén sem érvényesítheti a tulajdonos jótállás alapján fennálló igényét. Ez nyilván indokolatlan korlátozás, ezért kifejezetten ki kellene mondani a hálózati zár feloldásával kapcsolatos szabályok között, hogy abban az esetben, ha a tulajdonos a hálózati zárat nem azon szolgáltató közreműködésével oldja fel, amelynél a készüléket vásárolta, úgy elveszti a telefon szoftverével kapcsolatos jótállást és szavatossági igényeit, de a telefon egyéb részein fennálló, nem a hálózati zár feloldásából adódó meghibásodással kapcsolatos jótállási és szavatossági igényei továbbra is fennmaradnak.

Érdemes lenne átvenni az amerikai szerzői jogi törvény azon rendelkezését, mely szerint a *mobiltelefon tulajdonosa szabadon módosíthatja készülékének szoftverét* annak érdekében, hogy azt más mobilhálózaton használhassa. Úgy gondolom, hogy ez egy meglehetősen korszerű és előremutató szabály, mely kifejezésre juttatja a „mobiltelefóniának” nevezett jelenség lényegét.

Távlati célként érdemes lenne *további két lépést* meghatározni. Elsőként kötelezni kellene a rádiótelefon-szolgáltatókat arra, hogy minden készüléket lehessen kártyafüggetlen formában, azaz hálózati zár nélkül a szolgáltatónál is megvásárolni. Második lépcsőfok pedig hálózati záras készülékek piacról való teljes kizárása lenne. Utóbbi javaslattal kapcsolatban megemlítenéd, hogy a Szingapúri Köztársaság megtiltotta a mobilszolgáltatók számára a hálózati zárral ellátott készülékek forgalmazását.⁴¹ Érdemes lenne hosszútávon ezt a példát átvenni.

Jegyzetek

- ¹ Kósa Ferenc: Mobiltelefonok szoftverének módosítása és ennek jogi következményei. [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kosa_mobil_szd2001\(jf\).pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kosa_mobil_szd2001(jf).pdf) (2008.09.14.)
- ² Vodafone ÁSZF 10.3. pont.
http://www.vodafone.hu/egyeni/common/segithetunk/ugyfelszolgalat/letoltes/aszf/2009_06_24/aszf_09_06_24_1.pdf (2009.05.29.)
- ³ Vodafone Díjszabás 2.4. pont.
http://www.vodafone.hu/egyeni/common/segithetunk/ugyfelszolgalat/letoltes/aszf/2009_06_24/aszf_09_06_24_2.pdf (2009.05.29.)
- ⁴ T-Mobile ÁSZF 10.3. pont.
http://www.t-mobile.hu/static/DocumentStore/lakossagi/ugyintezes/aszf/e_aszf_090601.pdf (2009.05.29.)
- ⁵ Lásd T-Mobile Díjszabás.
<http://www.t-mobile.hu/static/DocumentStore/lakossagi/tarifak/elfozeteses/dijszab.pdf> (2009.05.29.)
- ⁶ Tóth András: A közvetítő-választás és a számhordozhatóság szabályozása, illetve szerepe a hatásos távközlési piaci verseny előmozdításában, Infokommunikáció és Jog 2004. 3. sz. 87. o.
- ⁷ 1999. évi LXXVI. törvény 59. § (1) bek.
- ⁸ Lontai Endre: Magyar polgári jog - Szellemi alkotások joga. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest 2001. 45. o.
- ⁹ 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról 1. § (1) és (2) bek. Európaszerte hasonló gyakorlat érvényesül. Lásd Guido Kucsko: Roadmap – Gestiges Eigentum. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2004. 44., 131. o.
- ¹⁰ Azonban e ténnyel kapcsolatban a bíróság csupán annak megállapítására korlátozta ítéletét, hogy a szolgáltatók nem nehezíthetik meg a más szolgáltatóhoz való áttérést. Lásd G Hamburg Urteil vom 4.12.2007, 315 O 923/07
- ¹¹ Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2006. 312. o.
- ¹² Lásd az Amerikai iPhone pert.
- ¹³ Példa erre a Vodafone által értékesített Sharp GX-10 készülék, mely a szolgáltató által módosított szoftverrel nem volt képes teljeskörű adatkommunikációra infra-porton keresztül.
- ¹⁴ Kósa: i.m.
- ¹⁵ Tóth Mihály (szerk.): Magyar büntetőjog – Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest 2005. 448. o.
- ¹⁶ Btk. 300/C. § (2) bek. b) pont
- ¹⁷ A Code-Division Multiple Access Network (kódosztásos többes hozzáférésű hálózat) kifejezés rövidítése, lényegében gyorsabb adatátvitelt valósít meg.
<http://www.sonyericsson.com/cws/companyandpress/aboutus/technology/understandingnetworks?cc=hu&lc=hu>
- ¹⁸ Class Action Complaint, Smith v. Apple, p. 8.
www.appleiphonelawsuit.com/uploads/Class_Action_Complaint_Smith_vs_Apple.pdf (2008.05.5.)
- ¹⁹ Cartwright Act, section 16720.
- ²⁰ Class Action Complaint, Smith v. Apple. 25. o.
- ²¹ Uo.
- ²² Időközben Európa egyes országaiban már több szolgáltató is kínál iPhone készüléket, illetve az Apple elindította az iPhone-hoz kapcsolódó fejlesztői programot, melyben – elvi-

- leg – mindenki szabadon fejleszthet szoftvert a készülékre. Az új iPhone 3G S megjelenése sem látszik változtatni ezen a gyakorlaton.
- ²³ Class Action Complaint, Smith v. Apple. 28. o.
- ²⁴ Code of Federal Regulations, 37 CFR section 201.40(b)(5)
- ²⁵ First Amended Complaint, Smith v. Apple. www.appleiphonelawsuit.com/uploads/2007-11-02__1st_Amended_Complaint_Endorsed.pdf 31. o. (2008.05.5.) 31. o.
- ²⁶ First Amended Complaint, Smith v. Apple. 32. o.
- ²⁷ Apple's Motion to Dismiss Plaintiffs' Revised Consolidated Amended Class Action Complaint. <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/california/candce/5:2007cv05152/196514/122/1-2>. o. (2008.06.27.)
- ²⁸ Apple's Motion to Dismiss Plaintiffs' Revised Consolidated Amended Class Action Complaint. 14. o.
- ²⁹ Order Granting In Part And Denying In Part Defendant Apple's Motion To Dismiss. https://www.appleiphonelawsuit.com/uploads/October_1__2008__Court_Order.pdf 15. o. (2008.10.1.)
- ³⁰ Order Granting In Part And Denying In Part Defendant Apple's Motion To Dismiss. 16. o.
- ³¹ Order Granting In Part And Denying In Part Defendant Apple's Motion To Dismiss. 29. o.
- ³² 1996. évi törvény a tisztességtelen piaci magatartás és versenykorlátozás tilalmáról 11. § (1) bek.
- ³³ Nagy Csongor István: Kartelljogi kézikönyv - A közösségi és a magyar kartelljog joggyakorlata. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2008. 355. o.
- ³⁴ Tpv. 11. § (2) bek. a) és b) pontok
- ³⁵ Tpv. 11. § (2) bek. h) pont
- ³⁶ Miskolczi Bodnár Péter: A versenytörvény magyarázata. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2002. 171. o.
- ³⁷ Előfizetéssel 399, míg anélkül 999 euróba került a telefon. Lásd Apples Beteiligung an iPhone-Umsätzen bestätigt. <http://www.golem.de/0711/56298.html> (2008.05.20.)
- ³⁸ LG Hamburg Urteil vom 4.12.2007, 315 O 923/07
- ³⁹ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/96/791&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en> (2008.06.10.)
- ⁴⁰ Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény
- ⁴¹ TAS Fines M1 For Unauthorised Frequency Transmission And Issues Warning Over Sale Of SIM-Locked Cellular Phones. <http://www.ida.gov.sg/News%20and%20Events/20050721123258.aspx?getPagetype=20> (2008.11.19.)

A modernkori uzsora*

A XXI. század jogi szabályozásának egyik nagy *problémája*, hogy a jogintézmények az időmúlás és a társadalmi változások folytán elavulnak, tartalmuk kiüresedik, ezáltal nem felelnek meg rendeltetési céljuknak, nem tudják szabályozni azokat az élethelyzeteket, amelyekre megalkották őket. Mindez többek között annak tudható be, hogy a jogalkotás nem képes lépést tartani a társadalmi viszonyok változásaival, továbbá nem képes a társadalom által támasztott igények kielégítésére. Hiába a felismerés, hogy jogszabályaink elavultak, a törvénymódosítási kísérletek rendre zátonyra futnak.

Számos jogintézmény említhető, amely már nem képes rendezni az általa szabályozni kívánt élethelyzetet. A fogalom-meghatározások felszínesek, túl általánosak, továbbá komoly problémát jelentenek az értelmezések közötti eltérések is. Ennek következménye, hogy egyre könnyebb megkerülni a jogszabályokat: *sok a „kiskapu”*. Ez a probléma merül fel az uzsorás szerződés kapcsán is. Az *uzsorás tevékenység* napjainkban is divat, „virágkorát” éli; a köznyelv a kizsákmányolás modernkori formájaként emlegeti. Az uzsora felüti a fejét mindenhol, ahol lehetőséget lát, legyen az adásvételi szerződés, bérleti szerződés, hitel- vagy kölcsönszerződés stb. A hatályos szabályozás álláspontom szerint nem képes sem megelőzni, sem megakadályozni az uzsorás szerződések létrejöttét. A bírói jogalkalmazás sem tud a fent írt követelménynek megfelelni az uzsorás ügyek elbírálása során. Ennek oka az egységes bírói gyakorlat hiánya.

Tanulmányomban elsősorban a *gyorskölcsönök uzsorás jellegével* foglalkozom, ugyanis úgy vélem, hogy a XXI. század legvitatottabb uzsorás jellegű szerződése a gyorskölcsönök terén jönnek létre. E szerződésekben fel-fel bukkannak az uzsorás szerződésekre utaló jegyek, mégis legálisnak fogadja el a joggyakorlat. Céлом az uzsora tényállásának alkalmazhatóvá tétele a XXI. század igényeinek megfelelően. Olyan szempontrendszerre, illetve objektív támpontok megalkotására van szükség, amelyek megkönnyítik a bírói mérlegelést, illetve a döntést az uzsorás ügyekkel kapcsolatos eljárások során. Ezzel egyidejűleg meg kell teremteni azt az eszközrendszert, amely lehetővé teszi az irreálisan magas költségű, gyorskölcsönnek álcázott uzsorás szerződések visszaszorítását. Az uzsorás- és gyorskölcsön szerződések prob-

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Polgári Jogi Tagozat I.” szekcióban különdíjat kapott. Konzulens: Dr. Kecskés László és Dr. Nemessányi Zoltán

lematikája összefonódik, azt is mondhatnám, hogy az uzsorás szerződés gyorskölcsön formájában „ölt testet”. Nem csupán arra törekszem, hogy az uzsorás szerződés tényállásának alkalmazása megfeleljen a társadalom igényeinek, elvárásainak, hanem arra is, hogy alapul szolgáljon a gyorskölcsönök által generált problémák megoldásához is.

I. Az uzsorás szerződésre vonatkozó hatályos szabályozás

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) szerint, ha a szerződő fél a szerződés megkötésekor a másik fél helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan előnyt kötött ki, a szerződés semmis (uzsorás szerződés).¹ Az uzsorának *két ismérve* van. Az egyik a feltűnően aránytalan előny kikötése valamely szerződő fél javára, a másik, hogy ezt az előnyt a sérelmet okozó fél a másik fél helyzetének kihasználásával kötötte. „A felek szerződéses viszonyában az aránytalan előnyt vállaló félnek valamilyen hátrányos, szorult helyzetben kell lennie, amely arra készíti, hogy a szerződést ilyen feltételekkel is megkösse.”² „Az ember társadalmi vagy gazdasági helyzete, tehát a függő vagy megszorult jogi helyzet objektív emberi körülménynek minősül.”³ Ilyen szorult helyzet lehet a létfenntartás, a legszükségesebb élethelyzetek biztosítása, továbbá olyan helyzetek, amelyek a kötelezett anyagi biztonságát lényegesen érinthetik, veszélyeztethetik.⁴ *Megnehezíti* a felek és a bíróság helyzetét az a tény, hogy a törvény egyrészt elkerülte azoknak a tényezőknek a felsorolását, amelyek ilyen hátrányos helyzetet teremthetnek, másrészt az sincs meghatározva, hogy a szerződésben kikötött előny mikor feltűnően aránytalan.

A tényállás elemzése után a jogkövetkezményekkel kapcsolatban csupán annyit említenék meg, hogy a korábbi uzsoráról szóló jogszabályi rendelkezésekhez képest⁵ a Ptk. csupán a magánjogi jogkövetkezményekről tartalmaz rendelkezéseket, büntetőjogi jogkövetkezmények nem kerültek rögzítésre. A törvény szerint, ha megállapításra kerül a szerződés uzsorás jellege, akkor a szerződés érvénytelen. *A korábbi törvények rendelkezéseihez képest* a szankciók enyhébbek lettek, a jogalkotó nem fűz olyan súlyos jogkövetkezményeket az uzsorás tevékenység folytatásához, mint korábban. Pedig az uzsorás-üzlet virágzik, még ha ez a bírósági és hatósági adatokból nem is derül ki. A szerény számban előforduló esetek nem reprezentálják a valóságban végbemenő folyamatokat. Egyrésztől köszönhető ez annak, hogy a bizonyítási nehézségek miatt elenyésző számú szerződés semmisségének megállapítása iránt indítanak keresetet uzsora címén, másrésztől a sértettek kiszolgáltatott helyzetük miatt nem fordulnak a hatóságokhoz, és gyakran szégyellik is, hogy ilyen ügybe keveredtek. Tehát van mit *változtatni a bírói gyakorlat területén is*, hisz a kevés uzsorás per száma is azt bizonyítja, hogy a sérelmet

szenvedett felek jellemzően nem fordulnak a bíróságokhoz, nem vesznek igénybe jogi eszközöket.

II. Az új Ptk.

Az új Ptk. megalkotása előrelépést jelenthetett volna az uzorás szerződések elégtelen szabályozásának javítása területén, azonban említésre méltó változás nem történt a korábbi szabályozáshoz képest. Az új Ptk. *2007. október 29-i koncepciója* még az alábbi rendelkezést tartalmazta az uzoráról: „Semmis a szerződés, ha az egyik szerződő fél vállalkozás és az a szerződés megkötésekor – a másik fél helyzetének kihasználásával – feltűnően aránytalan előnyt kötött ki. A fél helyzete kihasználásának minősül különösen, ha az a vállalkozással függő viszonyban, gazdasági kényszerhelyzetben vagy sürgős szükséghelyzetben volt vagy önhibáján kívül kellő üzletkötési jártassággal nem rendelkezett.”⁶ Az új Ptk. ezen koncepciója abból indult ki, hogy a vagyoni forgalom résztvevői (tulajdonosi minőségükben) képesek érdekeik érvényesítésére és védelmére, és ezért a magánjognak a lehető legszűkebb körben kell beavatkoznia szerződéses kapcsolataikba. Ennek a kiinduló tételnek egyenes következménye a magánautonómia széleskörű elismerése, és az állami beavatkozás jogi lehetőségeinek visszaszorítása. Ilyen beavatkozásra kivételesen és csak ott van szükség, ahol a szerződő felek jogi egyenjogúsága és mellérendeltsége mögött gazdasági (szakismereti stb.) egyensúlytalanság állapítható meg.⁷

Véleményem szerint a koncepció e rendelkezése komoly visszaélésekre adhatott volna okot. A törvény szövege szerint az uzorás szerződés tényállása csak akkor lett volna megállapítható, ha a sérelmet okozó fél vállalkozás. Ebből az következik, hogy ha magánszemély kötött volna ki szerződésben feltűnően aránytalan előnyt a másik fél helyzetének kihasználásával, az nem ütközött volna jogszabályba. A szerződési jogban valóban fontos szerepe van a felek magánautonómiájának, de nem érvényesülhet korlátlanul, ugyanis némely esetben nagyobb károkat okozhat, mint előnyt. Az uzorás szerződés esetében nem tartható az alanyok körének fent említett szűkítése, ugyanis a gyakorlatban éppen a természetes személyek egymás közötti kölcsönszerződéseinél fordul elő leginkább az uzorára.

Az LB Koncepcióra tett észrevételeiben a fent írtakhoz hasonló kritikával illette az uzorás szerződésről szóló rendelkezést, és kimondta, hogy az uzorás szerződés bármely szerződés esetén semmis.⁸ Az új Ptk. 2008. március 25-i koncepciója már elvetette az uzorás szerződés tényállásának korábbi változatát és az LB álláspontjának megfelelően – az 1959. évi IV. törvény uzoráról szóló rendelkezés szövegével szinte teljesen megegyezően – a következő tényállás került megfogalmazásra: „Semmis a szerződés, ha az

egyik szerződő fél a szerződés megkötésekor – a másik fél helyzetének kihasználásával – feltűnően aránytalan előnyt kötött ki. A fél helyzete kihasználásának minősül különösen, ha az a másik féllel függő viszonyban vagy a szerződés megkötésekor kényszerítő szükséghelyzetben volt vagy kellő üzletkötési jártassággal nem rendelkezett.”⁹ A jogalkotó továbbra is egy objektív és egy szubjektív feltétel egyidőben történő fennállását kívánja meg egy szerződés uzsorás voltának megállapításához. A tényállás tehát lényegében maradt a „régiben”, a jogalkotó azonban kiegészítésként konkretizálta azokat a helyzeteket, amelyek a másik fél kihasználásának minősülnek.

2009. szeptember 21-én az Országgyűlés 191 igen, 168 nem szavazattal és négy tartózkodás mellett elfogadta az *új Polgári Törvénykönyvet*. Az uzsorás szerződés tekintetében a jogszabályi szöveg nem változott a már említett 2008. március 25-i koncepció óta. Leszögezhető, hogy az új Ptk. összességében nem hozott lényeges változást az uzsorás szerződések területén. A tényállás megfogalmazása túl általános, ezáltal könnyű megkerülni a jogszabályt, továbbá a jogkövetkezményeknek semmi visszatartó hatása nincsen.

III. Uzsora a bírói gyakorlatban

A fent írtak alapján megállapítható, hogy a hatályos jogi szabályozás az uzsorás szerződések visszaszorítására, illetőleg megakadályozására *alkalmatlan*, ezért szükségét láttam megvizsgálni azt, hogy a jelenlegi bírói gyakorlat hogyan próbál az elégtelen jogi szabályozás ellenére gátat vetni az uzsorás szerződések elterjedésének.

1. A bírósági adatok alapján megállapítható – és ez megerősíti azon állításumat is, hogy az uzsorás ügyek nagy része nem kerül bíróság elé –, hogy 2005 és 2008 között körülbelül 50 uzsorás szerződéssel kapcsolatos ügy volt folyamatban magyar bíróságok előtt.¹⁰ Ez annyit jelent, hogy *évenként átlagosan 12 uzsorával* kapcsolatos pert indítottak. Úgy vélem, ez elég csekély szám, főképp azért, mert napjainkban érezhetően nő az uzsoragyanús ügyletek száma. Azért „gyanús”, mert a már korábbiakban kifejtett és elemzett tényállás az uzsorás szerződésről sem a szerződő feleknek, sem a bíróságoknak nem ad konkrét támpontot arra nézve, hogy mely szerződés minősül uzsorásnak. Az uzsoráról szóló rendelkezés tehát túl általános, a hozzá fűzött magyarázatok és értelmezések tekintetében pedig nem mindig egységes a bíróságok álláspontja az ítélezés során. A fent írtak visszatartó tényezőkhöz lehetnek a felek számára egy polgári per megindítása tekintetében. Különösen azért is, mert egy szerződés uzsorás voltának megállapítása sok körülmény mérlegelésétől függ. Egy szerződésről nehezen lehet megállapítani annak uzsorás jellegét, a bírói döntések pedig legtöbbször nem következtete-

sek. Ez főleg a bírói álláspontok eltéréséből adódik. Érthető tehát, ha a sérelmet szenvedő felek nem fordulnak bírósághoz, hiszen az eljárás drága, emellett viszont a sérelmet szenvedett fél számára nehézséget jelent a bizonyítás is, ugyanis a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) 164. § (1) bekezdése alapján „a per eldöntéséhez szükséges tényeket általában annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy a bíróság azokat valóban fogadja el”.¹¹

Az uzorás szerződésekkel szembeni fellépések hatékonyabbá tételéhez feltétlenül szükség van a bírói gyakorlat egységesítésére, amely az LB által hozott jogegységi döntésekkel, illetőleg az *LB Polgári Kollégiumának* (a továbbiakban: PK) állásfoglalásaival lenne elérhető. E testületek hivatottak ugyanis kialakítani az egységes ítélkezési szempontokat, és ezáltal támpontokat tudnak adni az eljáró bíróságok számára. A hatályos szabályozás elégtelensége még inkább indokolja a fent írt lépések mihamarabbi megtételét.

2. Mint ahogy arra már korábban kitértem, ahhoz, hogy egy szerződés uzorásnak minősüljön, két – egy szubjektív és egy objektív – feltétel együttes fennállására van szükség. Ahhoz, hogy a bíróság e feltételek fennállását meg tudja állapítani, mindenképpen szükség van egységes ítélkezési szempontokra. Ugyan a *Ptké.* részletes felsorolást tartalmaz arról, hogy a bíróságnak milyen körülményeket kell vizsgálnia egy szerződés uzorás voltának megállapítása során, ez azonban mégsem elegendő. A következőkben ismertetem a *Ptké.* szerint mérlegelendő körülményeket, továbbá kitérek arra, hogy a felsorolás miért hiányos és miért nem ad elegendő, illetőleg megfelelő iránymutatást a bíróságok számára.

A szerződésnek a szolgáltatás és ellenszolgáltatás *feltűnően nagy értékkülönbségére* alapított megtámadása esetében annak megállapításához, hogy az értékkülönbség feltűnően nagy-e, a bíróságnak vizsgálnia kell a szerződéskötés körülményeit, a szerződés egész tartalmát, a forgalmi (érték-) viszonyokat, az ügylet jellegéből fakadó sajátosságokat, a szolgáltatás és ellenszolgáltatás meghatározásának módját. „Nehézséget okoz a bíróságnak e törvényi rendelkezés helyes alkalmazása során az, hogy a forgalomban egyre nagyobb számban jelentkeznek olyan ügyletek, amelyekben az áruk ára, a szolgáltatások ellenértéke szélsőségek között ingadozik. Ez a körülmény megnehezíti a megbízható forgalmi érték megállapítását. Továbbá figyelemmel kell lenni a kereslet és a kínálat alakulására, az értékek ettől függő változásaira, a szerződő felek bármelyikének esetleges külön igényére, fokozott érdekeltiségére a szerződés létrejöttében.”¹² Látható, hogy ahhoz, hogy a bíró megállapítsa a feltűnő értékaránytalanság fennállását, hosszadalmas, költséges és összetett vizsgálatra van szükség. A bíró csak a fent írt körülmények értékelése után vizsgálja a szorult helyzet kihasználását. A magyar *tételes jogi szabályozás nem ad* egyértelmű eligazítást sem a feltűnően

aránytalan előny mértékére nézve, sem pedig abban a tekintetben, hogy mi tekinthető a másik fél szorult helyzete kihasználásának. Pontos legaldefiníció hiányában tehát uzsorás szerződés az, amit a bíróság annak mond ki. Mindent egybevetve *leszögezhető*, hogy az uzsorás ügyek esetében szükség van egységes bírói gyakorlat kialakítására, egy ítélkezési szempontrendszer kidolgozására, ugyanis ez (jogegységi döntés, PK) lényegesen megkönnyítené az ítélkezést az uzsorás szerződésekkel kapcsolatos keresetek elbírálása során.

Megvizsgálva a bíróságok uzsorás ügyben hozott ítéleteit, megállapítható, hogy *nincs bevett gyakorlat* arra nézve, hogy a bizonyítás során az uzsorás szerződés mely tényállási elemének fennállását vizsgálják először. A bírói gyakorlat eléggé eltérő képet mutat. A *BH. 1998/275. és a BH 1999/176. számú határozatokban* az eljáró tanácsok a bizonyítást a feltűnő értékaránytalanság fennállásával kezdték, majd ezután tértek ki a szorult helyzet elemzésére. *Úgy vélem*, logikusabb, hasznosabb és „takarékosabb” lenne először a szubjektív feltétel fenn, illetve fenn nem állását megállapítani, hiszen – mint ahogy arra már az előzőekben utaltam –, az objektív feltétel meglétének bizonyításához számos körülményt kell értékelni a bírónak. A korábban írtakon túl figyelemmel kell lennie a szerződő felek bármelyikének esetleges külön igényére, fokozott érdekelttségére a szerződés létrejöttében, továbbá vizsgálni kell a szolgáltatás minőségét, korszerűségét stb. Ezen körülmények vizsgálata időigényes is, drága is (szakértő kirendelés, adatok lekérése stb.). *Célszerűbb lenne*, ha az ilyen ügyek esetében mindig a szubjektív feltétel fennállásának megállapítása lenne az első lépés a bizonyítás során. Erre vonatkozólag a *Fővárosi Ítéltábla 6. Pf. 20 478/2003/2. számú ítéletében* is található utalás, miszerint ha az uzsora konjunktív feltételei közül a szubjektív elem – a másik fél helyzetének kihasználása – nem állapítható meg, az az objektív feltétel további vizsgálatát szükségtelenné teszi, mert a törvény csak a két feltétel együttes fennállása esetén teszi lehetővé a szerződés semmissé nyilvánítását. Tehát a bizonyítás első szakasza az egyik fél szorult, hátrányos helyzetének megállapítása. „A Ptk. szerint bármely élethelyzet, amely a hátrányos tartalmú szerződés megkötésére készíti a felet és ezáltal alkalmas arra, hogy a másik fél azt kihasználva feltűnően aránytalan előny kikötését érje el, ilyennek minősülhet.”¹³ Az ilyen helyzeteket természetesen nem lehet taxatív felsorolni. A *Ptké. és a Ptkm.* ugyan körülírja, hogy mi minősülhet szorult helyzetnek. Nyilvánvaló, hogy nem lehet kimerítően felsorolni azokat az élethelyzeteket, amelyek rászorultságra adnak okot, hiszen ez is több körülménytől függ, de léteznek olyan körülmények, amelyeket mindenképp vizsgálat tárgyává kellene tennie az eljáró bírónak. Elsőként indokolt lenne a fél biológiai tulajdonságainak (életkor, nem, fizikai és értelmi fogyatékoság) vizsgálata. Döntő súlya van továbbá a családi viszonyoknak (há-

zas-elvált, gyermekek száma, fogyatékos-beteg családtag, alkoholizmus, étlettér). Ezen információk tükrében kell tovább vizsgálni a fél és családja társadalmi helyzetét (anyagi helyzet, foglakozás, munkahely, jövedelem). A hátrányos helyzet fogalma rugalmas, és a konkrét társadalmi-gazdasági környezethez alkalmazva változó kategória. Ezért ez a fogalom nehezen illeszthető be a polgári jog rendszerébe, ugyanis a polgári jog a jogalanyokat egyenjogúnak és mellérendeltnek tételezi. Mászt jelentett a hátrányos/szorult helyzet a 80-as vagy a 90-es években, mint napjainkban. A bírának tehát ezeket a tényeket is figyelembe kellene venniük a körülmények mérlegelése során, az LB iránymutatása alapján.

Amennyiben a szorult helyzet fennállása megállapítható, *vizsgálni kellene* azzal kapcsolatban azt is, hogy ezt a másik fél kihasználta-e. A *bírói gyakorlat* szerint a kihasználás azt feltételezi, hogy a sérelmet okozó szerződő fél ismeri a másik fél helyzetét, és e felismerés alapján tud feltűnően aránytalan előnyt kikötni. A helyzet kihasználásához nem kell a sérelmet szenvedett fél körülményeinek konkrét ismerete. „A helyzet kihasználása megállapítható abban az esetben, ha a sérelmet okozó fél ismeri vagy a körülményekből ismernie kellett azt a helyzetet, ami a másik felet a szerződés megkötésére indította.”¹⁴

Végezetül azért is tartom fontosnak a szubjektív feltétel elsőként történő vizsgálatát, mert ez nagyban befolyásolja azt a tényt, hogy egy előny feltűnően aránytalan-e, avagy sem. Előfordulhat ugyanis, hogy egy előny kikötése adott helyzetben lévő féllel szemben nem minősülne feltűnően aránytalan, míg egy másik helyzet fennállása esetén igen.

Miután a bíróság megállapította a szorult helyzetet és annak kihasználását, rá lehet térni az objektív feltétel, azaz a feltűnő értékaránytalanosság fennállásának vizsgálatára. A feltűnően aránytalan előny fogalmába – az általános megfogalmazása okán – bármilyen módon elért előnyös pozíció beletartozhat, azonban a bírói gyakorlat a tekintetben kezdettől fogva egységes volt, hogy a feltűnően nagy értékkülönbséget a tényleges ellenszolgáltatás és a forgalmi érték (piaci érték, piaci ár) viszonylatában kell kiszámítani. „A konkrét szerződés szolgáltatásainak értékegyensúlyát vagy annak hiányát tehát csak akkor lehet kiszámítani, ha – rendszerint szakértői véleményre támaszkodva – a bíróság meg tudja állapítani az adott áru vagy szolgáltatás (piaci) forgalmi értékét.”¹⁵ Természetesen nem elég pusztán a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás közötti értékkülönbséget vizsgálni, fel kell tárni az eset összes körülményét. Annak megállapítására, hogy a szerződésben kikötött előny mikor feltűnően aránytalan, nincs rögzített mérce, és a jogalkotás, illetve bírói gyakorlat ilyen támpontok nyújtásától tartózkodott. *Általánosan elfogadott nézet* az, hogy a feltűnően aránytalan előny mértékét nem célszerű objektíve meghatározni, ugyanis nem biztos, hogy ezt minden uzsorával

kapcsolatos perben alkalmazni lehetne. Minden ügy, és ezen belül is minden körülmény más és más. A felső érték meghatározása ellen szól az is, hogy ez a tény sértené a felek szerződési szabadságát, továbbá a piactudományt is korlátozná. Napjainkban e védelem megvalósítását a feltűnően aránytalan előny felső mértékének meghatározásában, ezen belül is a kamatmaximum bevezetésében látják, e megoldási javaslat azonban dolgozatomban második felében kerül részletes kifejtésre.

E pontban írtak alapján *ügy vélem*, hogy egy egységes bírói gyakorlatot kialakító LB által hozott jogegységi döntések és kollégiumi állásfoglalások részben megoldást jelentenek az uzsorás szerződések elterjedésének visszaszorításában, viszont mindenképpen szükség van a vonatkozó törvények módosítására, illetőleg más jogágak (büntetőjog) eszközeinek igénybevétele.

IV. A közelmúlt jogszabály-módosításai

Mint ahogy már korábban utaltam rá, az új Ptk. nem hozott előrelépést az uzsorás szerződések által generált problémák rendezésére. Ennek ellenére a közelmúltban több olyan törvénymódosítás is történt, melyek komoly lépést jelenthetnek az uzsora visszaszorítása elleni küzdelemben.

Az uzsorás szerződéseket lényegesen érinti mind a Ptk. mind a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) módosításai. A módosítások célja az uzsorástevékenységgel szembeni fellépés elősegítése volt. A Ptk. 2009. március 1. napján hatályba lépett módosítása a feltűnően aránytalan előnyt kikötő szerződések tekintetében azok hatályát kiterjeszti a hitel- és kölcsönviszonyokra is. Ennek megfelelően a hatálybalépés kezdetétől a feltűnően aránytalan szerződések megtámadására vonatkozó szabályokat lehet alkalmazni arra az esetre is, ha hitelnyújtó szerződésben meghatározott szolgáltatása és a teljes hiteldíj között a szerződéskötés egyéb körülményeit is figyelembe véve feltűnően nagy az értékkülönbség. Az új szabályozás szükségessé tette a teljes hiteldíj fogalmának meghatározását. A hatálybalépéstől kezdődően a teljes hiteldíj törvényi fogalma nem más, mint az a kölcsönért fizetendő ellenérték, amely tartalmazza a kamatokat, a folyósítási jutalékot és minden egyéb, a kölcsön felhasználásával kapcsolatosan teljesítendő ellenszolgáltatást. A Polgári törvénykönyv e rövid módosítása a személyi hatály tekintetében nem korlátozza a jogszabály alkalmazását a magánszemélyek közötti kölcsön- és hitelviszonyokra, hanem bizony a jogszabály alkalmazható és alkalmazandó a hitelintézet és a hitelintézettel szerződéses kapcsolatban lévő szerződő fél jogviszonyára is.¹⁶

A Btk. módosításra is sor került, melynek során a következő *alcím* került rögzítésre: „Uzsorabűncselekmény”. A tényállás a következőképpen szól: „Aki a sértett helyzetét kihasználva üzletszerűen olyan különösen aránytalan

mértékű ellenszolgáltatást tartalmazó megállapodást köt, amelynek teljesítése a sértettet, illetve annak hozzátartozóját súlyos vagy további nélkülözésnek teszi ki, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az uzsorabűncselekményt bünszövetségben követik el. Mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van.”

Ezek igazolják a dolgozat azon megállapításait, amelyek mind az uzsorás szerződések jelenleg hatályos elégtelen szabályozását, és az egységes bírói ítélkezési gyakorlat hiányára és gyengeségére utaltak. Ezt a jogalkotó is felismerte és megtette az első lépéseket az uzsorás szerződések szigorúbb szabályozása tekintetében. „A pénzügyi szféra és a gazdaság jelenlegi helyzetében kiemelkedő fontosságú, hogy hatékonyabban érvényesüljenek a szolgáltatás és ellenszolgáltatás arányosságát védő jogintézmények, ezáltal biztosítva azt, hogy a feltűnően nagymértékű hiteldíj mellett nyújtott kölcsönre vonatkozó szerződések is kellő biztonsággal megtámadhatók legyenek a szolgáltatás és ellenszolgáltatás feltűnő értékkülönbségére hivatkozással.”¹⁷

V. Kölcsönszerződés és az uzsorás szerződés kapcsolata

A XXI. századra a kölcsönszerződések iránt jelentősen „megnőtt a kereslet”, ennek következményeképpen az uzsorás szerződések is gyakran kölcsönszerződés formájában jelennek meg. Egy kölcsönszerződés megkötésekor a szerződő fél egyáltalán nincs könnyű helyzetben, ráadásul a kölcsönadó fél sem mutatkozik rendszerint segítőkésznek, nem adja meg a szükséges felvilágosítást a kölcsönszerződés megkötésével kapcsolatban. A laikus, jogban nem járatos szerződő felet könnyű rászedni, hiszen sokszor még azzal sincs tisztában, hogy mely szerződések jogszerűek, melyek jogszerűtlenek, melyeknek vannak büntetőjogi következményei, milyen trükköket alkalmaznak a jogszabályok megkerülésére az ezen a területen működő vállalkozások. Amíg a pénzintézetek esetében a szerződő felek védelmét különböző tartalékképzési szabályok biztosítják, *semmi sem védi* az illegális pénzkölcsönzéssel foglalkozó pénzügyi vállalkozások kiszolgáltatott hitelfelvevőit. Ezek a vállalkozások nem vetik alá ügyfeleiket hosszadalmas hitelbírálatnak, de különböző legális, féllegális és illegális eszközök alkalmazásával hatékonyan biztosítják kihelyezett pénzeszközök megtérülését. Pénzintézettől kölcsönt igénybe venni ugyan hosszadalmasabb, de mindenesetre biztonságosabb, mint valamelyik illegális pénzkölcsönzőhöz fordulni.¹⁸

Mivel az uzsorás szerződés két „alkotó eleme” a kölcsönszerződés és a kamat, e két fogalom tartalmának részletes ismerete szükséges a téma további tárgyalásához.

VI. A gyorskölcsön előnyei és hátrányai

Hitelek újrafinanszírozása, számlák kifizetése, gyermekek iskoláztatása vagy lakás felújítása – többek között ilyen indokok vezetnek a gyorskölcsönt nyújtó cégekhez a pénzre szorulókat. Az alacsony jövedelműek széles köre veszi igénybe a gyorskölcsönt nyújtó cégek szolgáltatásait. A több, nagy múltú hitelszövetkezet és pénzügyi vállalkozás mellett az utóbbi időben feltűnt néhány olyan cég is, amely legálisan, a PSZÁF által kiadott engedély birtokában, de időként inkorrekt módszerekkel végzi tevékenységét.¹⁹ E cégek működését egyre többen kérdőjelezik meg, függetlenül attól, hogy legálisan és jogszerűen nyújtanak pénzkölcsönt. A szaporodó peres eljárások is azt bizonyítják, hogy nem alaptalan a gyorskölcsönt nyújtó cégekkel szemben fennálló bizalmatlanság. A *probléma gyökere*, hogy az említett cégek irreálisan magas költségeket állapítanak meg a hitelfelvetelek esetén, amely a kölcsönszférában eddig nem volt megszokott. Többen már az *uzsoras szerződés modern formájaként* emlegetik a kölcsön e formáját. A fent írtak ellenére mégis egyre többen veszik igénybe ezt a szolgáltatást. Gyorsabb, egyszerűbb, rugalmasabb, és sokkal előnyösebb, mint a banki kölcsön. De vajon tényleg így van? Tény, hogy a gyorskölcsön esetében a *hitelbírálat* lényegesen *rövidebb*, mint a banki hitelígénynél. Utóbbinál az eljárás akár 2-3 hétig is elhúzódhat, míg a gyorskölcsön esetében ez az idő 1, maximum 2 nap. Nem véletlen, hogy ez a szolgáltatás ilyen népszerű, hisz gyors megoldást jelent azok számára, akiknek hirtelen nagy szüksége van készpénzre vagy valamely szolgáltatásra. További előnye a banki kölcsönnel szemben, hogy *nincs szükség kezesre, biztosítékra*. Az *alacsony törlesztő részlet* sem elhanyagolható szempont hitelfelvétel esetében. Azonban a gyorskölcsönnek is van *hátránya*. A szolgáltatás igénybevétele *irreálisan nagy költséggel* jár: a teljes hiteldíj mutató a 400 %-ot is elérheti. A kölcsönnyújtó cégek tisztában vannak azzal, hogy a gyors és rövid futamidőre nyújtott hiteleknel az ügyfél érdeke nem feltétlenül a szolgáltatás olcsóságához, hanem annak minél gyorsabb, egyszerűbb és rugalmasabb elérhetőségéhez fűződik. Azt is tudják, hogy a hitelt igénylő a szokásosnál több áldozatra, nehezebb feltételek vállalására is rávehető, főleg akkor, ha rá van szorulva. A gyorskölcsönt nyújtó pénzügyi vállalkozások a *szerződő felek rászorultságára apellálnak*. Ezt az állítást erősíti meg az a tény is, hogy ezeknél a cégeknél *kis összegű* (30.000 - 250.000 Ft) hiteleket lehet igényelni. Ekkora összegű kölcsönt rendszerint nem fejlesztés, hanem a létfenntartás céljából vesz fel az ügyfél. Ennyi pénz arra elegendő, hogy valaki szorult helyzetéből „szabaduljon”.

Igaz, a Ptk. nem konkretizálja azokat a helyzeteket, melyek kihasználása uzsorának minősül, viszont vannak olyan értelmezések, magyarázatok, ame-

lyek *iránymutatást* adnak arra vonatkozóan, hogy mi minősül szorult helyzetnek: szorult helyzetet mindig olyannak kell tekinteni, amely alkalmas arra, hogy valakit jelentős hátránnyal járó szerződés megkötésére készítessen. Erről van szó akkor, ha valaki maga vagy családja legszemélyesebb szükségletei kielégítésére: élelemre, lakbérre, ruházatra, a legszükségesebb lakberendezési tárgyak megszerzésére vesz igénybe hitelt. „Az uzsora megállapításához azonban nem feltétlenül szükséges hasonló helyzet fennállása, hanem más, a kötelezett anyagi biztonságára kiható jelentős körülmény vagy személyes, illetőleg családi ok is alapot adhat arra, például házasságkötés, tehetséges gyermek taníttatása stb.”²⁰ A gyorskölcsönt nyújtó cégek által fizetett reklámokban²¹ azokat szólítják meg és buzdítják kölcsön felvételére, akik nem képesek számláik rendezésére, gyermekük iskoláztatására, lakásuk felújítására stb. A szerződéseket a felek rendszerint szükségleteik fedezése céljából kötik, szerződési akarataikat ebből eredő gazdasági nyomás befolyásolja. Ez különösen igaz a hitelügyletre, melynek révén lehetőség nyílik az egyenlőtlen szerződési pozíció kihasználására. „Az adós gyakran rossz gazdasági helyzetben van, s ez lehetőséget ad a hitelező számára, hogy ezzel visszaélve a pénz ellenértékéeként kamat kikötésével olyan előnyhöz jusson, amely a társadalom szempontjából nem kívánatos.”²² Mivel a gyorskölcsönnel foglalkozó cégek tisztában vannak azzal, hogy a rászorultság „nagy úr”, megtehetik azt, hogy irreálisan nagy költséggel folyósítanak hitelt. A magas kamatot és hiteldíjat azzal indokolják, hogy a kölcsönök kockázatosabbak a cég számára, hiszen semmi nem nyújt garanciát arra nézve, hogy az általuk kölcsönadott összeget be tudják hajtani. Ez a tény nagymértékben befolyásolja a szolgáltatások egymáshoz való értékviszonyát.

Cáfolandó az a tény, hogy a gyorskölcsönt nyújtó cégeknek *kockázattal* jár a hitel folyósítása. A piaci viszonyok ismeretében messzemenőig indokolható az az elmélet, miszerint egy tőkeerős pénzügyi vállalkozás átlagos feltételekkel igényel banki kölcsönt azért, hogy a folyósítás után ezt a hitelösszeget a fentiekben ismertetett módon adja kölcsön ügyfeleinek, így saját tőkájéhez nem kell hozzányúlnia. Már ez a tény is csökkenti az adott vállalkozás kockázatát, de miután a cég az általa kölcsönadott összeg után kb. 10-szer, 15-ször annyi kezelési költséget számít fel, mint az a bank, ahol a kölcsönösszeget felvette, nem okoz gondot, ha a kintlévőségekből csupán a felét tudja behajtani. A pénzügyi vállalkozásoknak még így is megéri. Ez egy teljesen logikus piaci magatartás részükről. A fent írtak alapján a kölcsön nyújtásával foglalkozó cégek nem indokolhatják azzal az irreálisan magas költségeiket, hogy kockázatos a kölcsönösszegek behajtása.

A fenntartások ellenére a *hazai piacon megszorodtak* az olyan pénzügyi vállalkozások, amelyek meghökkentően drága kölcsönöket kínálnak. A jelenség óhatatlanul eszünkbe juttatja az uzsorakamat fogalmát. A világszer-

te üldözött uzsorás szerződést elvben a magyar jog sem tolerálja, ám kifejezetten uzsorakamatról egyetlen hatályos jogszabály sem ejt szót. Uzsorás elemei ugyanakkor lehetnek egy banki hitelszerződésnek, ezeket jogi úton is meg lehet támadni. A *Ptk. 202. §* szerint azok a hitelszerződések is uzsorás szerződésnek minősülhetnek, amelyeket a pénzkölcsönző intézmények az ügyfelekkel kötnek, és ebben a másik fél szorult helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan kamatot írnak elő.²³ Hogy fennállnak-e az uzsorás feltételek a gyorskölcsönök esetében, és érdemes-e jogi útra terelni az ügyet, azt mindig a konkrétumok ismeretében lehet eldönteni. Korábban már részletesen kifejtettem, hogy a bírói gyakorlat uzsorás ügyek tekintetében nem következetes. A helyzet hatványozottan rosszabb a gyorskölcsönök esetén, ugyanis az ügyfelek a bizonyítási nehézségek miatt *nem merik megtámadni a kölcsönszerződéseket*, nem fordulnak ügyvédhez, bírósághoz. A magát megkárosítottnak érző ügyfél ilyen jellegű panaszaival többnyire a *PSZÁF-ot keresi meg*. E hivatalhoz rendszeresen érkeznek olyan panaszok, amelyek a bankok hitelezési kondícióival, azok túlzó mértékével és egyoldalú voltával kapcsolatosak.²⁴ A hatályos jogszabályok²⁵ alapján azonban a *PSZÁF-nak nincs jogosultsága* megállapítani egy hitelszerződés uzsorás voltát, ezért az ilyen jellegű panaszok kivizsgálását követően leginkább csak annyit tud tenni, hogy az ügyfelet *tájékoztatja* a jogairól: vagyis, hogy forduljon közvetítőhöz, békéltető testülethez, vagy indítson polgári pert a feltűnő aránytalanság, vagy az uzsorás jelleg megállapítása érdekében.²⁶ A hitelszerződések uzsorás jellegének megállapításához egy fix támpontra lenne szükség. A magas kamat látszólag jó fogódzónak tűnik, de önmagában ez kevés. Olyan szabályozásra volna szükség, amely egyértelműsíti, hogy mi is számít a pénzügyi szolgáltatások terén aránytalan előnynek, illetve uzsorás szerződésnek. Felvetődött a kamatplafon/kamatmaximum bevezetésének az ötlete, mely a külföldi tapasztalatok alapján hosszú távon megoldást jelentene az uzsora, ezen belül is főképp a hiteluzsora problémájára.

VII. A kamatplafon bevezetésének szükségessége Magyarországon

A kamatmaximum bevezetését számos, fentebb már részletesen kifejtett ok indokolja, de a probléma gyökere – amelyet minél hamarabb orvosolni kell – az, hogy a nem egyértelmű szabályozás miatt a hazai hitelintézetek akkora kamatot érvényesíthetnek, amekkorát a piaci szereplők elfogadnak. Márpedig a szóban forgó gyorskölcsönző cégek adatai alapján ezek a vállalkozások mintegy 500 ezer fős aktív ügyfélkört szolgálnak ki.²⁷ A magas hiteldíjak ellenére egyre többen folyamodnak tehát a gyorskölcsönhöz, mely rövidtá-

von talán megoldást jelenthet a pénzügyi problémák kezelésére, de hosszabb távon egyre nagyobb kárt fog okozni a társadalomnak. Ezt igazolják a *Központi Statisztikai Hivatal* által közzétett *adatok* is, melyek szerint egyre nagyobb szerephez jut a lakosság kiadásainak fedezésében a hitel. „Eleinte a felhalmozási, később a fogyasztási és az ún. szabadon felhasználható hitel vált népszerűvé. A lakossági hitelek állománya 2005-ben és 2006-ban egyaránt 1 billió, 2007-ben 1,3 billió forinttal emelkedett. Összehasonlításképpen: ez az összeg elérte a háztartások 2007. évi 13,1 billió forintos fogyasztási kiadásának egytizedét.”²⁸ A hitelek ilyen szintű megnövekedésének oka, hogy ma Magyarországon a háztartások 13 %-a eladósodott. Ez azt jelenti, hogy nagyjából félmillió család küzd a lakás- és létfenntartáshoz kapcsolódó anyagi problémákkal.²⁹ A lakosság tehát hitelből él, és ezt a gyorskölcsönző cégek kihasználják. A magas kamat- és hiteldíjak ellenére idén eddig körülbelül 13 millió euró értékben nyújtottak kölcsönt. Ez háromszor annyi, mint 2008-ban. A PSZÁF tehetetlen az ügyben, hiszen –és erre már korábban is kitértem – nem szólhat bele a pénzügyi szolgáltatók díjpolitikájába, a kamatszint alakulásába. Az árakba történő hatósági beavatkozás eltorzítaná a piaci versenyt.³⁰ Amíg viszont nem történik meg a kamat és hiteldíj maximális mértékének meghatározása, addig is szembesülni kell a gyorskölcsönzők társadalomra való káros hatásaival, a kizsákmányolás modernkori formájával.

Arra a kérdésre keresem most tehát a választ az uzorás szerződések, ezen belül is az uzorás hitelszerződések kapcsán, hogy *szükség van-e* és milyen formában a szolgáltatás és ellenszolgáltatás *értékarányosságának* jogi normában történő *szabályozására*, és ez milyen módon kapcsolódjon a szerződési szabadság elvének, illetve az ügyleti akarat szabad kialakításának érvényesüléséhez.

VIII. Javaslataz az uzorás tevékenységek visszaszorítására

Napjainkra nyilvánvalóvá vált, hogy a gyorskölcsönző nyújtó cégek tevékenysége komoly problémákat vet fel, amelyeket kezelni kell. Komoly előrelépésnek számítana a *bírói gyakorlat* említett módon történő *megreformálása* az uzorás ügyek területén, mely révén az irreálisan drága kölcsönök folyósítását is vissza lehetne szorítani, az ilyen szerződéseket meg lehetne támadni. Döntő körülmény lehet a *kamat és hiteldíj mértékének korlátozása*. Ennek megvalósítása egyre sürgetőbb. A bankszövetség és az ombudsman is korlátozná az elkérhető kamatokat és díjakat, de a kormány immáron több mint egy éve csak vizsgálja javaslataikat. Hazánkban három cég – a Provident, az Athlon és a KáPé – foglalkozik a jegybanki alapkamat tízszeresét is bőven meghaladó rövid lejáratú hitelek folyósításával. A cégeket ugyan rendszeresen ellenőrzi a PSZÁF, azonban nem képes, és nem is akar fellépni a magas

hitelköltségek ellen. Ennek oka, hogy mivel a hitelintézeti törvény³¹ nem rendelkezik az uzsoraplafonról, így nem nagyon sikerül bizonyítani, hogy a szolgáltatók kihasználnák az ügyfelek helyzetét, a THM mértéke pedig önmagában nem minősít egy kölcsönt. Annak uzsorás jellegét, a feltűnő értékaránytalanságot csak egyedi esetekben, a bíróság állapíthatja meg. A hitelezési piac szereplői és a kormány ezzel szemben inkább úgy látták, hogy a THM mértékének határt kellene szabni, vagyis a *francia és a német példát* követve valamiféle kamatplafon vagy kamatsapka megállapításával rögzíteni kellene az elkérhető hiteldíj felső határát.³² Ezzel kapcsolatban számos megoldási javaslat látott napvilágot.

Legutóbb *Szabó Máté*, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa javasolta azt, hogy ez a határ a jegybanki alapkamat tízszerese – a 2009-es évben 85 % – legyen, továbbá tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősítené a magas kamatozású gyorskölcsönöket is. Szabó Máté kifogásolta azt is, hogy a pénzügyi intézetek esetenként egyoldalúan változtathatnak a szerződés feltételein. Álláspontja szerint ezek a jelenségek a hajléktalanságba vezető adósságspirált okoznak.³³ Hasonló megoldást javasolt a kormány nevében a bankszövetséggel tárgyaló *Gaál Gyula*, a lakossági pénzügyi szolgáltatások egyszerűsítésével foglalkozó *miniszterelnöki megbízott* is. A hazai pénzügyi intézetekkel egyetértve azt indítványozta, hogy definiálja jogszabály az uzsorakamat fogalmát, és a költségvetési törvényben határozzák meg a jogszerűen kérhető kamat felső mértékét. A lakossági banki szolgáltatások javítását célzó javaslatcsomagban a teljes körű lakossági hitelnilyvántartás bevezetése, a bankváltás megkönnyítése, a hitelkiváltás, az egyoldalú szerződésmódosítás költségeinek mérséklése mellett egyebek között az uzsoraszerződések újraszabályozása is szerepelt.³⁴ A Magyar *Bankszövetség* is határozottan támogatta a javaslatot, mert a tisztább, átláthatóbb piac a hitelintézeteknek is érdekük. A nagyon magas kamatok inkább a pénzügyi közvetítő cégeket jellemzik, semmint a bankokat, így a bankoknak nem származna hátránya a kamatplafon bevezetéséből. Emiatt a Bankszövetség csak a – magasabb kamattal rendelkező – személyi kölcsönöknél javasolta a kamatplafon bevezetését. Ez talán megvédené a lakosságot a totális eladósodottságtól.³⁵ Gaál Gyula elképzelése komoly előrelépést jelentene a gyorskölcsönökkel kapcsolatos problémák megoldása terén, azonban javaslatát ennek ellenére a kormány nem tárgyalta. Persze ez nem jelenti azt, hogy a kormány ne kívánná felvenni a harcot a társadalmat megnyomorító uzsorakölcsönökkel szemben.

Kondorosi Ferenc, az Új rend és szabadság programért felelős *volt kormánybiztos* szerint törvényi szintű jogszabályra és erős állami beavatkozásra van szükség a magas teljes hiteldíjmutatók miatt. Véleménye szerint meg kellene vizsgálni, milyen intézkedéseket lehet tenni a magas THM-szintek leszorítására. Elemzést igényel az a kérdés is, hogy törvény szabályozza a

hiteldíjmutató maximális értékét. Kondorosi Ferenc *egyeztetéseket kezdett* Király Júliával, az MNB alelnökével és Felcsuti Péterrel, a Magyar Bank-szövetség elnökével a magas THM-szintet alkalmazó pénzügyi szolgáltató intézetekről, továbbá a kamatmaximálásról.³⁶ A szakemberek megállapították, hogy a kamatplafon idegen a magyar jogtól, mivel az sértené a versenyszabadságot. *Felcsuti Péter* szerint azonban vannak olyan kamatszintek, amelyek már nem állnak összhangban a szolgáltatás értékével, és az üzleti erkölcs törvényébe ütköznek. Ezekben az esetekben a kormányzat már elgondolkodhat a központi szabályozáson. A kamatmaximálás veszélye, hogy a piac által diktált helyett a plafonhoz tolja az árakat, mindemellett azonban az esetleges szigorítás nem feltétlenül kerülne az Alkotmánybíróság elé, mivel elképzelhető olyan szabályozás, amelyben nem a versenyerdekek kapnak prioritást egyéb szempontokkal szemben.³⁷

További javaslatot dolgozott ki *Szűcs Erika volt szociális és munkaügyi miniszter*, melynek lényege, hogy a magánszemélyeket szociális kölcsönnel, a vállalkozásokat pedig kedvezményes mikrohitellel fogják segíteni. Az elképzelés szerint ezáltal jelentősen visszaszorítanák az uzsorások lehetőségeit, hiszen a kölcsönt igénylők köre jelentősen szűkülne. A terv megvalósításához egy kölcsönzésre jogosult szervezetre van szükség. Ez a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány hálózata lehet, amely mikrohitelt kínálhat a pénzintézeti törvény szerint. Felállításra kerülne a mikrohitel-bizottság, melynek szerepe a döntéshozatal lenne. A kölcsön kamata gyakorlatilag a kezelési költséget fedezné, így az körülbelül fél-egy százalék lenne. A tervek szerint a rendszeres szociális segélyezés átalakításának megfelelően 2009-től lesz majd felvehető a kedvezményes mikrohitel.³⁸ Ez a megoldási javaslat nem csak a klasszikus uzsorakölcsönök visszaszorítására jelentene megoldást, hanem a magas THM-es hitelekkel kapcsolatos problémákra is. Mint látható, a kormány is komolyan foglalkozik az uzsorás kölcsönök, ezen belül is az uzsorás gyorskölcsönök problémájával. A fentiek alapján azonban *megállapítható*, hogy olyan használható javaslattal, amely mindenki által elfogadott és akadálytalanul megvalósítható lenne, még nem sikerült előállni. Ismerve a magyar politikai helyzetet *nem is várható*, hogy lesz egy olyan javaslat, amelyet kivétel nélkül mindenki támogatni fog. Ez főleg akkor okoz problémát, ha a tervezet törvénymódosítást igényel. Márpedig a javaslatokat elnézve pont azok lennének képesek rendezni a tárgyalt problémákat, melyek megvalósításához elengedhetetlen az, hogy törvényt módosítsanak. *Új jogszabályok hiányában már nem lehet kezelni* a hiteluzsora által generált problémákat.

A kamatplafon bevezetése véleményem szerint elengedhetetlenül szükséges. Ez esetben azonban nem csak a *kamat mértékének* maximális értékét kell meghatározni, hanem ezzel együtt a *maximális hiteldíjat* is. A THM nem

kamat, tehát egy esetleges kamatmaximalás esetén a pénzügyi vállalkozások továbbra is legálisan állapíthatnának meg irreálisan magas kezelési költséget. Tehát célszerűbb lenne a kamat- és hiteldíjmaximum (a továbbiakban: KHM) fogalmát használni. Kérdésként merül fel, hogy a KHM és ennek mértéke ki által és hol kerüljön rögzítésre. Gaál Gyula javaslatához hasonlóan, úgy vélem a legjobb és legcélszerűbb megoldás az lenne, ha mértéke a *költségvetési törvényben* kerülne évente rögzítésre. Végeredményben leszögezhető, hogy a társadalmi és gazdasági helyzet indokoltta tesz a kamatplafon vagy egy hasonló intézmény bevezetését. Az intézkedések célja az eladósodás és a kizsákmányolás megakadályozása. Ennek megvalósítása komoly szakmai háttérmunkát, kompromisszumok megkötését és együttműködést igényel az állam, a pénzügyi és gazdasági szféra szereplői, a szakemberek és nem utolsósorban a társadalom részéről.

IX. Az egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról

2009 októberében *Oszkó Péter pénzügyminiszter* az Országgyűlés elé terjesztette az egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról szóló törvényjavaslatot,³⁹ mely az uzsorás szerződésekkel kapcsolatos problémák megoldására is tartalmazott jogszabály-módosítási tervezetet. A javaslat módosítani kívánta a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény 199. §-át, mely a következővel egészült volna ki: „Semmis a pénzügyi intézmény által kötött hitel- és kölcsönszerződés, ha az éves, százalékosan kifejezett teljes hiteldíjmutató mértéke meghaladja a szerződéskötés időpontjában érvényes jegybanki alapkamat tízszeresét.” Ezzel a rendelkezéssel THM-maximumot vezettek volna be, mely –ahogy erre már korábban utaltam – megoldást jelenthetne a modernkori uzsorás szerződések létrejöttének megakadályozására. A törvényjavaslatról 2009. december 14-én az Országgyűlés elfogadta a hitelezésről szóló törvényt, és módosítottak egyes pénzügyi tárgyú törvényeket is. *Kamat- vagy THM-plafont végül nem határoztak meg*, azonban szabályozták azt, hogy milyen gyakorisággal lehet felvenni magas törlesztési terhű hitelt. A most elfogadott szabályok értelmében 2010 januárjától egy magánszemély évente egyszer vehet fel olyan hitelt, aminek a THM-e meghaladja a 65%-ot, mely a törvény elfogadásakor hatályos jegybanki alapkamat tízszerese. Megtörténtek tehát az első lépések a modernkori uzsorás szerződések visszaszorítása terén, korántsem mertek hozzájárulni a radikálisabb eszközökhöz. Nem maximalizálták végül sem a hitelfelvétellel járó kamatokat, sem pedig a THM-et.

X. Záró gondolatok

Tanulmányomban két egymással szorosan összefüggő problémakört elemeztem. Az első az uzsorával kapcsolatos *bírói gyakorlat*, melynek megreformálása és egységesítése az első lépés az uzsorás ügyletek visszaszorítása terén. Ennek eszköze lehet egy olyan szempontrendszer kidolgozása, mely útmutatást ad a bírónak az ilyen jellegű peres ügyek elbírálásakor. Természetesen ez a szempontrendszer csak akkor fogja beváltani a hozzá fűzött reményeket, ha a bíróságok tartják magukat hozzá és egységes ítélkezési gyakorlatot alakítanak ki. A *kamatmaximum bevezetésének kérdése* képezi a második problémakört. Ennek elemzése során felsorakoztattam és megindokoltam a bevezetése ellen, illetőleg a mellette felhozott érveket. Ezek alapján nem találtam olyan meggyőző indokot, amelyre hivatkozva azt állíthatnám, hogy Magyarországon nem lehetséges a kamatmaximum bevezetése, ellenben *világossá vált*, hogy napjaink társadalmi és gazdasági viszonyai megalapozzák az ilyen vagy ehhez hasonló jogintézmény – például a fent említett KHM – kialakítását. E megoldás nagyban hozzájárulna a dolgozatomban bemutatott és elemzett jogalkalmazási problémák eredményes és egységes kezeléséhez. Természetesen nincsen garancia arra, hogy eme javaslatok megvalósítása teljes mértékben megoldást jelentene az uzsorás szerződések által generált problémákra. Nincs olyan megoldás, amely ne vetne fel aggályokat, és amelynek megvalósítása ne ütközne akadályokba. Az uzsora hosszú múltra tekint vissza, és vele együtt az ellene folytatott harc is. Eddig azonban nem született olyan szabályozás, mely hosszútávon megoldást jelentett volna az uzsorás szerződések létrejöttének megakadályozására, hiszen annak gyökerei a társadalom mindenkori gazdasági problémáiban keresendők. Ezért találóak és igazak még ma is *Grosschmid Béni* szavai, aki az uzsora jelenségét a következők szerint fogalmazta meg: „Az lévén a sajátja különben is az uzsorának, hogy ha az egyik ponton irtogatjuk, a másikon fészkel be magát, miként némely betegségek.”⁴⁰

Jegyzetek

- ¹ Ptk. 202. §
- ² Polgári Jog I-IV. Kommentár a gyakorlat számára. (Szerk. Petrik Ferenc) HVG-Orac Kiadó, Budapest 715. o.
- ³ Lábady Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2002. 307. o.
- ⁴ Ptké. 202. §
- ⁵ Az uszoráról és a káros hitelügyletekről szóló 1883. évi XXV. törvény, az uszoráról szóló 1932. évi VI. törvénycikk
- ⁶ Az Új Polgári Törvénykönyv Tervezete 5:77 § Uzsorás szerződés.
www.irm.gov.hu/download/ptknormaszovegtervezet_20071029.pdf (2008.08.07)
- ⁷ Indokolás a Polgári Törvénykönyvről szóló törvényjavaslathoz. www.irm.gov.hu (2008.08.06.)
- ⁸ Legfelsőbb Bíróság észrevételei az új Polgári Törvénykönyv tervezetére. <http://www.lb.hu/> (2008.10.10.)
- ⁹ Az Új Polgári Törvénykönyv Tervezete, 5:78 § Uzsorás szerződés.
http://www.irm.gov.hu/download/otodik_konyv-080325.pdf (2008.09.25.)
- ¹⁰ <http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=anonim> (2008.10.08.)
- ¹¹ 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról 164. § (1) bek.
- ¹² PK 267. sz., 1985. XII. 16.; Bírósági Határozatok 1986. évi 2. sz.
- ¹³ Menyhárd Attila: Az uszorás szerződésről. In: Liber amicorum: Studia L. Vékás dedicata. Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos hatvanadik születésnapjára és egyetemi oktatói működésének harmincötödik évfordulójára. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék, Budapest 1999. 237. o.
- ¹⁴ Menyhárd Attila: i.m. 239-240. o.
- ¹⁵ Vékás Lajos: Autópálya-használati szerződések és a Ptk. 201. § (2) bekezdése. Magyar Jog 1998. 323. o.
- ¹⁶ http://www.naplo-online.hu/hasznos_tanacsok-ht_jogi_tanacsok/20090302_uzs (2009.09.14.)
- ¹⁷ <http://www.parlament.hu/irom38/06854/06854.pdf> (2008.11.02.)
- ¹⁸ Cégvezetés IX. évfolyam 9. sz. <http://cegvezetes.cegnet.hu> (2008. 08. 15.)
- ¹⁹ http://www.pszaf.hu/engine.aspx?page=pszafhu_johatudjuk&switchcontent=pszafhu_johatudjuk_20050728_19&switch-zone=Content%20Zone%204&switch-render-mode=full (2008.08.04.)
- ²⁰ A Polgári Törvénykönyv magyarázata 1. CompLex Kiadó, Budapest 2007. 733. o.
- ²¹ Lásd például <http://www.reklamfilmek.com/video.php?video=133&firm=38> (2008.09.03.)
- ²² Menyhárd Attila: A jóerkölcsbe ütköző szerződések. Gondolat Kiadó, Budapest 2004. 224. o.
- ²³ Uzsorakamatok szabályok nélkül.
http://www.fn.hu/penzugy/20051111/uzsorakamatok_szabalyok_nelkul/ (2008.08.05.)
- ²⁴ <http://www.pszaf.hu> (2008.10.03.)
- ²⁵ 2007. évi CXXXV. törvény a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről
- ²⁶ Uzsorakamatok szabályok nélkül.
- ²⁷ Uzsorakamatok szabályok nélkül.
- ²⁸ Központi Statisztikai Hivatal 2007. évi gazdasági jelentése.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2007.pdf> (2008.09.07.)

- ²⁹ Kormányzati program az eladósodás mérséklésére. <http://szochalo.hu/allandorovatok/szochalo-hirek/hireink/article/105008/3240/> (2008.08.29.)
- ³⁰ <http://www.pszaf.hu> (2008. 10. 03.)
- ³¹ 1996. évi CXII. törvény a Hitelintézetekről és a Pénzügyi Vállalkozásokról
- ³² Tehetetlen a kormány a gyorskölcsönökkel szemben.
http://www.fn.hu/penzugy/20080606/tehetetlen_kormany_gyorskolcsonokkal/
(2008.08.04.)
- ³³ Betiltaná a gyorskölcsönöket az ombudsman.
http://www.fn.hu/penzugy/20080602/betiltana_gyorskolcsonoket_ombudsman/
(2008.08.04.)
- ³⁴ Uzsora helyett kamatplafon.
http://www.fn.hu/penzugy/20070813/uzsora_helyett_kamatplafon/ (2008.08.04.)
- ³⁵ Kamatplafon: olcsóbb lesz a hitel? http://lizing.bbcreditcenter.hu/?us=news_u&nid=331
(2008.09.02.)
- ³⁶ Jön az uzsorások alkonya. <http://vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=232557> (2008.09.10.)
- ³⁷ Jön az uzsorások alkonya.
- ³⁸ Jön az uzsorások alkonya.
- ³⁹ <http://www.parlament.hu/irom38/10999/10999.pdf>
- ⁴⁰ Idézi Menyhárd: Az uzsorás szerződésről. 223. o.

Dilemmák a környezetvédelem polgári jogi eszközeinek alkalmazhatóságáról*

Dolgozatunkat a környezeti ártalmakkal, károkozásokkal szembeni mindenkori fellépés szükségességének gondolatkörére építettük. Írásunkban felvázoljuk a környezetvédelem védett jogtárgyai függvényében a környezeti ártalmakat elszenvedő és az ártalmakkal szemben ténylegesen igényérvényesítéssel fellépő jogalanyi köröket. Párhuzamot kívánunk állítani az egyedi érdekek és környezeti közérdek között. Ezt a párhuzamot kívánjuk végigvonultatni a jogtárgyak szintjéről kiindulva, az igényjogosult jogalanyi körök és az alkalmazható polgári jogi eszközök vizsgálata során. Célunk továbbá, egyfelől a polgári jog és a környezetvédelmi jog kapcsolódásának – pontosabban e kapcsolat egy közös metszetének, nevezetesen a kártérítési felelősség speciális környezetvédelmi tárgykörre vonatkozó alkalmazhatóságának – bemutatása. Egyes szerzők szerint ugyanis a környezetvédelem szolgálatában álló legjelentősebb,¹ legtöbbször alkalmazott² polgári jogi jogintézmény a kártérítési felelősség, amely mint prevenció, reparációs, valamint – egyes vélemények szerint – repressziós³ eszköz hozzájárulhat a környezet hatékonyabb védelméhez. Ezzel szemben mások úgy vélik, hogy ezen jogintézmény a számos jogi és technikai nehézség miatt képtelen betölteni a környezetvédelemben neki szánt szerepet.⁴ Másrészt tanulmányunkban a kártérítési felelősség vizsgálata mellett, azzal párhuzamosan kitérünk a jelen tárgykörben leggyakrabban alkalmazott egyéb polgári jogi jogintézmények – a szomszédjog és a birtokvédelem – létjogosultságának rövid elemzésére is. Végül a polgári jogi eszközök alkalmazhatósága szempontjából foglalkozunk az ügyész környezetvédelmi tevékenységével. Dolgozatunkban e kérdéskörökkel összefüggésben kísérletet teszünk azokra az okokra rávilágítani, amelyek jelenleg hazánkban a környezetvédelemben a polgári jog és a közigazgatási jog prioritási sorrendjét és a környezetben okozott károk megtérítésének nehézségeit meghatározzák.

A XXI. században, a technika és a fejlődés igen magas szintjén az emberiség egy élhetőbb, tisztább környezettel szeretné az emberhez méltó lét iránti igényét kifejezni. A társadalomban és tagjaiban egyre intenzívebben

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Környezetjogi Tagozat” szekcióban első helyezést ért el. Konzulens: Dr. Csöndes Mónika és Dr. Bércesi Zoltán

jelenik meg az a legalapvetőbb követelmény, hogy a környezetet eredeti állapotában megóvjuk, hosszú távon pedig javítsuk. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a *hosszú távú környezetvédelmi célok* az emberiség együttes érdekét szolgálják. A termelés fejlesztése és a környezet védelme nem egymást kizáró alternatívák. A modern társadalom rendelkezésére álló eszközök nemcsak a természeti környezet károsítására alkalmasak, hanem a kellő védelem biztosítására is.⁵ A környezetvédelem az egész emberiséghez szóló kihívás. Közös és átfogó kötelességről van szó, „közös tulajdonunk” megóvásáról, amely mindenkit szolgál. Meg kell akadályozni, hogy bárki tetszése szerint, saját gazdasági céljaira használja fel a különböző élő és élettelen dolgokat, a környezet, természet elemeit, a növényeket és az állatokat.

I. A környezetvédelem és a jog

A környezetvédelem rendjének megvalósításában a *jog* rendkívül *fontos szerepet* tölt be, mivel a jog az állam eszköze céljai eléréséhez. A környezetvédelmi politika kialakítása az állam feladata. A jogszabályalkotás által válik az állam környezetvédelmi politikájának célja nyilvánvalóvá, elvárása mindenki számára kötelezővé. A jogszabályok közül a környezet védelmének szolgálatába állítható – a különféle környezetvédelmi és egyéb tárgyú jogszabályokon kívül – a maga eszközeivel a jelenlegi Polgári Törvénykönyv is. Napjainkban szemtanúi lehetünk annak a folyamatnak, melynek során a *polgári jog* környezetvédelemben betöltött jelentőségére, felértékelődésére a jogtudomány és a jogalkotás is egyre erőteljesebben reflektál. Ezt a tényt támasztja alá az is, hogy az új Polgári Törvénykönyv Tervezet⁶ a jelenleginél differenciáltabb felelősségi szabályokat kíván bevezetni a környezeti károkból és sérelmekből folyó igények megtérítése tekintetében. A Ptk. Tervezet önálló felelősségi alakzatként határozná meg a „környezeti károkért és sérelmekért” való helytállást. A polgári jog környezetvédelmi tárgykörben betöltött jelentőségével, szerepkörével kapcsolatban *Sólyom László* 1980-ban megjelent monográfiájában arra hívta fel a figyelmet, hogy a környezetvédelem jogterületének komplexitása során a közigazgatási jog játssza a főszerepet. A polgári jog csak mellékszereplő, melynek helyzetét a károsultak magatartása és az ítélkezési gyakorlat is konzerválja. *Sólyom László* szerint elméletileg nem igazolt tétel az igazgatás elsőbbsége, ez csupán közmegegyezés eredménye.⁷ Vizsgálni szeretnénk dolgozatunkban, hogy napjainkban is *helytálló-e* az a megközelítés, hogy a közigazgatási jog elsőbbséget élvezzen a hatékony környezetvédelem kialakítása terén. Ennek kapcsán szeretnénk bemutatni, hogy melyek lehetnek a polgári jogi igényérvényesítésnek nehézségei, gátjai, valamint

hogy e nehézségek a környezetvédelem minden területén fennállnak-e. Figyelemmel az igényérvényesítés módjára, a negatív behatások jellegére, a fellépési jogosultság kereteire a környezetvédelem különböző területein a polgári jog eszközei eltérő hatékonysági fokot képesek elérni.

Országokként változó jelentőséggel élveznek bizonyos elsőbbséget az egyes jogágak a környezetvédelem területén. Az *Egyesült Államokban* például – valószínűleg a jogrendszerből adódó eltérések folytán, és jogszociológiai okokkal is magyarázhatóan – fontos szerepet töltenek be a bíróságok és a társadalmi szervezetek a környezet védelmének szervezésében, alakításában.⁸ Ma *Magyarországon* az alá-fölrendeltséget feltételező igazgatási mechanizmus élvez elsőbbséget a környezet védelme terén. Amikor a jogalkotó a környezetvédelmet szabályozás tárgyává tette, eleve elsőbbséget biztosított e téren az igazgatásnak. A környezetvédelemmel kapcsolatos jogszabályokban a környezetvédelmi igazgatás intézményrendszere részletekbe menően szabályozott, melynek következtében a közigazgatási szervek általában hivatalból eljárva, kötelező és általános jelleggel lépnek fel a környezet védelmében. Hatáskörükben eljárva engedélyeket adnak ki, köteleznek, eltiltanak, határértékeket állapítanak meg, azok átlépése esetén pedig bírságot szabnak ki. Természetesen hazánkban is lehetőség van a polgári jogot a védelem szolgálatába állítani, a kérdés csupán az, hogy ez mennyiben vezet ígéretes, várt eredményre környezetvédelmi szempontból. A közigazgatási eszközök mellett, azokkal mintegy párhuzamosan a törvényhozó felkínálja a kártérítés polgári jogi jogintézményét, mint lehetőséget a környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott károk reparálására, továbbá a szomszédjog és birtokvédelem szabályainak alkalmazását a környezeti ártalmakkal szemben, a folyamatos ártalomkozás esetén pedig akár a tevékenységtől való eltiltás igénylését.

II. A környezetvédelmi jogszabályok elhelyezkedése a jogforrási hierarchiában

A környezetvédelmi jog egy komplex társadalmi érdekeket és értékeket tömörítő, *interdiszciplináris* jogterület. Egyes vélemények szerint önálló jogágba sorolása több okból sem lehetséges. Bármely hagyományos jogág ugyanis túl szűknek bizonyulna a környezetvédelemmel kapcsolatos társadalmi viszonyok minőségére és különbözőségére tekintettel, ugyanakkor éppen ilyen szűk lenne egy önálló jogágba történő besorolás is, mivel a védett tárgyakat több jogág – alapvetően a közigazgatási jog, polgári jog, büntetőjog – is védelemben részesíti.⁹ Ugyanezen okoknál fogva a

jogterület védelmi rendszerének hatékony kialakítása érdekében is több jogág sorakoztatható fel.

1. Az Alkotmány meghatározása és az Alkotmánybíróság értelmezése

A jogforrási rendszerben kiemelt helyet foglal el a Magyar Köztársaság Alkotmánya, mely alaptörvényi szinten rögzíti az állami cselekvés nélkülözhetetlenségét, és elismeri a külföldieknek a magyar állampolgárokkal azonos jogát az egészséges környezethez. Alaptörvényünk az Általános rendelkezések körében, a 18. §-ban generálisan fogalmazza meg, hogy „a Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”¹⁰ Az alapvető jogok és köteleességek között pedig a 70/D. § (1)-(2) bekezdések akként rendelkeznek, hogy „A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez. Ezt a jogot a Magyar Köztársaság [...] az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg.”¹¹ Az egészséges környezethez való jog globális jellegű – nem egyetlen ember érdekeinek, hanem az egész emberiség fennmaradásának biztosítója – harmadik generációs alapjog,¹² mely tehát alkotmányi szinten deklarált, és amelyet határozataiban az Alkotmánybíróság is értelmezett. Ezek közül figyelemre méltó a 996/G/1990. AB határozat azon rendelkezése, mely szerint „[...] az állam köteles az egészséges környezethez való jog megvalósítását szolgáló sajátos intézmények kialakítására és működtetésére.”¹³ Az Alkotmánybíróság ide kapcsolódó másik nagy horderejű döntése a 28/1994 (V. 20.) AB határozat, mely kimondta, hogy „A környezethez való jog jelenlegi formájában nem alanyi alapjog, de nem is pusztán alkotmányos feladat [...] A környezetvédelemhez való jog [...] elsősorban önállósult és önmagában vett intézményvédelem, azaz olyan sajátos alapjog, amelynek az objektív, intézményvédelmi oldala túlnyomó és meghatározó. A környezethez való jog az állam környezetvédelemre vonatkozó kötelességei teljesítésének garanciáit emeli az alapjogok szintjére. Az Alkotmányban biztosított környezethez való jog tehát a környezet védelmére és az élet természeti alapjának fenntartására vonatkozó állami köteleességet jelenti.”¹⁴ Az idézett alkotmányos jogok elsősorban valóban az állam számára teremtenek kötelezettséget, és nem értelmezhetők közvetlenül érvényesíthető alanyi jogként. A Ptk. 76. §-ban megfogalmazott „különösen” kitétel azonban azt is jelenti, hogy személyhez fűződő jogok védelméhez tartozó felsorolás nem kimerítő, az bővíthető újabb alanyi jogokkal. Ilyen lehet adott esetben az ember egészséges környezethez való jogának a gyakorlatban történő elismerése. Ebben a megközelítésben tehát a környezethez való jogot alanyi jogként is lehet értelmezni, amire az előbbi AB határozat az ellenpélda.¹⁵

2. A környezetvédelemre vonatkozó legjelentősebb jogforrások

A törvények közül legátfogóbb a környezet védelmének általános szabályairól szóló *1995. évi LIII. törvény* (továbbiakban: Ktv.), melyet neveznek a *környezetvédelmi jog „általános részének”*, a speciálisabb rendelkezéseket a környezetvédelmi jog *„különös része”* tartalmazza, ide tartozik az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről (továbbiakban: Ttv.), a 1994. évi LV. törvény a termőföldről, az 1995. évi. LVII. törvény a vízgazdálkodásról, a 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről, a levegő védelmével kapcsolatos egyes szabályokról szóló 21/2001 (II.4.) kormányrendelet, a 2000. évi XLIII. törvény a hulladékgazdálkodásról, a 12/1983 (V.12.) Mt. rendelet a zaj és rezgésvédelemről. Ezek a „különös részi” jogszabályok még *tovább differenciálódhatnak*: például a víz, mint védett jogi tárgy esetében a felszíni vagy felszín alatti vizek védelmére önálló szabályozás jött létre.

A környezetvédelemben a *Polgári Törvénykönyv* is jelentős szerepet kap, valamint megemlíthető „ultima ratio”-ként a *Büntető Törvénykönyv*, mely bizonyos tényállásaival¹⁶ szintén a környezet hatékonyabb védelmét segíti elő. A tárgykörhöz kapcsolódó legtöbb jogszabály *végrehajtási rendelet* formájában tárgyasult, melyekben számos technikai norma lett lefektetve, többek között a határértékek meghatározása is.

A jogforrási hierarchia legalján a *települési önkormányzatok rendeletei* találhatóak, ugyanis a települési önkormányzatok jogosultsága, hogy környezetvédelmi tárgyú rendeleteiket megalkossák. Ezekben meghatározhatnak ugyan határértékeket, de a települési rendeletekben nem lehet enyhébb kritériumokat meghatározni, mint a magasabb szintű jogszabályokban.

3. Közösségi környezetpolitika és jogalkotási tevékenység

A jogforrásokkal kapcsolatban indokolt kiemelnünk, hogy Magyarországot 2004. május 1-i csatlakozása óta immár a Közösség környezeti politikáján alapuló *másodlagos jogforrásokkal* (rendeletek, irányelvek) kapcsolatos jogalkotási kötelezettségek is kötik. Ezen jogforrások alapvetően meghatározzák a hazai környezetvédelmi szabályozást, melyből következően a jogalkalmazóra is egyre nagyobb feladat hárul. A legiszlatív eszközökön túl az európai integráció környezetvédelmi politikájában meghatározó szerepet játszanak az úgynevezett *akcióprogramok*, amelyek a környezetvédelmi politika kereteit fektetik le.¹⁷ Az ötödik (1992-2000) akcióprogram „azokra a tevékenységekre és anyagokra összpontosított, amelyek tisztítják a természeti erőforrásokat vagy egyébként károsítják a környezetet”.¹⁸ Jelenleg a hatodik akcióprogram (2002-2012) megvalósítása

van folyamatban, amely tíz évre előirányozza az elérendő környezetvédelmi célokat, és az azoknak megfelelő feladatokat. A *jogharmonizációra példa*, hogy a Ktv. módosítása azért vált indokolttá, hogy annak rendelkezései az Európai Parlament és Tanács 2004/35. irányelve (2004. április 21.) „a környezeti károk megelőzése és helyreállítása tekintetében a környezeti felelősségről” céljainak megfeleltethetők legyenek. Ezen irányelv célja a „szennyező fizet” elvének alapján a környezeti felelősségre vonatkozó keretrendszer létrehozása, a környezeti károk megelőzése és helyreállítása érdekében.¹⁹ Az Európai Unió nagy hangsúlyt fektet a környezetvédelemre valamint a fenntartható fejlődés megtartására.

III. A környezetvédelem védett jogi tárgyai

1. A jogtárgyak elhatárolása és csoportosítása

A védett jogi tárgyak bemutatása során azt a kettősséget kívánjuk kidomborítani, ami a környezetvédelem terén ezzel összefüggésben tapasztalható. Kérdésként fogalmazható meg, hogy tulajdonképpen mi is az, vagy ki is az, amit/akit a környezetvédelmi tárgyú szabályozás véd. Ezzel összefüggésben a környezet jogi tárgyainak meghatározásakor szükséges vizsgálni, hogy a jogterület átfogó „anyagjogszabálya” mire kívánta helyezni a hangsúlyt a célja meghatározásakor, mely tárgyakat kívánta szabályozási tárgykörébe vonni. A *Ktv. célját* az 1. § (1) bekezdése határozza meg: „A törvény célja az ember és környezete harmonikus kapcsolatának kialakítása, a környezet egészének, valamint elemeinek és folyamatainak magas szintű, összehangolt védelme, a fenntartható fejlődés biztosítása.”²⁰ A törvény célja tehát egyrészt az ember és környezete harmonikus kapcsolatának kialakítása, melynek során elsősorban az *embert védjük*; másrészt a környezet egészének, valamint elemeinek és folyamatainak magas szintű, összehangolt védelme, mely során inkább a *környezetet és annak elemeit védjük*, harmadrészt pedig a fenntartható fejlődés biztosítása, amivel a *jövő generációit védjük*. Az első két védettséget élvező kör megkülönböztetése a *mesterséges-* és a *természetes környezet* megkülönböztetését is előrevetíti. A harmadik védettséget élvező kör jelen dolgozatnak nem tárgya.

A *környezet fogalma* jogi jelentőséget akkor kap, ha a környezetet érő negatív behatásokat kívánjuk meghatározni, ekkor ugyanis tisztában kell lenni azzal, meddig is terjed a környezet.²¹ A környezet a *Ktv. alapján* a következő részekből épül fel: a „környezeti elemek, azok rendszerei, folyamatai, szerkezete.”²² A környezet iménti összetevői közül a környezeti elemek a következők: föld, víz, levegő, élővilág, épített környezet. A Ktv.

kimondja, hogy minden környezeti elemet önmagában, a többi környezeti elemmel alkotott egységben és az egymással való kölcsönhatás figyelembevételével kell védeni.²³ A természetvédelmi törvény részben mellérendelt, részben szubszidiárius viszonyban áll a Ktv.-vel. Ez az összefüggés a két törvény között arra vezet, hogy a Ttv. is meghatároz kiegészítő jelleggel a környezetvédelem területéhez tartozó védett jogi tárgyakat. Ilyen védendő értékek a *Ttv. alapján* a táj, vadon élő élővilág, élőhelyek, földtani természeti értékek. Ezen két törvény tehát felsorolja a védelem alá helyezett jogtárgyak teljes spektrumát. Dolgozatunkban főként a Ktv. védett jogtárgyait vizsgáljuk, azonban a Ttv. védett tárgyait helyenkénti szintén érintjük.

A következő táblázatban saját szempontok szerint, rendszerbe foglaltnak láthatóak a Ktv.-ben felsorolt környezeti elemek.

Dilemmák a környezetvédelmi polgári jog eszközeinek alkalmazhatóságától

Védett jogtárgyak a Ktv. alapján		
<p>Természetes vagy mesterséges környezeti elemek felosztása a Ktv. alapján</p>	<p>természetes környezeti elemek: <i>víz, föld, levegő, élővilág</i>, mint védett jogtárgyak</p> <p>ártalmak megjelenési formái:</p> <ul style="list-style-type: none"> • szennyezés • veszélyeztetés • károsítás <p style="text-align: center;">↓</p>	<p>mesterséges környezeti elem: <i>épített környezet</i>, mint védett jogtárgy</p> <p>Épített környezet tagolása az ártalmak megjelenési formái szerint:</p> <p>Már a modernizáció előtt is jelentkező ártalmak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kilátáselvonás, • árnyékhatás, fényelvonás • ártalmas szag, bűz <p>Új, modern technika, urbanizáció káros hozadékai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rezgésártalmak • zajártalmak <p style="text-align: center;">↓</p>
	<p>Makrokörnyezeti ártalom (Kilényi Géza szóhasználata) elszenvedői lehetnek:</p>	<p>Mikrokörnyezeti ártalom (Kilényi Géza szóhasználata) elszenvedői lehetnek:</p>
<p>Ártalom elszenvedője szerint:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. a környezet és mellette egyedi érdek(ek) vagy 2. csak a környezet <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">↓</p>	<p style="text-align: center;">↓</p>	<p style="text-align: center;">↓</p>
<p>1. Környezet önmagában is ártalmat szenved és mellette vannak konkrét, individuális, egyedi ártalmat elszenvedők →</p>	<ul style="list-style-type: none"> • természetes környezet mellett • természetes személy, • természetes személyek kisebb/nagyobb csoportja, • jogi személy, • jogi személyiség nélküli gazdasági társaság lehet a makrokörnyezeti ártalmat elszenvedő pozícióban 	<ul style="list-style-type: none"> • természetes személy, • természetes személyek kisebb/nagyobb csoportja, <p><i>lehet a mikrokörnyezeti ártalmat elszenvedő pozícióban</i></p> <p><i>(a mesterséges környezeti elemek sérelme esetén csak egyedi, individuális ártalmat szenvedők vannak)</i></p>
<p>2. Környezet elemei önmagában az ártalmat elszenvedők Környezeti elemek önmagukért való védelme (nincs egyedi ártalmat elszenvedő) →</p>	<p>A társadalom közös érdeke sérül: <i>a környezet természetes elemeinek önmagában való sérelme (környezet épségben való fenntartásához fűződő tsd-i érdek)</i></p>	<p>Nincs olyan csoport az épített környezethez tartozó ártalmak során, amikor az épített környezet önmagában is ártalmat szenvedne, mindig van konkrét, egyedi károsult.</p>

a) Természetes környezeti elemek

Az embertől, mint a teremtés koronájától egyrészt méltán elvárható a *természetes környezeti* (és a *Ttv.-ben* szereplő *természeti*) *elemek*, értékek önmagukért való védelme, ezeket nem hagyhatja veszendőbe menni.²⁴ A környezet önmagáért való védelme azt jelenti, hogy amikor a környezetben szennyezés, károsodás következik be az emberi behatások által, akkor ez ellen fel kell lépni akkor is, ha nincs konkrét, egyedi környezeti ártalmat elszenvedő. Természetesen a környezet önmagáért való védelme esetében is lehetséges, hogy mellesleg van konkrét károsult is. Azonban a fő hangsúly itt a *társadalom (köz) érdekeinek védelmén* van. A védelemnek a környezet elemeire irányuló ezen első szintje tulajdonképpen a *Kilényi Géza* által írt *makrokörnyezeti*²⁵ elemeket fedi le. A közérdek nem egyetlen ember érdekét jelenti, hanem a társadalomnak a környezet eredeti állapotban történő visszaállítására – ha lehetséges, annak további javítására – irányuló érdeket. A természetes környezeti elemek védelme a környezet megóvása az emberi tevékenység káros behatásaitól.

b) Mesterséges környezeti elemek

Az épített környezet elemein a *Kilényi Géza* által megfogalmazott *mikrokörnyezeti elemeket* értjük. Itt a védelem *központjában közvetlenül* maga az *ember* áll, nem pedig a természeti környezet. A környezetvédelem ugyanis kilépett a „természeti” környezet keretei közül, és védelmi körébe vonta általában az ember környezetét, beleértve annak művi elemeit. A környezeti ártalmak sorában mind nagyobb jelentőségre tesznek szert azok a tényezők, amelyek elsősorban nem a bioszférát, hanem az emberek nyugalmát veszélyeztetik.²⁶ Magát az embert is végső soron a saját tevékenységének káros hatásaival szemben kell megvédeni, akárcsak az előzőekben tárgyalt természetes környezeti elemeket.²⁷ A Ktv. amikor a környezeti elemeket védi, akkor az épített környezetet is a védelem tárgyaként említi. Ezért tehát nem csupán a természetes környezeti elemek képezik a jogtárgyak körét, hanem az emberi környezethez tartozó egyéb környezeti elemek is, azok minden káros, negatív vonzatával. A természetes környezet elemeinek és a mesterséges környezet elemeiknek a konkrét védelmi struktúráját az egyes fentebb említett részletjogszabályok, törvények, végrehajtási rendeletek konkretizálják a külön ágazatoknak megfelelően. Ilyen ágazatok például a zaj- és rezgésártalom elleni védelem, a hulladékgazdálkodás rendje, a felszíni és felszín alatti vizek védelme. Az ember környezetét a maga komplexitásában kell hatékony jogvédelem alá helyezni, ami azt is jelenti, hogy a védelem kiterjed a környezet természeti és az ember által – mesterséges úton – létrehozott elemekre egyaránt.

2. A makrokörnyezeti és mikrokörnyezeti ártalmak

Kilényi Géza az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény (a régi Ktv.) kodifikációját megelőzően írt tanulmányában arra hívta fel a figyelmet, hogy a környezetvédelem tárgyait le kell szűkíteni a makrokörnyezeti elemekre. A mikrokörnyezet elemei, mint a szomszéd nyugalma zavaró hangos, egészségre ártalmas zaj, árnyékhatás, kilátásvonás irrelevánsak a környezetvédelmi jogalkotás szempontjából.²⁸

Itt a védelem tárgya az épített környezet negatív vonzataként jelentkező ártalmak folytán végső soron közvetlenül maga az ember. Dolgozatunkban azért említjük meg a Kilényi-féle megkülönböztetést, mert úgy véljük, hogy a *makrokörnyezeti ártalmak* a társadalom egészének érdekeit sértik. Ezen ártalmak esetében a háttérben a társadalom közös érdeke húzódik meg, ami a környezet épségben való megtartását jelenti, és ennek védelmében indokolt lehet a mindenkori kötelező fellépés akár ügyész, akár társadalmi szervezet részéről. A *mikrokörnyezeti ártalmak* esetében viszont az egyedi károsultak igényei orvosolhatók anélkül, hogy a társadalom érdekében fel kellene lépni, ilyenkor ugyanis a természetes környezet elemei nem szenvednek negatív behatást. Például a szép kilátás²⁹ elvonása vagy szomszéd kovács műhelyéből származó zaj³⁰ esetén nincs társadalmi szintű fellépésre szükség, noha ezek az ártalmak is az emberi környezet védelmének körébe tartoznak. Egyébként a polgári jogi jogvitákban mikrokörnyezeti ártalmak esetében leggyakrabban nem is a Ktv.-re hivatkoznak, hanem a Ptk. szomszédjogi és a birtokvédelmi szabályaira, noha az épített környezet védelme a Ktv. hatálya alá tartozik.

A polgári jogi igények érvényesítése során a *kettős védelmi tárgyra tekintettel* – tehát természetes környezeti elemek esetében a társadalmi és mellette egyedi érdek; az épített környezet esetében pedig általában egyedi, individuális érdek – azt fontos tisztázni, hogy e két fontos érdekkör milyen módon képviselhető. A kétirányú védelmi tárgyra tekintettel az egyszerre történő érvényesítéséről is szó lehet, de lehetséges, hogy csak az egyik érdekkör sérelme miatt indokolt a fellépés. Nevezetesen mindig védeni kell – akár szomszédjogi vagy birtokháborítási eltiltás, akár kártérítés fizetésére kötelezés formájában – egyrészt a konkrét károsultat, másrészt – ugyanezen eszközökkel – ezen a körön kívül a károsult társadalom érdekét is akkor, ha a környezet önmagában is sérelmet szenved. A vizsgálódás során áttekintett *bíróági határozatokból* sajnálatosan *megállapítható*, hogy az érvényesített igények nagyobb hányadát az individuális, *mikrokörnyezeti jogsérelmek orvoslása* teszi ki.³¹ Individuális, egyedi igények érvényesítésekor más módon indokolt fellépni, más szempontokat kell figyelembe venni – akár a határértékek és a jogellenesség vonatkozásában is – mint a makrokörnyezeti

ártalmak esetében. A mikrokörnyezeti ártalom ugyan sérti az emberi környezetet, de nem sérti a makroszintű természetes környezet elemeit, mint az egész társadalom érdekét.

IV. A környezetvédelemben alkalmazható polgári jogi eszközök

1. Szomszédjog, birtokvédelem

A környezetvédelemben a leggyakrabban alkalmazott polgári jogi jogintézmények a szomszédjog és a birtokvédelem szabályai, valamint a kártérítés. A kártérítésre a dolgozat későbbi szakaszában térünk ki részletesen. Ez a kártérítés alkalmazhatósága nehézkességének, és a körülötte fennforgó dilemmák bővebb kifejtése miatt indokolt.

A szomszédjog és a birtokvédelem szabályai *objektívek*, mivel a vétkességet nem, hanem csupán azt kell bizonyítani, hogy történt-e negatív behatás, ha pedig ennek ténye fennáll egyéb körülmények vizsgálatára nincs szükség. A *szomszédjog* a tulajdonos részjogosítványainak egyik elemét, mégpedig a használati jogot korlátozza. A két jogintézmény funkciója hasonló, a szomszédjog a tulajdonost a szomszédok szükségtelen zavarásától tiltja, a birtokvédelem pedig a birtokost a szomszéd irányából érkező zavarással szemben védi. A szomszédjog és a birtokvédelem a környezeti ártalmakkal szemben hatékony eszköznek bizonyulhat, azonban *alkalmazásukra általában akkor kerül sor*, amikor egyedi, legfőképpen mikrokörnyezeti ártalmakkal szemben lépnek fel az érdekeltek. E két eszköz alkalmazása a *bírósági gyakorlatban* leggyakrabban kimerül a zaj és rezgésártalom, kilátáselvonás, árnyékhatás, ártalmas szag megszüntetésére való kötelezésben. A mikrokörnyezeti ártalmakat érintő polgári jogi környezetvédelmi ügyekben nem a Ktv. rendelkezéseire, hanem *általában a Ptk. 100. §-ára alapítják* igényeiket az egyedi fellépők, miszerint „a tulajdonos a dolog használata során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen szomszédait szükségtelenül zavaráná, vagy amellyel jogaik gyakorlását veszélyeztetné”. Elsősorban ugyanis a szükségtelen zavarás fennállta – mint a Ptk.-ban lefektetett feltétel – a bizonyítás tárgya. Noha a Ptk. már sokkal korábban kellőképpen orvosolni tudta a szomszédjogi, birtokvédelmi individuális érdeksérelmeket – és így önmagában megfelelő védelmet nyújtott – a Ktv. is védelemben részesítette a mikrokörnyezet elemeit.

A szomszédjogival nagyon hasonlatos a Ptk. *birtokvédelmi* szabályozása. A birtokvédelemre is jellemző, hogy általában kisebb érdekeltégi kört

érintő, egyszerűbb ügyekre terjed ki. Azonban a birtokvédelem általános polgári jogi intézményének a magyar *bírói gyakorlatban* is tükröződő modern értelmezése napjainkban már túlmutat a birtokos dolog feletti hatalomgyakorlásának oltalmazásán. Különbözik a két jogintézmény abban, hogy a birtokvédelmi eljárás két szakaszból áll. A birtoklás zavartalanságához fűződő érdeksérelemmel elsőként a *jegyzőhöz* kell fordulni, mivel az ő hatáskörébe tartozik – bizonyos feltételek fennforgása esetén – a birtokvíta elbírálása. Ha a jegyző határozatát valamelyik fél magára nézve sérelmesnek tartja, a bíróságtól perben kérheti annak orvoslását. Az állandó joggyakorlat egyértelműen birtoksértőnek minősíti a zajjal, füsttel vagy egyéb környezetszennyezéssel járó magatartásokat.³² Akit a birtoklásban zavarnak, különböző igényekkel léphet fel: kérheti a birtokháborítás megszüntetését, eredeti birtokállapot helyreállítását, birtokháborítástól való eltiltást, cselekvésre kötelezést. *Makrokörnyezeti ártalom* esetén általában nem a polgári jogi imént említett eszközei kerülnek alkalmazásra. Ezen a szinten sor kerül a *közigazgatási jogi* bírságolásra, végső esetben pedig az üzem bezárása és az engedély megvonására, de nem a szomszédjogi, birtokvédelmi szabályok érvényesülése, hanem közigazgatási intézkedések eredményeképpen. Makroszinten tehát kevésbé kerülnek alkalmazásra a szomszédjogi, birtokvédelmi eszközök a környezet védelmében, mikroszinten pedig ugyanezen jogintézmények elégségesek, a Ktv. védelem alá helyezése nélkül is. Az, hogy a Ktv. is védelemben részesíti a mikrokörnyezeti ártalmakkal szemben az egyéneket, a közigazgatási szerveknek nyitja meg az utat. Például a jegyző környezetvédelmi közigazgatási hatáskörében eljárva határozatban kötelezheti a határértéket meghaladó zajártalom esetén az ártalmat okozót a zajszint csökkentésére, ennek elmulasztása esetén pedig abbahagyásra kötelezés rendelhet el, engedélyt vonhat vissza.³³

2. Actio negatoria in rem

A teljesség kedvéért indokolt kiemelni azokat a polgári jog kínálta eszközöket is, amelyek nem képezik a dolgozat tárgyát. Klasszikus eszköz a tulajdon háborítatlanságát védő per, amelyet a Ptk. 115. § (3) bekezdése alapján csak a tulajdonos indíthat, követelve a tulajdonát érintő jogellenes beavatkozás vagy behatás megszüntetését. Ez a fajta per az *egyedi igényjogosultaknak* kínál hatékony védekezési lehetőséget egyes mikroszintű ártalmakkal szemben.

3. A személyhez fűződő jogok és a környezetvédelem

A környezeti károknál lehetőség van bizonyos esetekben *nem vagyoni kár megtérítésére* is. Ez általában akkor állapítható meg, ha az ember személyhez fűződő jogai megsértésének következtében az ember életminőségének hátrányos megváltoztatása következik be, amelyet adott esetben előidézhet az emberi környezetnek a személyiségre hátrányos megváltozása is. A nem vagyoni kár kapcsán lehet megemlíteni a zajjal, rezgésártalommal kapcsolatos *egészségromlás* mellett a kilátáselvonással, árnyékhatással, összefüggő *esztétikai károkat* is. A személyhez fűződő jogok szabályozása a Ptk.-ban a 76. § generálklauzulájával, illetve a tipikus személyhez fűződő jogok nem kimerítő nevesítésével történik. A generálklauzula nem taxatív felsorolásából a testi épség és az egészség sérelme emelhető ki, amely környezetterhelő, -károsító tevékenységek révén is bekövetkezhet, s ekként környezetjogi szempontból is értékelhető individuális igényérvényesítési lehetőséget teremt a félnek.³⁴ Ez a polgári jogi eszköz *kifejezetten egyedi, individuális érdeksérelmek orvoslására* alkalmas, melynek használata esetén a bíróságtól akár párhuzamosan is kérhető objektív illetve szubjektív alapú szankció alkalmazása. Érdekes megoldásként a Ptk. lehetőséget nyújt arra is, hogy a bíróság a jogsértőre *közérdekű célra fordítható bírságot* is kiszabhasson, ha a kártérítés címén megítélhető összeg nem áll arányban a felróható magatartás súlyosságával. Ez a bírság alkalmas lehetne a környezetvédelemhez fűződő közérdek jobb megjelentetésére is.³⁵

4. A környezetvédelmi tárgyú szerződés és a biztosítás

A környezetvédelmi tárgyú *szerződésekben a hatóságok meghatározhatják* az egyedi kibocsátási határértékeket, ezzel összefüggésben pedig az állami pénzügyi támogatások módját. Az ilyen típusú szerződés egyik fontos *feltétele*, hogy a szerződő fél köteles megtartani az egyedileg előírt kibocsátási határértéket. Az államigazgatási szerv és egy jelentős környezetszennyező üzem közötti *együttműködési szerződés* hatékonyabb lehet, mint az egyoldalú hatósági intézkedések valamint a határértékekre vonatkozó merev előírások.³⁶

A másik szintén jelentős polgári jogi eszköz a környezetvédelemben a környezeti kockázatok előre meghatározott formában történő elosztása céljából köthető *biztosítás*. A biztosítók a környezetvédelem komoly szerepelői lehetnek kockázattelepítő – és a kockázatviseléshez egyedi feltételeket szabó – funkciójuk által. Az ellenérv a biztosítással szemben,

hogy a felelősségtől várt preventív hatást kiiktatja. Azonban a környezetvédelmi károk során a megelőzés lehetősége igen korlátozott, gyakran a prevenció követelményeket éppen egy biztosítási szerződés keretében lehetne megállapítani – csak megfelelő szűrők beszerelése esetén kötnének szerződést a magát biztosítani szándékozóval – szerződési feltételként.³⁷

V. Jogalanyi körök

A környezetvédelem jogterületének speciális volta miatt a védett jogi tárgyakkal összefüggésben említett kettősség analóg módon továbbfűzhető a legtöbbször kényszeredetten jogiszonyba kerülő jogalanyok szintjén is. A jogalanyok vizsgálata során megmutatkozik, hogy kik lehetnek egy adott környezeti elem – mint jogi tárgy – szennyezése, károsítása kapcsán a környezeti ártalmat *elszenvedők*, illetve kik lehetnek a környezeti ártalmak során az *igénnyel fellépők*. Az ártalmat elszenvedő és az igényt érvényesítő érdekkörök egymástól sajnálatosan *eltérnek*. A makrokörnyezeti ártalom elszenvedői között minden esetben ott áll a köz, a társadalom is, melynek érdekét a környezet épségben való fenntartása fejez ki, és amely iránti igények érvényesítésének polgári jogi gyakorlata nem alakult még ki kellően. Ezzel szemben az egyedi károknál az igényérvényesítési gyakorlat eredményesebb, látványosabb. *Hatásukra tekintettel* a környezetet veszélyeztető vagy a környezetben kárt okozó magatartások eltérő ártalmat elszenvedő és ártalommal szemben fellépő kört fednek. A joggyakorlat bemutatása során is ezt indokolt bizonyítani. Minden egyes esetben, amikor az ártalom környezetártalommal minősíthető, és van *konkrét egyedi ártalmat elszenvedő*, abban az esetben is károsult lehet ezen a körön kívül az egész *társadalom*. Az előző mondatot megfordítva még jobban érezhető a probléma: a társadalom érdeke akkor is sérelmet szenvedhet, ha konkrét igényérvényesítéssel kapcsolatban esetleg nem lép föl senki, illetve a fellépésre jogosultak kiléte nem állapítható meg. Annak elérése lenne kívánatos a környezetben okozott károknál, ártalmaknál, ha a polgári jogi igények érvényesítése során nem állhatna elő olyan helyzet, hogy bizonyos környezeti ártalmak, károk reparálatlanul maradnak vagy csak egyedi igények nyertek kielégítést.

A következőkben az alcímben írt csoportosítás alapján teszünk vizsgálat tárgyává néhány jogesetet a bírói gyakorlatból. A felosztás során saját szempontrendszer alakítottunk ki abból a céljából, hogy a dolgozat központi kérdésére a választ megkaphassuk. Azt szeretnénk bemutatni, hogy kik az *ártalmat elszenvedők* *ténylegesen*, és kik az *igényérvényesítők* *valójában*, az igények mely halmaza nyer kielégítést, a társadalmi is, vagy csupán az

egyedi. Ezáltal arra a kérdésre is válasz kapható, hogy a polgári jogi jogintézmények milyen hatékonyságúak, mennyire használhatóak fel a környezet védelmében.

1. Egy vagy több személy fellépése a környezeti ártalommal szemben egyéni, egyedi igények érvényesítése céljából

Elsőként az olyan tényállásokat indokolt vizsgálni, amelyekben az *ártalommal szemben fellépők* az egyedi, *individuális érdekeik orvoslását* kérték a bíróságtól. Megfigyelhető, hogy az igényérvényesítőt éri egyedi ártalom, azonban a kárt maga a környezet is elszenvedti. Az ártalommal szemben fellépők választhatnak az igényük érvényesítésének különböző eszközei közül. Ilyen védelmet biztosít a Ptk. kártérítési, szomszédjogi, birtokvédelmi szabályainak alkalmazása. A Ktv. és a Ttv. alapján az ügyész is indíthat keresetet környezeti veszélyeztetés esetén a tevékenységtől eltiltás iránt, valamint a környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt.

Szomszédjoggal kapcsolatos jogeset. Az alperes lakóháza udvarán szélrózsát szerelt fel, amely csengővel volt összeköttetésben. A szél hatására a szerkezet forgásba lendült, és az ahhoz erősített vaspálcika egy fémdobozhoz ütődött. A felperes a bírósághoz fordult és kérte, hogy alperest kötelezzék a szélrózsza leszerelésére. A bíróság szerint fontos társadalmi érdek az emberre káros behatásokkal szembeni védekezés, ilyen káros hatások közé sorolható a zajártalom is. Alperes indok nélkül működtetett olyan szerkezetet, amely szél hatására zajt kelt. Ez a szomszédjog által védett érdeket sért. A felperes indokoltan kérte a zajforrás megszüntetését.³⁸ A szomszédjogi szabály alkalmazására azért került sor, mert itt a zajártalom a szükségtelen zavarást meghaladó mértékben sérti az emberi környezet egyik – mikrokörnyezeti – elemét, és ezen keresztül a környezet egyik védett tárgyát is. A Ptk. szomszédjogi szabályainak alkalmazása önmagában is elegendő lehet, azonban ne felejtjük el, hogy itt a Ktv. által is védett jogtárgyról van szó. Ennek úgy tulajdonítunk jelentőséget, hogy a zajártalom igenis sértheti a Ptk. által védett tulajdon háborítatlanságához fűződő érdeket, mellette pedig a Ktv. jogtárgyát – a környezetet – is, de itt nem szükséges a társadalmi szintű fellépés, mert nem sérülnek makrokörnyezeti, társadalmi szintű érdekek. Az individuális zavaró hatás a Ptk. szomszédjogi szabályok alkalmazásával egyedi fellépéssel is megszüntethető. A Ptk. szomszédjogi szabálya betöltheti az individuális mikrokörnyezeti ártalmak esetén a környezetvédelemben neki szánt szerepet.

A következőkben *néhány kártérítési ügy* kerül elemzésre. A bíróság megállapította alperes kárfelelősségét az 1976. évi II. törvényre utalással a

Ptk. 345. §-ára alapítottan, és kimondta, hogy ha a vegyipari vállalat telepéről kifolyó *mésziszap* a szomszédos üzem növényzetét, földjének termőképességét károsítja, illetve ezek természetes tulajdonságait hátrányosan megváltoztatja, felelős mind a termésveszteség címén kimutatott kárért, mind a föld termőképességének helyreállítására fordítandó költségekért.³⁹ A környezetártalmat a bíróság megállapította, az több jogtárgyat is érintett. Amennyiben a környezetben okozott károkozásra hivatkozva a Ptk. 345. §-a alapján ítélte meg a bíróság kártérítési felelősséget, *kérdésként* merülhet fel, hogy annak összege valóban a környezetben bekövetkezett kár helyreállítására lett-e felhasználva? Ha igen, akkor a kártérítés betöltötte a környezetvédelemben neki szánt szerepet, ha viszont nem, akkor itt szintén individuális érdekek orvoslásáról, nem pedig a környezet védelméről van szó. Tény, hogy egyedi kár is keletkezett, és ez a környezettel kapcsolatosan állt be, azonban ebben az esetben *az lett volna a helyeselhető megoldás*, hogyha a kártérítés összegét a környezet reparációjára fordították volna. Ha nem így történt, akkor önmagában a környezetben okozott kár – mint társadalom érdekét sértő eredmény – megtérítetlenül maradt, a környezetet nem állították helyre.

A következő igényérvényesítés szintén kizárólag a felperes kárának megtérítése iránt indult, mivel a veteményei, szőlőültetvényei károsodtak az alperes által kibocsátott *légszennyező anyagok* miatt. A szakértők megállapították, hogy a károkozás az alperesi vállalat tevékenységével volt összefüggésben. Az 1976. évi II. törvényre hivatkozás mellett a Ptk.-nak a fokozott veszéllyel járó tevékenységére vonatkozó szabályai szerint az alperes köteles a kárt megtéríteni.⁴⁰ Sajnálatosan itt is csupán az egyedi kár megtérítése iránt indult kereset. Amikor a felperes szőlő- és gyümölcsültetvényei, kerti veteményei az alperes vállalat által kibocsátott szennyezés során károsodtak, és a bíróság kártérítésben marasztalta az alperest, akkor nem következett-e be a környezet egyéb elemeiben is – például környéken lévő egyéb növényzetben – kár, vagy nem szennyeződött-e súlyosan a levegő is, mint makrokörnyezeti elem? Valószínűleg károsult a növényzet, és szennyeződött a levegő, csak igénnyel nem lépett föl senki, tehát reparálatlanul maradtak bizonyos kártételek.

Amikor *többen lépnek fel egy ártalommal szemben* az még nem jelenti a hatékonyabb igényérvényesítést a Ktv. által védett jogtárgyak szempontjából, ugyanis az igénnyel fellépők számszerű növekedése esetén is csak az egyedi károk megtérítése, egyedi ártalmak megszüntetése iránt indítanak keresetet. Ilyenkor a károkozó magatartás okán többen lesznek, akik a sérelmezett tevékenységgel szemben védelemért fordulnak a bírósághoz. *Tizennégy felperes porhatással* kapcsolatos környezeti ártalom miatt indított pert, mivel az ingatlanok forgalmi értéke csökkent, az épületek

és növényzet károsultak. A bíróság kártérítés fizetésére kötelezte az alperest. A tényállás szerint a felperesek ingatlanai az alperesi gyár szomszédságában voltak. A gyár által a szennyezés a talajban, levegőben, növényzetekben, építményekben állt be. A bíróság a gyár kártérítési kötelezettségét a Ptk. 345. §-a alapján állapította meg.⁴¹ Itt is megmutatkozik, hogy a felperesek száma ugyan mennyiségileg megnőtt, de minőségileg ugyanúgy az egyedi igényeiket érvényesítik, ami csak saját kárukat fedezi. A környezet elemeiben esetlegesen bekövetkezett károk nem kerülnek a bíróság elé. Egyáltalán elvárható-e, és jogilag lehetséges-e az, hogy a környezetben bekövetkezett, az egyedi károk körén kívül eső károk megtérítése iránt is az egyedi károsultak indítsanak igényt? Nyilván nem. Ez a kérdéskör a környezeti károk során alkalmazható kártérítési felelősség hatékonyságát érinti.

2. Ha egy kisebb közösség, településrész a károsult

Ezen a szinten az ártalom károsulti köre *átmenetet* képez az egyedi igényérvényesítések és a kizárólag önmagában környezetben okozott károk között. A környezeti ártalmat elszennvedő általában nem egy vagy néhány egyén, hanem egy település vagy településrészlet közössége. Ha egy településrész ártalmat szenved, és az ártalom a természetes környezet elemeit érinti, akkor is az egész társadalmat érintő problémáról van szó, nem csupán a településrész érdeksérelméről. Ebben az esetben az igénnyel fellépő lehet az egyedi sérelmet szenvedő károsult is, akinek sikeres igényérvényesítése folytán – ha az nem kártérítési, hanem tevékenységtől való eltiltás iránti igény – az egész közösség számára hoz kedvező hatást. Környezeti ártalom esetén azonban az ügyésznek is lehet perbeli legitimációja, ha bizonyíthatóan ártalmat szenved az egyéneken kívül a környezet is.

A megyei főügyészség egy élelmiszeripari kereskedelmi és szolgáltató kft. ellen tízmillió forintot meghaladó kár megtérítése iránt indított pert, mert az alperes a tevékenysége során keletkező *ipari szennyvizével* a környék talaját szennyezte. A perben egyezség született, az alperes vállalta, hogy a telephelyével szomszédos ingatlanok tulajdonosainak a termelésből való kiesés kompenzálására meghatározott összeget fizet. Vállalta továbbá, hogy a környezetben okozott károk kompenzálásaként befizet a Környezetvédelmi Alap Célelőirányzat javára 2,5 millió Ft-ot általános kártérítésként. A bíróság a felek egyezségét végzésével jóváhagyta.⁴² Látható, hogy mennyire *hatékony* a környezetvédelemben az *ügyész fellépése*. Az egyedi károsultak mellett ugyanis a környezet is hozzájutott a reparációs összeghez. A párhuzamos károkat alperes megfizette. Míg azonban az egyedi károsultak a

kártérítési összeget tetszésük szerint használhatják fel, addig a környezetvédelmi alapba fizetett összeg környezetvédelmi célokra lesz előirányozva. A kártérítés jogintézménye képes betölteni a környezet védelme terén neki szánt feladatokat, ha van, aki fellép és érvényesíti az ilyen típusú igényeket is, mivel az egyedi károsultak csak egyedi kárukat perlik.

Légszennyező tevékenység megszüntetése iránti perindítás ügyész által. A megyei főügyészség pert indított egy fehérjefeldolgozó rt. ellen, mert telephelyén üzemeltetett pontforrásoknál már 9 éve tartott a határérték túllépés, és a környék gyakran szenvedett a nehezen elviselhető bűztől. A bíróság kötelezte az alperest, hogy a légszennyezés megszüntetése érdekében műszaki-technikai megoldást dolgozzon ki.⁴³ Az ügyész itt egy kisebb közösség nevében lépett fel mikrokörnyezeti ártalommal szemben. A közigazgatási bírságolás nem érte el kellően a kívánt eredményt a határértéket meghaladó légszennyezés 9 évig elhúzódott, annak megszüntetésére a bíróság kötelezte az alperest.

Környezetveszélyeztető tevékenységtől való eltiltás iránti pert kezdeményezett az ügyészség. A megyei főügyészség keresetében az alperesnek a környezetveszélyeztető tevékenységtől történő eltiltását indítványozta, mert az üzemszerű baromfítartás során okozott szag-, por- és zajhatással a lakókörnyezetét folyamatosan kedvezőtlen fizikai, kémiai, és biológiai tényezőknek tette ki. Az alperes a környezetveszélyeztető tevékenységével a per során felhagyott, erre tekintettel a főügyészség elállt a keresetétől.⁴⁴ Az alperes mikrokörnyezeti ártalmat okozott a környék lakosságának, amellyel szemben a lakosok is élhettek volna a birtokvédelem polgári jogi eszközével.

3. A természeti környezetben okozott kár esetén történő fellépés, amikor általában nincs egyedi károsult

A legtipikusabb környezetkárosítások, természetkárosítások azok, melyeknek hatása nagyobb területekre, álló- és folyóvizekre, levegőre, nagyobb tájegységekre, a tájképre, állat- és növényvilágra vonatkozik. Itt már nem a zaj, rezgés, árnyékhatások, kilátáselvonás játsszák a főszerepet, melyek elsősorban az egyének érdekeit sértik, hanem sokkal inkább a természeti környezet szennyezése, rombolása, károsítása, rongálása, terhelése. Ezek azok a tényállások, ahol, ha található is konkrét, egyedi sérelem, *a domináns kárt a természeti környezet – mint a társadalom közös érdekét kifejező jogtárgy – szenvedti.* A károsultak konkrét köre nem mindig állapítható meg, legtöbbször a köz érdekében az erre feljogosított szervek, hatóságok lépnek fel. A *probléma* akkor jelentkezik, ha van egyedi kár, és

csak az iránt érvényesítenek igényeket, vagy ha nincs egyedi kár, és a környezet reparálása iránti igény pedig elsikkad.

Olyan *eseteket* kellene itt megemlíteni, amelyeknél nem egy vagy néhány felperes a sérelmet szenvedő, hanem főként a természeti környezet. Az ilyen eseteknek a *legfőbb jellemzőjük*, hogy a kár elsősorban és legfőképpen a környezetben, természetben keletkezett és annak összetevőiben, ami azonban – például halpusztulás esetén a halászatra jogosultnak is károkat okozva – sérthet magánérdekeket is. A legtipikusabb ide tartozó tényállások nem a környezeti, hanem a természeti károk. Ennek oka, hogy ezeknél könnyebben lehet bizonyítani a kár összegét. A környezeti károknál a kár bekövetkeztének bizonyítása a levegővel, vízzel összefüggésben viszont szinte lehetetlen.

Vagy azért *nincs környezetkárosítási tényállás nagy számmal*, mert a bírságolással, engedély megvonásával, üzem bezárásával már hatékonyan fölléptek a terhelők, ártalmat okozók ellen, vagy pedig azért, mert egyszerűen nem érvényesítik az ilyenkor felmerülő környezet helyreállítása iránti társadalmi igényeket, mivel a kár bizonyíthatósága kétes. Megjegyzendő, hogy a kártérítési kereseteket az ügyészség részéről általában felszólítás előzi meg, ami gyakran elégségesnek bizonyul, és kellő elrettentő erővel hat a környezet veszélyeztetésétől és károsításától.

A következőkben *csak a környezetkárosítással* foglalkozunk, mivel a természetkárosítás esetén könnyebben bizonyítható a kár és nagy számban található ügyész által indított kártérítési keresetek is, amiknek a bíróság többségében helyt adott.

Az első esetben a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdése alapján kötelezte a bíróság az alperest kártérítésre, mert megállapította, hogy a *folyóban fellépő oxigénhiány* miatti halpusztulás közvetlen kiváltó oka az alperes működési körébe tartozó *szennyvízkibocsátás* volt.⁴⁵ A jogeset rávilágít az egyik *legnagyobb nehézségre*. A víz nem károsodik, hanem csupán szennyeződik. A Ktv. fogalom-meghatározása nem mondja ki, hogy melyik az a pont, ahol a szennyezés már károsodásnak minősül. A kártétel itt nem a víz károsodása, hanem a víz szennyezettségeként bekövetkező halpusztulás. A levegő és a víz nem tud károsodni, hanem csak szennyeződni, mely szennyezésnek továbbhatásaként valamelyik károsodásra is képes közegen – például élőlények, táj – keresztül mutatkozik meg a kár, amit már fel lehet mérni. Végző soron, ha nincs olyan közeg, amiben a víz, vagy a levegő szennyezettsége kárt okoz, akkor kárt nem lehet kimutatni, csak a szennyezettségi fokot. Ilyenkor tehát kártérítési igénnyel sem lehet fellépni, mert annak egyik feltétele a kár bizonyítása hiányzik. A hatékony eszköz ilyenkor a szennyvíz, vagy levegőtisztító berendezés felszerelésére kötelezés lehetne, a bezárás terhe mellett. *Kérdés* ilyenkor, hogy a víz- vagy

levegőszennyezést önmagában csak bírsággal lehetne szankcionálni, vagy esetleg egy nagyobb összegű általános kártérítéssel is?

A következő esetben az ügyész keresetében kérte a bíróságot, hogy kötelezze az alperest a telephelyén tárolt *veszélyes hulladékok ártalmatlanítására*. Az alperes a veszélyes hulladék telephelyen történő tárolásával környezetet veszélyeztető tevékenységet valósít meg, emiatt a környezetkárosodás közvetlen veszélye áll fenn. A bíróság kötelezte az alperest, hogy a perbeli telephelyén található veszélyes hulladékot 30 nap alatt ártalmatlanítsa. Az alperes a veszélyes hulladék tulajdonosának minősül, ezért köteles a környezetet veszélyeztető tevékenység beszüntetésére, a keletkezett veszélyes hulladéknak minősülő anyagok ártalmatlanítására.⁴⁶ Az ügyész ártalmatlanításra kötelezés iránti igénnyel fordult a bírósághoz, mivel az alperes környezetveszélyeztető tevékenységet folytatott, amely a környezet több makroszintű elemét – föld, élővilág – is érintette, ezáltal a Ktv. által védett jogtárgyakban ártalmat okozott. Az ügyészi kereset a köz érdekében indult, egyedi károsult nem volt az ügyben. Ilyen típusú fellépésre lenne szükség mindig, amikor konkrét károsult, ártalmat szenvedő nincs, vagy az nem lép fel, de a különböző környezeti tárgyokban bekövetkezett sérelmek orvoslását polgári jogi eszközökkel eredményesen el lehet érni.

A következő esetben a bíróság eltiltotta az alperest a környezetveszélyeztetést megvalósító tevékenységétől. A *szennyező határértéket meghaladó minőségű szennyvizet* bocsátott ki, és ezzel szennyezte a befogadó patakot. Magatartásával a környezetet veszélyeztette, illetve környezetkárosítást valósított meg. Mivel azonban az alperes jelentős beruházást hajtott végre a környezetvédelmi célok érdekében a bíróság két év teljesítési határidőt adott az alperesnek a határértékek betartására. A másodfokú bíróság az alperest azonnali hatállyal eltiltotta a környezet veszélyeztető tevékenységtől, mivel álláspontja szerint a környezet veszélyeztetése kibocsátási határérték túllépésével megvalósult. Az alperes felülvizsgálati kérelmet terjesztett elő az ítélet hatályon kívül helyezése, az elsőfokú ítélet megváltoztatása érdekében. A megyei főügyészség a felperes felülvizsgálati ellenkérelmével a jogerős ítélet hatályában fenntartását indítványozta. A felülvizsgálati kérelem az Legfelsőbb Bíróság szerint nem volt alapos. Az eljáró bíróság megalapozottan állapította meg, hogy az alperes termelőtevékenysége során káros vízszennyezést valósít meg, mivel a kibocsátási határértéket meghaladó minőségű szennyvíz kibocsátásával szennyezi a befogadó patakot. A jogszabály helyes alkalmazásával állapította meg, hogy az alperes e magatartásával megvalósította a környezetet veszélyeztető tevékenységet. Ennek jogkövetkezményeként megalapozottan tiltotta el az alperest a jogsértő magatartástól.⁴⁷ Az eredmény tekintetében az eltiltás egyértelműen a leghatékonyabb intézkedés a környezet védelmében. A

környezet szempontjából mindenképpen előnnyel jár az ilyen eljárás, de ilyenkor végső soron a társadalom érdekének érvényre juttatásáról van szó.

4. Állami szintű fellépés

Végül, de nem utolsó sorban károsulti minőségében megemlíthető maga az állam is. Az ország területén bekövetkezett környezetszennyezésekben és környeztkárokból lehetséges, hogy külföldi állam, külföldi vállalat a felelős. Ilyenkor is nyilvánvaló, hogy az egyedi károsultak körén kívül, egy másik kör – az állam érdeke – is negatív behatást szenved. Legtipikusabb esetek az elmúlt évekből: a Tisza ciánszennyezése, a Bős-Nagymarosi vízlépcső építése, az osztrák erőműépítés valamint a Rába-folyót szennyező osztrák bőrgyár kapcsán felmerült problémák. Az ilyen méretű és minőségű igények érvényesíthetőségét *többoldalú nemzetközi szerződések* szabályozzák, amelyek fő zsinórmértéke ugyancsak egy polgári jogi elv, mégpedig a deliktuális felelősség generálklauzulája, a károkozás általános tilalma államok között, melyet a stockholmi nyilatkozat 21. alapelve határoz meg *expressis verbis*: „Az államok kötelessége, hogy joghatóságuk vagy felügyeletük alatti tevékenységek ne okozzanak kárt a joghatóságukon kívüli területeken.”⁴⁸ Egyre több területen figyelhető meg a károkozás tilalmának nemzetközi deklarálása. Hasonló megfogalmazásban számos nemzetközi dokumentum, többoldalú, kétoldalú szerződés meghatározza ezt az elvet. Ha adott országok csatlakoznak ezekhez a megállapodásokhoz, azok tartalma alkalmazhatóvá válik velük szemben, ilyen például a Szegedi Egyezmény.⁴⁹

Az igényjogosult alanyi körök vizsgálata után a környezeti károk egyes dilemmáit vizsgáljuk. A környezeti károkért való felelősség kategóriáján belül is célunk annak a kettősségnek a bemutatása, amely az egyedi érdekek és a környezethez fűződő közérdek között fennáll.

VI. A környezeti károkért való felelősség

1. A környezeti károkért való felelősség kialakulása

A környezetvédelemmel kapcsolatos polgári jogi felelősség az elmúlt negyven évben jelentős *átalakuláson* ment keresztül. A környezeti ártalmakra vonatkozó *veszélyes üzemi felelősséget*, mint kategóriát először a Legfelsőbb Bíróság által kialakított gyakorlat ismerte el. Kezdetben tehát semmilyen jogszabály nem minősítette a környezet károsítását fokozott veszéllyel járó tevékenységnek, azt csupán a *joggyakorlat* tekintette annak. Ezután következett a bírósági gyakorlat átültetése a törvénybe. Az 1976. évi *II. törvény* már kimondta a veszélyes üzemi felelősséget a környezetet ért

károkozásokra. A régi Ktv.-vel összhangban az *1977-es Ptk. novella* is deklarálta a jelenleg is hatályos szövegezéssel a környezeti károkra vonatkozó felelősség tényállását, amit a *Ptk. 345. § (1)* bekezdésének harmadik fordulata tartalmaz. Ezt követte az *1995. évi új Ktv.*, mely önálló felelősségi tényállásként szintén a *Ptk.* veszélyes üzemi szabályaival összhangban szabályozta a polgári jogi felelősséget a törvény 103. §-ában. A legújabb lépcsőfok a *Ptk. Tervezet* szövegében lelhető fel, mely önálló felelősségi alakzatként kívánja szabályozni a környezeti károkért való felelősséget.

2. Igényjogosult alanyi körök a kártérítés esetén

Megállapítható, hogy a környezetben, természetben okozott károk eltérő érdekeket sértenek, mint a környezet veszélyeztetésével másnak – a konkrét egyéneknek – okozott károk. A környezetet ért károknak nincs mindig egyértelmű egyedi, individuális károsultjuk, de ez nem azt jelenti, hogy nincs károsultjuk. A környezeti károk jelentős részében az adott konkrét károsult mellett vagy annak hiányában is károsodik az egész társadalom, mivel a környezet védelméhez fűződő érdek közérdek. A környezeti károk ezáltal össztársadalmi érdekeket sértenek. A társadalom érdekeit az államnak nem csak jogszabályalkotással kell érvényesítenie. Bizonyos közegei révén fel is kell lépnie a károkozók ellen függetlenül attól, hogy van-e egyedi károsult és függetlenül attól is, hogy ez az egyedi károsult érvényesíti-e polgári jogi igényét. A *Ktv. alapelvei* közül kiemelhető a szennyező fizet elve, mely szerint környezethasználónak fizetnie kell a környezeti elemekben bekövetkezett károkért akkor is, ha az a magánszemély vagyonaiban vagy egészségében nem okozott kárt. A környezetben okozott kár ugyanis nem attól függ, hogy az másnak kárt okoz vagy sem, hanem attól, hogy a környezetjog által védett tárgyokban bekövetkezik-e kár vagy sem.⁵⁰

VII. Az ügyész tevékenysége a környezetvédelemben

Amint az előzőekben részletesen kifejtésre került a környezetkárosítás és természetkárosítás során nagy számmal vannak ügyek, amikor a környezet nem kapja meg a helyreállítást, ennek hiányában a megfelelő összegű kártérítést sem, és csupán az egyedi igények nyerne kielégítést. Szükséges tehát kiválasztani egy közeget, aki kellő módon képes képviseli a környezetet, mint a társadalom közös értékhordozóját, és így végső soron a társadalom érdekében jár el. Amennyiben nincs egyedi károsult, de a környezet elemei károsodnak, szennyeződnek, vagy ha van is egyedi

károsult, de ő nem indít igényt a környezet reparálása érdekében, akkor ki, és mikor léphetne fel társadalmat képviselve egy esetleges per során a környezet reparálása iránt?

A társadalmi szervezetek mellett az *ügyészségnek* a vádhatósági tevékenysége és a törvényességi felügyelete mellett a környezetvédelemben magánjogi kötelességei is vannak. Az ügyész felléphet akár makrokörnyezeti, akár mikrokörnyezeti ártalmakkal szemben. A perbeli legitimációra külön felhatalmazást tartalmaz a Ktv. (109. §) és a Ttv. (60. § (1) bek., 81. § (4) bek.). Ha az ügyész tudomására jut, hogy a környezet védett jogi tárgyait szennyezik, károsítják, bármikor keresetet indíthat, vagy a perben felléphet. A környezetvédelemmel kapcsolatos *információszerzéshez való jog* az ügyész és a társadalom között fontos hatékonysági szempont. A jogi keretek adottak, ugyanis az információszerzésre való jogot a Ktv. alapelveként nevesíti. Ide emelhető továbbá a Ktv.-ben szereplő további két fontos alapelv: a *társadalmi részvétel elve*, ami jelenti a megfelelő információs rendszer kiépítését – aktív információs szolgáltatás; információhoz, közérdekű környezeti adatokhoz való hozzáférés lehetősége – perléshez és jogorvoslathoz való jogot; valamint az *együttműködés elve*, amely alatt az adott állam és a környezethasználó, illetve a lakosság közötti párbeszédet kell érteni. Az ügyész tehát elvileg elérhető és tájékoztatható. Az ügyészség közérdekű fellépését környezetveszélyeztetés, illetve károsodás esetén általában perelhárító felhívás előzi meg, amely alapján a szennyezők gyakran önként teljesítenek. Ez is szerepet játszik a közérdekű perek viszonylag alacsony számában.

Az ügyészségnek ahhoz, hogy hatékonyan tudja érvényesíteni a polgári jogi igényeket, megfelelő információs bázissal kell rendelkeznie. Tevékenysége során *hivatalból észlelése* alapján, valamint társadalmi szervezetek, magánszemélyek *megkeresése útján* járhat el. Az információs szolgáltatással kapcsolatban örömdetes tény, hogy az ügyész a környezetvédelmi, természetvédelmi bírsághatározatokat megismerheti. *Probléma* azonban, hogy az ügyészségnek *nincs* egy környezetvédelmi feladatokkal foglalkozó *szakértői stábj*a, így nem tudja minden esetben megítélni, hogy kellő alappal indíthat-e keresetet, ugyanis bizonyos tények megítéléséhez nincs elég szakértelme. A kereset előkészítése folyamán tehát kérdéses lesz annak kellő megalapozottsága. Eredményesebbé tehetné az ügyészt, ha előzőleg már szakértő segítségével vizsgálhatná az ügyeket. A környezeti ártalmaknál különösen fontos a gyors, hatékony vizsgálat lefolytatása, mivel a szennyezés, veszélyeztetés mértéke, eredete hosszabb idő után kétségesse válhat, az ügyészségnek erre azonban *nincs intézményesült eszközrendszere*. Indokolt volna a *szakmai hatóságok* (ÁNTSZ, Környezetvédelmi Felügyelet stb.) *kötelező együttműködését* jogalkotási szinten is intézményesíteni. A

környetkárosítás során legáthidalhatatlanabb probléma a kár bekövetkezési időpontjának és összezszerúságének *bizonyítási nehézsége*, amit a Ktv. nem egyértelmű fogalomhasználata is eredményez. A bíróság csak kár esetén ítél meg kártérítést. A kárt megelőző veszélyeztetés esetén azonban az ügyészségek hatékonyan kéri a bíróságtól a veszélyeztetés abbahagyására kötelezést. További probléma, hogy a *lakosság sem kellően informált* arról, hogy mikor fordulhat panaszával az ügyészhez. A környezet érdekeinek az eredeti állapot helyreállítása lenne megfeleltethető, amit a társadalom érdekében az ügyész akkor tudna kellően érvényesíteni, ha hatékony eszközök állnának rendelkezésére.

VIII. Tanulságok levonása

Dolgozatunkban azt tűztük célul, hogy bemutassuk a polgári jog kártérítési és egyéb eszközeinek hatékonyságát a környezet védelmében. A szomszédjoggal és a birtokvédelemmel kapcsolatban megállapítható, hogy az egyedi – mikrokörnyezeti – ártalmakkal szemben hatékony védelmet nyújtanak, azonban a makroszintű elemek védelmében nem ezek az általában alkalmazott szabályok. A polgári jogi kártérítés elsődleges funkciója pedig a bekövetkezett kár előtti állapot helyreállítása. A környezet védelmében csak akkor működhetne hatékony jogintézményként, ha nem csupán az egyedi károsultak érvényesítenék az egyedi igényüket. A lehetőség – a kártérítés jogintézménye – adott, azzal csupán megfelelő módon kellene élni, és használható lenne a környezetvédelemben neki szánt esetkörben is. A makrokörnyezeti elemek károsítása során tulajdonképpen mindig fel kellene lépni, amennyiben a környezetben kár állt be. Ha van egy kellően bejáratott igényérvényesítési folyamat (ügyész, társadalmi szervezetek) és egy ehhez kapcsolódó bírósági joggyakorlat, akkor a bírósági út igénybevétele hatékony eszköz lehet a polgári jogi eszközök alkalmazása szempontjából.

Sólyom László azon megállapítása, miszerint a polgári jogi eszközöknek a környezetvédelemben csak mellékszerep jut, helytállónak bizonyul, azonban ezt nem kell elfogadnunk. A bizonyítási nehézségekkel kapcsolatban már az új Ktv.-ben könnyítéseket vezettek be, sajnálatosan ezek mégsem mindig bizonyulnak elégségesnek a károsult szempontjából. Reményre ad okot, hogy a Polgári Törvénykönyv Tervezete is – önálló felelősségi tényállás alkotásával – komolyan veszi az e téren tapasztalható fontos társadalmi igényt a környezetvédelmi érdekek érvényesítésére. A jogszabályalkotás során kell megteremteni a normák majdani hatékony alkalmazhatóságának körülményeit. Ne felejtjük el, hogy a kártérítési felelősség többet tud adni közigazgatási szankcióknál, mivel az eredeti állapot helyreállítását, a teljes reparáció elvét hirdeti.

Pillanatnyi gazdasági érdekből nem lehet kockáztatni a szélesebb értelemben vett társadalmi érdeket. „A cél nemcsak a termőtalaj védelme, a levegő és vízszennyezés elleni küzdelem, hanem a természeti környezet egyensúlyának és összhangjának, a biológiai harmóniának az általános fenntartása, az állat és növényvilág megőrzése, a természet csodálatos szépségeinek a megóvása, a tájak védelmét megőrző magas szintű tájvédelem.”⁵¹

Jegyzetek

- ¹ Kilényi Géza: Polgári jogi eszközök a környezet szolgálatában. Jogtudományi Közöny 1976. 6. sz. 291. o.
- ² Bándi Gyula: Környezetjog. Osiris Kiadó, Budapest 2006. 221. o.
- ³ Lenkovics Barnabás: A polgári jog lehetőségei a környezet védelmében. 7. pont. A környezetvédelmi jogalkotás és jogalkalmazás időszerű kérdései c. konferencia előadásai. 2001. december 13-14. Visegrád, <http://www.kvvm.hu/szakmai/karmentes/egyeb/kjogalk/02.htm> (2008.07.01.)
- ⁴ Sólyom László: Környezetvédelem és polgári jog. Akadémiai Kiadó, Budapest 1980. 12. o
- ⁵ Zoltán Ödön: Kártérítési felelősség a környezet védelmében. Akadémiai Kiadó, Budapest 1985. 18. o.
- ⁶ Az új Polgári Törvénykönyv tervezete, Ötödik Könyv – Kötelmi jog. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium honlapja 2008. április. Ötödik rész, II. cím, VI. fejezet felelősség a környezeti károkért és sérelmekért
- ⁷ Sólyom: i.m. 7. o.
- ⁸ Kilényi: i.m. 286. o.
- ⁹ Lenkovics Barnabás: A polgári jog lehetőségei a környezet védelmében 4. pont <http://www.kvvm.hu/szakmai/karmentes/egyeb/kjogalk/02.html> (2008.07.01.)
- ¹⁰ Alkotmány 18. §
- ¹¹ Alkotmány 70/D. § (1)-(2) bek.
- ¹² Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea – Petrétei József – Tilk Péter – Zeller Judit: Magyar Alkotmányjog III. Alapvető jogok. (Szerk. Drinóczi Tímea), Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2006. 558. o.
- ¹³ 996/G/1990 AB határozat, Magyar Közlöny II. évf. 11. sz. 1993. november 9. II/3. pont
- ¹⁴ 28/1994 (V.20.) AB határozat. Magyar Közlöny 1994. évi 55. sz. III./2./a., III/3., III/3./b., IV./1./ pontok
- ¹⁵ Bándi: i.m. 69., 215. o.
- ¹⁶ Btk. Környezetkárosítás 280. §, Természetkárosítás 281.§, A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése 281/A. §
- ¹⁷ Lásd részletesebben Horváth Zoltán: Kézikönyv az Európai Unióról. Magyar Országgyűlés, Budapest 2002. 332-334. o., Gerzsenyi Gabriella: A 174. cikkhez fűzött kommentár. In: Az Európai Unió Alapító Szerződéseinek magyarázata I. (Szerk.: Osztovits András) Complex Kiadó, Budapest 2008. 1129-1131. o.
- ¹⁸ Bándi: i.m. 276 o.
- ¹⁹ Az Európai Parlament és Tanács 2004/35/EK Irányelve a környezeti károk megelőzése és helyreállítása tekintetében a környezeti felelősségről
- ²⁰ 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól (Lásd később 1995. évi Ktv.) 1. § (1) bek.
- ²¹ Bándi: i.m. 11. o.
- ²² 1995. évi Ktv. 4. § 2. pont
- ²³ 1995. évi Ktv. 13. § (1) bek.
- ²⁴ Zoltán: i.m. 34. o.
- ²⁵ Kilényi Géza: A környezetvédelem átfogó jogi szabályozásának alapkérdései. Jogtudományi Közöny 1974. 6. sz. 355. o.
- ²⁶ Kilényi: A környezetvédelem átfogó jogi... 353. o.
- ²⁷ Zoltán: i.m. 33. o.
- ²⁸ Kilényi: A környezetvédelem átfogó... 355.o.
- ²⁹ LB Pf.I.20 663/1964. sz. ítélete, BH./4/1965.sz.:4401.je., LBPf.I.20 449/1965. sz. ítélete,

- BH. 11/1965. sz., 4652. je. Farkas József – Gátos György – Tarr György: A környeztkárosításból eredő igény érvényesítésének bírói gyakorlata Láng Kiadó, Budapest 1991. 177-178. o.
- ³⁰ Veszprémi Járásbíróság 5. P. 21 322/1979/. sz. per Lásd Farkas – Gátos – Tarr: i.m. 195. o.
- ³¹ Farkas – Gátos – Tarr: i.m. 87-214. o.
- ³² <http://www.rec.org/REC/Publications/PPManualHung/hu212.html> (2008.07.01.)
- ³³ Bónomi Nóra Katalin: Ügyészi tevékenység a környezetvédelemben. KJK KERSZÖV, Budapest 2003. 54-58. o.
- ³⁴ Bándi: i.m. 215. o.
- ³⁵ Bándi Gyula: Környezetvédelmi jogesetek és a szakértői tevékenység, KJK KERSZÖV, Budapest 2001. 176. o.
- ³⁶ Kilényi: Polgári jog eszközök... 289. o.
- ³⁷ Solyom: i.m. 56-61. o.
- ³⁸ Legfelsőbb Bíróság P.törv V.20. 243/1974 sz. törv. hat. Lásd Farkas – Gátos – Tarr: i.m. 191. o.
- ³⁹ Legfelsőbb Bíróság Gf. III. 31 495/1976/6. sz. ítélete Lásd Farkas – Gátos – Tarr: i.m. 91. o.
- ⁴⁰ Veszprémi Járásbíróság 1.P.22 270/1978.sz. pere Lásd Farkas – Gátos – Tarr: i.m. 131. o.
- ⁴¹ Siklósi Járásbíróság 5.P.20 415/1979/18. sz., és Pécs Megyei Bíróság 2.Pf.20 158/1980/5.sz. ítélete Lásd Farkas – Gátos – Tarr: i.m. 126. o.
- ⁴² Bónomi: i.m. 31. o.
- ⁴³ Bónomi: i.m. 34. o.
- ⁴⁴ Bónomi: i.m. 37. o.
- ⁴⁵ BH 1997/6/300.
- ⁴⁶ BDT 2002. 584
- ⁴⁷ BH 2002. 11
- ⁴⁸ Bándi Gyula: Környezetjog. Osiris Kiadó, Budapest 2006. 533. o.
- ⁴⁹ Balogh Tamás: A román állam felelőségének néhány vonatkozása a Tisza ciánszennyezésével kapcsolatban. Jogtudományi Közlöny 2000. 7-8. sz. 306. o.
- ⁵⁰ Bándi. Környezetvédelmi jogesetek ... 189. o.
- ⁵¹ Zoltán: i.m. 29. o.

Mézelő méhek vs. kártérítési joggyakorlat*

I. Bevezetés

A mézelő méheken kívül nem létezik még egy olyan állatfajta, mely ennyi termékkel, ajándékozná meg az embert. Közvetett hasznuk a megporzás, amelynek nagy gazdasági jelentősége van.¹ A virágot közvetítő élő tényezők közül a rovarok szerepe a legfontosabb, mert a mai növényvilág fajainak legtöbbje ezek megporzáshoz alkalmazkodott. Hazánkban kb. 50 mezőgazdasági növény igényli a *méhes megporzást*, amely nem csak mennyiségi, hanem minőségi előnnyel is jár. Ez a méhek kedvező arányának köszönhető, jelenlétük nem elhanyagolható, bár a tapasztalatok azt mutatják, hogy a mezőgazdaságnak kedvező, nagy méhcsaládsűrűség miatt jelentőségüket gyakran nem ismerik fel, vagy nem becsülik eléggé. Érdekes adat, hogy a rovarmegporzáson belül a *méhek megporzó munkájának aránya 80% körüli*. Hajdan 20%-át a vadméhek végezték, de a *vegyszeres növényvédelem 1% alá* szorította számukat. A megporzás az entomofil növények természetéhez nélkülözhetetlen, tehát a *mezőgazdaságnak érdeke*, hogy az ebben rejlő lehetőségeket a jobb és több termék előállítására céljából kiaknázza. Ez azonban nem egyedüli tényezője a termés kialakításának, hanem olyan nélkülözhetetlen láncszem, mely lehetővé teszi számos más tényező hatásának kifejlődését, így pl. műtrágyázás, növényvédelem.² Méhek nélkül nemcsak a növényvilágban következnenek be jelentős változások, hanem az állatvilágban is. Ennek az lenne a következménye, hogy táplálkozási láncok szakadnának meg és módosulnának, ami az emberre is vészjóslóan kihatna.³ A méhek a megporzáson túl is nagy hasznot hoznak *termékeikkel*. A méhészetet ma Magyarországon, a mezőgazdaságon belül *kevésbé jelentős ágazatnak tartják*, pedig kiváló exportpiacot és árbevételt jelenthetne a szellemi tőkeigénye, az egyedi, kiváló minőségű magyar éghajlati és tájjellegi adottságok miatt. *A magyar akácméz* a mézek között olyan, mint a tokaji a borok között, előállításából speciális minőséget tudna a magyar gazdaság nyújtani. Köztudott, hogy az EU a világ legnagyobb mézimportőre, így a kilátások elég biztatóak, viszont ehhez külföldön ismertté kell tenni, hogy az akácméz különleges minőséget képvisel. Érdeemes lenne erre a „kis” ágazatra minden

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Agrár- és Szövetkezeti Jogi Tagozat” szekcióban harmadik helyezést ért el. Konzulens: Dr. Nochta Tibor

téren komoly figyelmet fordítani. A méhek termékei jótékonyak és hasznosak az emberek számára. Leghasznosabb a méhmegporzás, ami 8-10-szerese a közvetlen termékek hasznainak. Emiatt *jogos a kíváncságot, hogy a méheket, mint hasznos szervezeteket a káros hatásoktól védeni kell.*⁴ Az 1920-as évektől hazánkban is az EU-s szabályoknak megfelelően jogszabályok korlátozzák a növényvédő szerek (peszticidek) virágzás alatti használatát, melyek a károk megelőzését szolgálják, csupán néhol van kisebb-nagyobb folytonossági hiány a védőhálón.⁵ A méhészeti perek főbb elveiben több mint ötven éve jogfolytonosság van, mert az ítélkezési gyakorlatot a jogszabályi változások számottevően nem befolyásolták.

II. A peszticidek csoportosítása és a peszticidek okozta méhelhullás

A peszticid fogalom *összetett*. Az ember és értékeit károsító állati és növényi szervezetek elleni védekezésre használt anyagok gyűjtőneve. Felhasználási terület szerint közegészségügyi, állategészségügyi és növényvédelmi peszticidekről beszélhetünk. Ezért a peszticidek alatt gyakran a növényvédőszeret értik.⁶ *Csoportosításuk* a károkozókkal szembeni védelem szempontjából lehetséges: víruspusztítók, baktériumölők, gombaölők, gyomirtók, állati kártevőket pusztítók. Az utolsó csoporton belül található az atkaölők, fonálféregirtók, rovarölők, puhatestűeket irtók, rágcsálóirtók.⁷ A legtöbb méhkárosodást *a rovarölők* okozzák, ezek hatása a rovarkártevők ellen irányul, melyek testfelépítésükben és anyagcseréjükben a méhekhez a legközelebb álló szervezetek. Nem minden szer egyformán veszélyes rájuk, mert ezek nem ugyanúgy érintkeznek a méreggel, mint a kártevők.⁸

Méhmérgezéskor gyakran a peszticidek hatására gondolnak, pedig ennek más okai is lehetnek: például bizonyított a különféle *bokrétafák* virágporának és nektárjának mérgező hatása (kaliforniai-, piros bokrétafa). *Károkozók és kártevők* is okozhatnak méhelhullást, közülük hazánkban a spórás véglény által okozott gyomorvész (*Nosema apis*) a legveszélyesebb. Ez rendszerint akácvirágzás előtt, vagy idején tizedeli a méheket. A valódi okot csak alapos vizsgálódással, a környezet és az elhullott méhek tanulmányozásával lehet megállapítani. A gyakorlatban ezeket a vizsgálatokat többnyire elmulasztják, és szinte minden méhpusztulást a peszticideknek tulajdonítanak.⁹ A méhpusztulások leggyakoribb előidézője *a mérgezés*. Mezőgazdaságunkban alapvető követelmény a kártevő rovarok és gyomok elleni védekezés. Ez a méhészek számára új kockázatot jelent, mert a kemikáliák a méhekre is veszélyesek. Hazánkban a baj úgy fokozódott, hogy a mezőgazdaság fejlődése

a változatos méhlegelő helyett koncentrált, de erősen tagolt méhlegelőt hozott létre.

A növényvédelem egyik feladata a károsítók természetescsökkentő hatásának elhárítása, a terméssbiztonság megalapozása. *Fő problémája* a virágzás alatti hatásos védekezés *megoldatlansága*, mert sok károsító virágzás alatt jelenik meg, amikor a területet a vad-, és a mézelő méhek tömegesen látogatják. A védekezés elmulasztása kockára teheti a termést, melynek értéke általában jóval meghaladja a veszélyeztetett méhállományok és a kieső méztermés értékét. A gazdálkodónak két lehetősége van: vagy a virágzás alatt védekezik és ezzel a méhek elpusztítása révén természetescsökkenést okoz, vagy később védekezik, és eltűri a károsító természetescsökkentését. A növényvédelem tehát látszólagos ellentétben van a méhészek érdekeivel. *A tapasztalatok szerint* a termesztők a nagyobb termés védelmében sokszor figyelmen kívül hagyják a méhészek érdekeit, amivel kárt okoznak, és néha a törvényes előírásokkal is összeütközésbe kerülnek. Ez a gond még napjainkban sincs megoldva. Ki kell dolgozni egy olyan megoldást, mely lehetővé teszi a hatásos védekezést, és nem veszélyezteti a méheket.

A mérgezések problémáját a *megporzás* felől kell megközelíteni: egyrészt hazánkban a méhek tevékenysége a mezőgazdasági termékek előállításának alapvető feltételeit teremti meg, másrészt nem téveszthetők szem elől a méztermelés jelentősége és a méhészek érdekei sem.¹⁰

III. Méhkímélő technológia a peszticidek használatakor

Az általános európai gyakorlattól eltérően a peszticidek méhveszélyességének megítélésében a közvetlen *kontakt-toxicitás* mellett jelentőséget kell tulajdonítani a *kontaktmaradék-hatás* feltárásának és a *méhcsaládok veszélyeztetettségének*. *Benedek* és munkatársai három kategória bevezetését javasolták, ami szerintük jobban megfelelt a peszticidek természetének és a gyakorlat igényeinek. Ezeket 1983-ban a MÉM is bevezette, melyek ma is a jogi szabályozás részei. Törvény is előírja, hogy a növényvédő szereket méhveszélyességi kategóriába kell sorolni.

Méhekre kifejezetten veszélyesek, azaz tartósan mérgezőek azok a peszticidek, melyek közvetlen kontakt toxicitása 90-100%. Ezek a méhekkel érintkezve azok 90-100%-át elpusztítják. A maradékok kontakt toxicitása tizenkét óránál hosszabb: szermaradékuk 12 óránál hosszabb ideig mérgező. Ezek a készítmények a méhek által látogatott növényállományban vagy a virágzó gyomokat tartalmazó táblán, illetve a méhek közelében sohasem használhatók.

Méhekre mérsékelten veszélyesek, átmenetileg mérgezőek azok a szerek, melyek közvetlen kontakt toxicitása 60-100 %, de a maradékok toxicitása 8

óránál rövidebb ideig tart. Ha nappal permeteznek ezzel virágzó táblát, akkor a táblán tartózkodó méhek nagy része elpusztul, ezért csak a méhek napi tömeges repülésének befejeződése után használhatók fel kis kockázattal virágzó növényen, ha a kezelést 23 óráig befejezik, így elegendő idő jut a szer lebomlásához. A méhek biztonsága érdekében virágzó kultúrában óvintézkedéseket kell foganatosítani akkor, ha az engedélyokirat technológiai ajánlása ezt az alkalmazási formát külön nem tartalmazza, mert a lebomlást és a mérgezőség csökkenésének ütemét a környezeti tényezők befolyásolhatják.

A méhekre nem veszélyes szerek mérgező hatása elenyésző vagy egyáltalán nincs, vagy a hatóanyag mérgező ugyan, de rendeltetésszerű felhasználás esetén a méheket nem veszélyezteti. Ilyen a maradékok toxicitása is. Ezek a készítmények virágzó növényállományban bármikor felhasználhatók.¹¹

A peszticidek méhekre való *veszélyességét több tényező befolyásolja*, mely összefügg az alábbi körülményekkel: a szer tulajdonságaival, a kijuttatás módjával, időzítésével, a szerek keverésével, a kezelt terület méhlátogatottságával, a méhek egészségi állapotával, a méhfajták és -alfajok érzékenységgel, a hőmérséklettel.¹² A szerek felhasználásakor körültekintőnek kell lenni. A méhészeknek és a termesztőknek tudniuk kell a szerek engedélyezett felhasználását, a méhveszélyességi besorolást, és hogy azt mely kultúrában, milyen dózisban használhatják. Törvény írja elő, hogy ezek nem alkalmazhatók, ha a felhasználónak számolnia kell azzal, hogy káros hatást gyakorolhat az ember és az állat egészségére, a környező növénykultúrákra, a természetre.

IV. A kártérítési joggyakorlat

1. Peren kívüli egyezség és a peres eljárás

Nehéz a növényvédelmet és a méhészkedést párhuzamosan, zökkenőmentesen folytatni, amit a jogviták nagy száma is mutat. A bajok oka legtöbb esetben *szubjektív eredetű*: emberi mulasztás és figyelmetlenség. Többsége gondatlanul végrehajtott vegyszerezésekre, a technológiai előírások be nem tartására, a túlzott mértékű szer-felhasználásra vezethető vissza. Oka lehet még a magánszemélyek tevékenysége is, mert ők a nagyobb gazdaságok növényvédelmi szakembereihez képest képzetlenebbek a szerek gondos felhasználását illetően. Legtöbbjük még az elavult technikát alkalmazza: *érdemes lenne* az újabb permetezési technikákat használni, mely kisebb elsodródást okoznak.

Évtizedek óta *jogszabályok írják* elő a vegyszerezéssel kapcsolatos tilalmakat, teendőket, de a gyakorlatban nem mindig valósulnak meg gondok

nélkül. *Gyakori*, hogy egyes szereket olyan kultúrákban használnak, ahol nem engedélyezett: a méhek elhullását az a fipronil hatóanyag okozta, amely hazánkban kizárólag a Regent 80 WG megnevezésű, méhekre kifejezetten veszélyes peszticidben található, amit főként burgonyára, kukoricára, napraforgóra, cukorrépára alkalmaznak. A bíróság szerint alperesek jogellenesen jártak el, mert virágzó, a méhek által látogatott szőlőt permeteztek, a szőlőben nem engedélyezett szerrel.¹³

Méhkárok nem csak a termesztők, hanem a méhészek által is bekövetkezhetnek: gyakran figyelmetlenek, nem hallgatnak a felhívásokra, illetve a többség *nem ismeri a megelőzés*, a mentesítés és a kártérítés módjait, ahogy azt az 5. Pf. 21 122/1967/3. számon hivatkozott *ítélet* is mutatta. Az jár el helyesen, aki törekszik megismerni ezeket a módokat. A *tapasztalatok* azt mutatják, hogy a károk keletkezésében általában valamelyik, de gyakran mindkét fél mulasztása közrejátszik.

A kár megtérítése peres eljárás nélkül *peren kívüli egyezségi tárgyalással* is rendeződhet. Ennek célja, hogy közös megegyezéssel a felek elkerüljék a bírósági eljárást, mely sokszor fáradtságos, nem kis költséggel jár, illetve, hogy a kártérítési összegben megegyezzenek. Sikeres egyezség kötéséhez, *károsultként* az szükséges, hogy nyilvánvalóvá tegyék a károkozónak, hogy a per számára csak veszteséges lehet. Ehhez gyűjtsünk össze minden bizonyítási anyagot, amit egyébként a bíróságra adnánk be. Legyen pozitív toxikológiai eredményünk, tartalmában megtámadhatatlan hiteles kárfelmérési jegyzőkönyvünk, szakszerű kárérték-számításunk. Célszerű a bizonyítási anyag átnyújtásával egy írásos peren kívüli egyezségi ajánlatot is átadni, hogy legyen idő a tényeket nyugodtan értékelni, a saját álláspontot kialakítani. Arra számítsunk, hogy a bizonyítékainkat, írásos ajánlatunkat ízekre szedtik jogászokkal, növényvédősökkel, nem károsult méhészekkel. Megtörténhet az is, hogy a károkozó nem ismeri el a kártérítési igény jogalapját, azt állítva, hogy jogszabályt nem sértett, a mérgezésben nem vétkes. Ehhez nem árt tudni, hogy a növényvédelem fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősül, s nem szükséges, hogy a károkozó más jogszabályt megszegjen, vétkesség nélkül is viselnie kell a kárt. A peren kívüli egyezség sikere nem csak tőlünk függ, ha nem sikerül megegyeznünk, akkor jogorvoslatra a kártérítési perben számíthatunk.¹⁴ *A legtöbb mérgezési eset bírósági ügyvédek által.* Ha betartottuk az előírásokat, összegyűjtöttük a bizonyítási anyagot, akkor esélyesek lehetünk a pernyertességre.¹⁵ A gyakorlat szerint az általában hosszú ideig tartó *perekben nem a perek kimenetele a kates, hanem a végrehajtás*, mert ma többnyire társaságok végzik a vegyszerezéseket, melyek „veszély” esetén csőd, felszámolási stb. eljárást indítanak, amivel kimentik vagyonukat, így a károsultak nem tudnak kártérítésükhöz jutni.

2. A vegyszeres permetezés, mint fokozott veszéllyel járó tevékenység

A Ptk. szerint, aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Polgári jogi felelősségünk tehát a *vétkesség* bázisán áll, így kártérítése azt kötelezhető, aki a kárt jogellenesen és vétkesen okozta. Kárfelelősségi rendszerünk ismeri a *vétkesség nélküli, tárgyi felelősséget* is. A polgári jogi felelősség egyik speciális területe a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott kárért való felelősség, amelyről a Ptk. 345. § rendelkezik: aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni. A felelősség kizárása vagy korlátozása semmis; ez a tilalom a dologban okozott károokra nem vonatkozik. A kártérítési követelés három év alatt elévül.¹⁶ A *Ptk. felelősségi rendszere* közvetlenül az okozott kár jóvátételére, közvetve pedig a károkozás megelőzésére irányul. Bár a társadalom elsősorban a felróható magatartásokkal szemben védekezik, a megelőzés nem szorítkozik a vétkes károkozás területére. Érvényesül a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatásából eredő, tehát jogellenes, de nem vétkes károkozással szemben is.¹⁷ A fokozott veszéllyel járó tevékenység *fogalmát nem lehet meghatározni*, és az e körbe történő magatartásokat sem lehet kimerítően felsorolni. Tartalma a technika fejlődésével bővül, ezért meghatározásánál a bírósági gyakorlatra kell támaszkodni. A *Legfelsőbb Bíróság* szerint a mérgező anyag tartása és használata általában fokozott veszéllyel járó tevékenység, akkor is, ha a mérgező anyag kisebb mennyiségben vagy csak alkalmilag kerül felhasználásra, és az ezzel történő károsodás esetén a Ptk. 345. §-ában foglalt felelősségi szabályokat kell alkalmazni.¹⁸ Több határozatában is rámutatott arra, hogy az emberi környezetet jelentős mértékben veszélyeztető tevékenységet, vegyszerezéssel méhekben okozott kárt fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősíti, így károkozás esetén a felelősséget a Ptk. 345. §-a alapján kell megállapítani.¹⁹ A *pesticidek alkalmazása* veszélyes üzemi tevékenységnek minősül, így a vétkesség nélkül is fennáll az ezeket alkalmazók kártérítési felelőssége. Ezt mutatja a következő két ítélet is: „a Legfelsőbb Bíróság már több, a növényvédelem kapcsán okozott kártérítési ügyben hozott határozatában mutatott rá arra, hogy a mérgező anyaggal történő vegyszeres permetezéssel a méhállományban okozott kárt a fokozott veszéllyel járó tevékenység szabályai szerint kell elbírálni”.²⁰ Alperes által végzett repülőgépes vegyszeres permetezés fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősül. Felperesek méhállománya mérgezés következtében pusztult el, azon a napon, amikor alperes repülőgépes vegyszeres permetezést végzett.²¹

3. A kárért felelős személy és a károsult

A peszticides permetezéssel okozott kárért felelős személy az, aki a kárt okozta, akinek a felelősségét az alkalmazandó felelősségi szabály alapján meg lehet állapítani. A *gyakorlatban* főleg a légi növényvédelem területét érintő jogviták esetén merül fel *probléma*: a kérdés az, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatójának kit kell tekinteni. A bírói gyakorlat szerint a fokozott veszéllyel járó *tevékenység folytatója felel* a veszélyes üzem károkozásáért. Ez a személy a veszélyes üzem fenntartója, aki az üzemet működteti, akinek az érdekében az működik, aki az alapvető döntéseket meghozza, és aki a fokozott veszélyforrás elleni különös védekezésre köteles. Ez a személy *az üzemben tartó*.²² A légi növényvédelmet érintő méh-mérgezéses esetekkel kapcsolatban nagy a bizonytalanság, ezért *szükséges* az egységes és következetes bírósági gyakorlat kialakítása.²³ Veszélyes üzemi tevékenységnek minősül a repülőgép és a növényvédő szerrel való permetezés: alperes által végzett repülőgépes vegyszeres permetezés veszélyes üzemi tevékenységnek minősül.²⁴ Ezek a kezelések *három szereplő közreműködésével* valósulnak meg: a megrendelő, a szakirányító, a pilóta és cége. Az irányadó rendelet értelmében a légi növényvédelmet a *szakirányítónak* kell irányítania. Köteles a légijármű vezetőjének a munka megkezdése előtt átadni és bemutatni: az írásba foglalt munkamegrendelést a helyi viszonyokhoz igazodó felhasználási utasítással, a növényvédő szer megnevezésével; a kezelésre kijelölt területről és a kezelés szempontjából érzékeny növénykultúrákról, településekről, tereptárgyokról munkatérképet; a méhek védelme érdekében tett bejelentés igazolását. Feladata továbbá, hogy a munka megkezdésétől annak befejezéséig a kijelölt repülőtéren tartózkodjon, illetve bejelentést tegyen az MgSzh-hoz a munkavégzésről. Felelős a növényvédő szer átmeneti tárolásáért, előkészítéséért, a munkavédelmi előírások betartásáért és a visszamaradt veszélyes hulladék kezeléséért, a munkatérkép helyességéért. A munkavégzést módosíthatja, leállíthatja, e tényt a naplóba be kell jegyeznie. Felelőssége a légijármű vezetőjének szabálytalan munkavégzésével okozott károkra nem terjed ki. Kiemelendő, hogy a zárt kabinos, merevszárnyú repülőgéppel vagy helikopterrel csak az adott célra engedélyezett növényvédő szerrel lehet növényvédelmi munkát végezni. A *légijármű üzembentartója* köteles a légijármű növényvédő szer kijuttató berendezését műszakilag kifogástalan állapotban tartani; székhelyét és telepelyét a székhelye szerint illetékes megyei MgSZH-nak bejelenteni. A *légijármű vezetőjének* rendelkeznie kell egyéni védőfelszereléssel. Felelősége az átrepülés, a munkarepülés, a növényvédő szer kijuttatás technikai szabályainak, a megrendelő, illetve a szakirányító utasításainak betartására terjed ki.

A gyakorlatban vegyszeres gyomirtás elvégzésére a repülőgépes állomások és a gazdaságok gyakran kötnek szerződést, és a harmadik személyeknek okozott károkért a megrendelő vállal kötelezettséget. *Gondot* az okoz, hogy *kit kell üzemben tartónak tekinteni*. A *Legfelsőbb Bíróság* több határozatában is kifejtette, hogy a vegyszeres permetezés fokozott veszéllyel járó tevékenység, és harmadik személynek okozott kárért repülőgépes permetezés esetén mint üzemben tartó a repülőgépes növényvédő állomás felel.²⁵ Azt is kimondta, hogy a növényvédő állomás, mint veszélyes tevékenység folytatója a mezőgazdasági nagyüzemmel egyetemlegesen felel.²⁶ A bíróságok ítélezésében az *általánosan követett gyakorlat* az, hogy a megkötött szerződések tartalma nem érinti a növényvédő állomás üzemben tartói minőségét, és a méhészetekben okozott károkért való felelősséget sem. A szerződés értelmében a növényvédő állomás csak a méhészeknek kifizetett kártérítési összeg megfizetését követelheti a megrendelőtől. Megtérítést azonban nem követelhet akkor, ha a kárt a repülőgép hibája vagy a növényvédő állomás alkalmazottjának felróható magatartása okozza.²⁷ Olyan esetek is előfordulnak, amikor a vegyszeres gyomirtást a repülőgépes növényvédő állomás harmadik személy által üzemben tartott repülőgéppel vagy helikopterrel végzi. *Osztom Zoltán Ödön* álláspontját, mely szerint a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója, a *növényvédő állomás felelős* a bekövetkező károkért. Ez a megállapítás akkor is helytálló, ha a felek szerződést kötnek arra, hogy a növényvédő állomástól a permetezést végző üzem „bérli” a légi járművet, mert a szerződésnek az a rendes tartalma, hogy az üzem megrendelésre végez kezelést. Ha pedig ez az üzem egy másik üzemmel köt megállapodást azért, hogy a repülőgépet „bérbe adja”, és a szerződésben kikötik, hogy a károkért a másik üzem felel, és ez által ő folytatja a veszélyes tevékenységet, a bíróságnak ilyenkor is a növényvédő állomás felelősségét kell megállapítania. Ha pedig *a repülőgép a permetezettő üzem tulajdonát képezi*, és a permetezést a növényvédő állomás saját alkalmazottjával végezteti, akkor mindkét fél veszélyes tevékenységet folytat, így a közösen okozott károk esetén egyetemlegesen felelnek. Előfordul, hogy az üzem saját alkalmazottjaival, gépével és földjén végez vegyszerezést, akkor a permetezettő üzem felelősségét kell megállapítani, mert ő folytatja a veszélyes üzemi tevékenységet. A repülőgép tulajdonosa által az üzemnek, amely ezzel a permetezést végez, tartós használatra átengedett repülőgéppel, harmadik személlyel szemben okozott károk esetén egyetemleges az üzem és a tulajdonos felelőssége. Ennek az oka az, hogy az üzemben tartás közös és a tulajdonos végzi a gép karbantartását, adja a kezelő személyzetet.²⁸

A *Legfelsőbb Bíróság* megállapította, hogy a peradatok szerint a *Sz-i Állami Gazdaság* 1984. június 8-án és az azt követő napokon helikopterrel vegyszeres permetezést végzett abban a körzetben, ahol méhek voltak. A

kárért való felelősség megállapításánál annak van jelentősége, hogy ki volt a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója. A repülőgépes permetezésnél kétféle veszélyes tevékenység jelentkezik. Egyrészt a repülőgép, mint motorikus erővel működő gép, másrészt pedig a vegyszeres permetezés. A vegyszeres permetezést a Gazdaság végezte a területén, az ő feladata volt permetszer meghatározása, keverése, a permetezés helyének, idejének meghatározása. A mérgező anyagok kiszórása vonatkozásában a veszélyes tevékenység folytatójának ő minősült. A mezőgazdasági helikopter tulajdonosa teljes egészében vagy legalábbis részben ugyancsak a Gazdaság volt. Üzembentartónak azt kell tekinteni, aki a veszélyes üzemet fenntartja, akinek érdekében az működik, és aki az ezzel kapcsolatos alapvető döntésekre jogosult. Általában a tulajdonos egyben üzembentartó is, az üzembentartó minőség azonban el is válhat ettől. A becsatolt MÉM Repülőgépes Szolgálat és a Gazdaság között kötött szerződésből kitűnik, hogy a légijármű üzemben tartását a tulajdonos fenntartotta magának és a Szolgálat kizárólag meghatározott szolgáltatások nyújtására vállalt kötelezettséget. A szerződésükben rögzítették, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség a tulajdonost terheli. Felperes igénye kifejezetten a mérgező anyaggal történő vegyszerezéssel volt kapcsolatban. Ebben a vonatkozásban a Szolgálatnak semmilyen tevékenysége nem volt. Tévedtek a bíróságok, amikor megállapították, hogy az üzembentartó a Szolgálat volt, és hogy a vegyszerezéssel kapcsolatban felperes vele áll jogviszonyban.²⁹

A kár kérdésével szorosan összefügg a károsult személye. *Károsult* az, akinek a vagyonában a károkozó körülmény folytán értékcsökkenés következett be, vagy akinek az okozott hátrány csökkentése vagy kiküszöbölése érdekében költségei merülnek fel.³⁰ A méhmérgezéses jogviták esetén az a jellemző, hogy nem csak egy *felperes* van, hanem *több*, mivel nagyobb mérgezés esetén általában a környékbeli méhészetek mindegyike károsodik. Ritka, hogy az egyik méhészet igen, a másik pedig nem mérgeződik. A *4.P.20045/2003/37 sz.* esetben négy, a *3.P.20521/2001/34 sz. ügyben* pedig nyolc felperes indított kártérítés megfizetése tárgyában bírósági eljárást. Előfordult, hogy a méhészeti társulás lépett fel kártérítési igénnyel. Tudni kell, hogy a társulás nem jogi személy, ezért a saját nevében nem érvényesíthet igényt olyan kár megtérítése iránt, amely a társulás egyes tagjainak saját gazdaságában, személyi tulajdonában levő méheiben következett be. Korábban lehetséges volt, hogy a társulásnak, mint a hajdani ÁFÉSZ keretében működő önelszámoló egységnek is keletkezhetett kára Ilyenkor a társulást ért kár megtérítése iránti igény érvényesítésének nem volt akadálya. A Legfelsőbb Bíróság szerint a társulást és az egyéni méhészt illető kárigény között mindig különbséget kell tenni: nemcsak a perlési jogosultság, hanem az ezzel összefüggő eljárási jogszabályok és az egyéb jogkövetkezmények szempontjából is.³¹

4. Az okozati összefüggés és annak bizonyítása

A *bizonyítás célja*, hogy a bíróság a bizonyítandó tények fennállása, vagy fenn nem állása tekintetében meggyőződést szerezzen.³² A Pp. 164. §-ának (1) bekezdése szerint a per eldöntéséhez szükséges tényeket általában annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valóban fogadja el. Ezeknél az ügyeknél a *bizonyítási teher* a felperesen, a károsulton van, akinek a következőket kell bizonyítania: a kár tényét, összegét; a károkozás tényét és az okozati összefüggést. Ezekhez az alábbi bizonyítási eszközöket használhatja fel: tanúvallomás, szakértői vélemény, szemle, okirat és egyéb tárgyi bizonyítékok.

A méhmergezésem perek egyik nagy *problémája az okozati összefüggés kérdése*, mely a felelősségre vonás és a kártérítés terjedelmének bázisát képezi. A veszélyes üzemi felelősségre vonatkozó előírások csak akkor alkalmazhatók, ha fennáll a jogellenes magatartás és a kár közti okozati összefüggés.³³ A viták megnyugtató és méltányos rendezése céljából döntő a mérgezés tényének bizonyítása és a közvetlen károsodás felmérése, rögzítése. Az ezekkel kapcsolatos teendőket jogszabály nem, csak *a gyakorlatban kialakult eljárás* rendezi. Ha ezeket gondosan elvégezzük, akkor elkerülhetjük keresetünk bizonyítottság hiányában történő elutasítását.³⁴

Első teendők, hogy felkeressük az *illetékes méhégészségügyi felelőst* és a *hatósági állatorvost*, akik ismerik a szükséges tennivalókat, a környék méhészeit, gazdaságait. Kérjük fel őket a hiteles körülmények között lebonyolított mintavételre a méhhullákból és a kezelt terület növényeiből, hogy a toxikológiai vizsgálatot elvégeztethessük, amivel igazolhatjuk, hogy a méhelhullás a vegyszerezés következménye. A *mintavételt* gyorsan meg kell szervezni, mivel a gyors lebomlású szerek kimutathatatlaná válnak, így csökken a bizonyítékok megszerzésének lehetősége. Ezután tegyünk *írással bejelentést* az illetékes önkormányzathoz, akinek a képviselője jelenlétével biztosítja a helyszíni szemle hitelességét, illetve itt informálódhatunk arról, hogy kaptak-e bejelentést permetezésről. A *károkozó megtalálása* a rendszerváltás óta nagy *gondot okoz*, mert a földterületek elaprózódtak, ezért egy időben többen is védekezhetnek. A kiscgazdák nyilvántartása sokkal lazább, mint a régi nagyüzemeké. Megtalálásuk miatt keressük fel az illetékes növényvédelmi szakembert: az ő segítségével nyílnak meg a kötelezően vezetendő nyilvántartások.³⁵ A mintavételt a károsultak jelenlétében a méhégészségügyi felelős közreműködésével az *állatorvos* vezeti, aki biztosítja a hitelességét, ismeri a menetét, a csomagolás, a jegyzőkönyvezés módját. Igaz, hogy a mintavételről *speciális jogszabály nem rendelkezik*, de ajánlott meghívni a Hivatal képviselőjét és a feltételezett károkozókat is, akik több esetben is sérelmezték, hogy erről nem kaptak értesítést, így nem tudtak megje-

lenni. Sőt, az is előfordult, hogy csak a keresetlevélből értesültek a mérgezésről. A *bírói gyakorlat* szerint a kiértesítés mellőzése, a természető távolmaradása, a mintavétel eltérő foganatosítása *nem akadályozza meg a felelősség megállapítását*. Ha a kiértesítés elmarad, a természető eredményesen hivathozhat a Pp. 206. §-ában és a Ptk. 4. §-ában foglaltakra, és kérheti a jóhiszeműség vizsgálatát: a másodfokú bíróság rámutatott, hogy a mintavételre történő meghívás, vagy annak elmaradása önmagában alperes kárfelelősségét nem érinti. A mintavétel időpontja és az ott jelenlévő személyek köre jegyzőkönyvben rögzítésre került, és nem bizonyít olyan külső elháríthatatlan okot, amely alperes mentesüléséhez vezethetne.³⁶ Ahhoz, hogy a károsultak *megfelelő vizsgálati eredményt* kapjanak, pontosan kitöltött kísérőiratok és vizsgálatra alkalmas minta szükséges. A törvény szerint bizottság jelenlétében vett, hivatalosan lezárt félliternyi méhhulla mintát és külön csomagolt fél kilónyi, a növényvédelmi kezelésben részesült növénymintát kell venni, melyeket nem színezett papírzacskóba kell csomagolni, amire a méhész nevét, lakcímét, a mintavétel idejét, helyét kell ráírni. Ezután le kell zárni és pecsételni. Rögzítsük jegyzőkönyvben, melybe pontos tényleírások kerüljenek, hogy a kezelt terület az egyes méhészetektől milyen távolságra van, a virágzó, vegyszerezett terület mekkora volt, milyen fejlettségi fokon virágzott és mennyi gyomnövény virágzott a közelében vagy közte.

Alapvető feltétele tehát a kárigény érvényesítésének a *toxikológiai vizsgálat*. Aki az ezzel kapcsolatos tennivalókat nem végzi el gondosan, vagy nem, vagy nehezen tudja érvényesíteni kárigényét:³⁷ a beküldött minta vizsgálati eredménye egyértelműen mérgezést igazolt. Felperesek méhállománya azon napon és ott károsodott, amikor és ahol alperes repülőgépes permetezést végzett.³⁸

Kárenyhítési kötelezettségük értelmében hozzá kell látniuk méheik mentéséhez, hogy a családok népessége újra elérje az eredeti szintet, alkalmas legyen a termelésre, de közben ne változtassák a kaptárak és a keretek káreseménykori helyzetét. A kárfelmérést a vegyszerezés utáni 4-5. naptól lehet elkezdeni, melynek részvevői azonosak a mintavételével. A kiválasztott családoknál az aktuális állapotot és a veszteség mértékét is rögzítsük: a nagyobb méhészeteknél a családok 10%-át, a kisebbeknél mindet mérjük fel, és addig folytassuk, míg az eredményt a bizottság az egész állomány jellemzésére elfogadja. Szükség van még megfelelő kárérték-számításra, melynek célja a kár összezszerőségének meghatározása, illetve a perhez kapcsolódó írásos anyagok összegyűjtése is.³⁹

A *bírói gyakorlatban sikertelen felperesi bizonyításra* is találunk példát. Sok méhész ugyanis nem mérlegeli a peres eljárás nehézségeit, gondolatmenetének buktatóit, azonnal bírósághoz fordul, mert úgy véli, igaza csak neki lehet. A bíróság a felperes keresetét elutasította, a szakértő szakvéle-

ményét elfogadta, mert az első fokú ítélet szerint nem nyert bizonyítást, hogy felperes esetleges kárát a perbeli vegyszeres gyomirtás okozta. A *Zala megyei Növényvédő Állomás 1975. május 3-án* az egyik Zala megyei mezőgazdasági termelőszövetkezet repcetábláján, légi úton, kísérleti jelleggel méhkímélő rovarirtó szert permetezett ki, melyet a jogszabályban előírt időben és módon a szakigazgatási szervnek bejelentettek, a közzététel, illetve a méhészek kiértésítése megtörtént, kivéve az egyik vándorméhészt, akinek letelepedéséről a szakigazgatási szervnek nem volt tudomása. E méhész ugyanis a letelepedéskor az előírt bejelentési kötelezettségének nem tett eleget. Utóbbi méhész 1975. május 19-én, tehát 16 nappal a repcetábla permetezését követően bejelentette a tulajdonos termelőszövetkezetnek, hogy méhészetében tömeges méhelhullást tapasztalt, kérte annak kivizsgálását és kárának megtérítését. Ilyen előzmények után a vándorméhész felperes a mezőgazdasági termelőszövetkezet repcetábláján vegyszeres növényvédelmi munkát irányító Zala megyei Növényvédő Állomás alperes ellen kártérítés megfizetése iránt polgári pert tett folyamatba. A bíróság igazságügyi méhész szakértőt rendelt ki, aki a helyszíni szemle során megállapította, hogy a területen a röptávolságon belül, a lepermetezett repcetáblához közelebb más méhészetek is voltak, melyekben károsodás nem volt, felperes méhészetében a méhpusztulást rekonstruálni nem tudta. Álláspontja szerint felperesnek értesíteni kellett volna a körzeti állatorvost, a méhegészségügyi felelőst, majd ezek jelenlétében kellett volna az elhullott méhekből mintát venni, majd vegyelemzés céljára a vizsgáló intézetnek megküldeni, amit felperes elmulasztott.⁴⁰

A Pp. 206. §-a szerint a bíróság a tényállást a felek előadásának és a bizonyítási eljárás során felmerült bizonyítékoknak egybevetése alapján állapítja meg; a bizonyítékokat a maguk összességében értékeli, és meggyőződése szerint bírálja el. Ezt jól példázza a már többször hivatkozott ítélet, melyben a felperesek sikeresen bizonyították a bekövetkezett kár és a jogellenesség közötti összefüggést. Ezt támasztja alá a szakértői vélemény, mely szerint a méhek gyűjtőterületén belüli juhar elsődleges méhészeti érték, melynek széllel odahozott illata csábítja a méheket, illetve azok lepermetezésük folytán a virágporgyűjtő kefével hazavitték a szert a kaptárakba, ahol az bekerült a fiasításokba és a méreg hosszantartó hatása miatt elhúzódo mérgezés elhullást okozott. Ezt bizonyítja a méhegészségügyi felelős megerősítése is, amely a szél irányultságára vonatkozott.⁴¹

A bíróságnak az *okozatosság* körében vizsgálnia kell azt is, hogy mi volt az a releváns ok, mely felperesek méheinek elhullását előidézte. Ezen oknak az okozatossági elméletek szerint szerves kapcsolatban állónak kell lenni az eredménnyel, nem szabad olyan lényeges mozzanatnak beiktatódni a láncolatba, mely az események folytatását a konkrétan előrelátható folyamattól

egészen eltéríti, vagy olyan következménynek beállnia, amely már idegen az eredeti folyamattól. A bíróság annak az ok folyamatnak, hogy felperesek méhei lemérgeződtek abban látja a releváns okát, hogy az elvégzett permetezés hatókörébe a méhek bepültek, és ezáltal a mérget kaptárukba szállítva megmérgeződtek. Kétséget kizáróan bizonyítottnak látta, hogy felperesek méhészeiben keletkezett kárt alperes okozta. Ebben az időszakban károsodott méhészetek röpkörzetében alperes által végrehajtott vegyszeres permetezésen kívül virágzó növénykultúra közelében ipari permetezés nem volt veszélyes anyaggal.⁴²

5. A felelősség alóli kimentés esetei

Fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatása esetén a károkozónak a Ptk. megadja a lehetőséget, hogy kimentse magát a felelősség alól. *A mentesülés feltételei* szigorúbbak az általánosnál. Nem elég annak bizonyítása, hogy a károkozó úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, hanem *két tényt kell bizonyítani*: a kárt elháríthatatlan ok idézte elő, és ez az ok kívül esik a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén.⁴³ Ezért nevezik ezt a felelősségi formát vétkességtől független „tárgyi”, *objektív felelősségnek*. Minden esetben a bíróságnak kell megállapítania, hogy a károkozó által hivatkozott körülmény e két tény alá tartozik-e. Mentésítő körülmény lehet szinte minden elháríthatatlan ok, az a lényeges, hogy kívül essék a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén, például természeti esemény, harmadik személy.⁴⁴ E felelősség esetén a felróhatóság abban nyilvánul meg, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója a kár elhárítása érdekében nem fejtette ki az elháríthatatlanságig terjedő fokozott gondosságot. Ha a kárt nem elháríthatatlan külső ok idézte elő, akkor ez fokozott gondossággal és erőfeszítéssel elhárítható lett volna, tehát nem volt elháríthatatlan. Véleményem szerint tehát a felróhatóság mellett, ami az ellenkező bizonyításával megdönthető.⁴⁵

A felelősség alóli *kimentés* ezekben az esetekben rendkívül nehéz, *szinte lehetetlen*. A bíróság ritka kivételtől eltekintve minden esetben megállapította a felróhatóságot, ha az okozati összefüggés megállapítható volt, amit segített az a tény is, hogy valamilyen jogszabálysértés mindig történt, ami eleve kizárta azt, hogy a kárt elháríthatatlan külső ok idézte elő, ill. hogy a károkozó úgy járt el, ahogy az az adott esetben elvárható. *Zoltán Ödön* szerint az objektíve elháríthatatlan külső okra hivatkozás lehetősége gyakorlatilag kizárt. A felelősséget viselni kell olyankor is, amikor a mérgező anyag használatára vonatkozó előírásokat szigorúan megtartó fél számára a kár keletkezése valójában elháríthatatlan, a károsult viszont felróhatóan járt el: például

vegyszeres permetezés időszakában a méheket előzetes figyelmeztetés ellenére kiengedte.⁴⁶

Amint erről már volt szó, fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősül a méhekre veszélyes növényvédő szerrel való permetezés is. Az ebből keletkező károkért való felelősség alól *nem mentesít* az, hogy az önkormányzatnál a vegyszeres védekezést kellő időben bejelentették, de erről az önkormányzat mulasztása folytán a károsult nem értesült. Ilyen esetben ugyanis közvetlenül is ki lehet értesíteni a méhészeket, de legalábbis meg kell győződni arról, hogy a kiértésítés megtörtént-e.⁴⁷ Ezekben az esetekben az önkormányzat felelőssége is felvethető. A permetezés bejelentésének az a módja, amely nem jelöli meg pontosan annak helyét és idejét, hanem a község teljes területére 15 napos permetezési határidőt jelöl meg, nem alkalmas a méhállomány megvédésére. Ilyen hosszú időre a méhek károsodás nélkül egyébként sem zárhatók kaptárba.⁴⁸ A vegyszeres permetezéssel okozott kárért felelős személy nem mentesülhet a kártérítési felelősség alól csupán azért, mert a vegyszeres védekezést kellő időben bejelentette, és erről a károsultak a tanácsai szervek mulasztása folytán nem értesültek.⁴⁹ A tanácsai szakigazgatási szerv mulasztása nem minősíthető a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül eső olyan elháríthatatlan oknak, amely e tevékenység folytatóját mentesítené a felelősség alól.⁵⁰ A már többször említett esetben a bíróság megállapította, hogy alperesnek kétséget kizáróan be kellett volna bizonyítania, hogy nem a permetezés okozta a méhelhullást. A bíróság ezért bizonyítottan látta alperes károkozását és kártérítési felelősségének megállapítását. Például az alperes által becsatolt növényvédő szer kiadások, készletezés, méregkönyv, termékfelhasználás, könyvelési feladások, permetezési napló nem voltak meggyőzőek, abban több ellentmondás volt felfedezhető.⁵¹

Vannak olyan esetek is, amikor a károkozó *a kimentésben sikerrel jár*. Mentесítette a bíróság a felelősség alól a permetezéssel kárt okozó termelőszövetkezetet abban az esetben, amikor a károsult kellő időben értesítést kapott a permetezésről, annak helyéről, idejéről, az alkalmazott gyomirtó szer mérgező hatásáról, és ennek ellenére sem tette meg a védekezéshez szükséges intézkedéseket. Megállapította, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok, a károsult magatartása idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik.⁵² Bizonyára ilyen megfontolások vezettek a *Legfelsőbb Bíróságnak* egyik határozatában tett azon megállapításhoz, hogy a mérgező anyaggal permetező a permetezésre vonatkozó jogszabályokban előírt eljárás megtartása esetén mentesül veszélyes tevékenységének jogkövetkezményei alól, mert ilyenkor a fokozott felelősség „megszűnik, illetőleg a mentesülés köre ebben a vonatkozásban kibővül.”⁵³ Elutasította a bíróság felperes méhésznek az almáskertjét Wofatoxszal permetező termelőszövetkezet alperes ellen kártérítés iránt indított keresetét azzal az indoklással,

hogy alperes az illetékes szakigazgatási szervnek a jogszabályoknak megfelelően megtette a permetezésre vonatkozó bejelentését, közölte a védekezés helyét, a felhasználásra kerülő permetezőszert és a permetezés idejét. Ezzel alperes mentesült a kártérítési felelősség alól, mert a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik.⁵⁴

A fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója elháríthatatlan külső okra hivatkozással csak akkor mentesülhet a felelősség alól, ha a károsodás objektíve elháríthatatlan volt; egymagában nem ad alapot a felelősség alóli mentesülésre az, hogy e tevékenység folytatójának magatartása nem sérti a jogszabály valamilyen speciális rendelkezését.⁵⁵ *Csatlakozom Zoltán Ödön álláspontjához*, hogy a környezet és a méhek megvédéséhez fűződő társadalmi érdek magas követelményszintet igényel, amit olyan magasan indokolt megszabni, hogy a károsító gyakorlatilag csak vis maior esetén mentesülhessen a kártérítési felelősség alól, csak akkor, ha ez előrelátással és megfelelő intézkedésekkel sem volt elhárítható.⁵⁶

6. A kár és annak megállapítása

A jogalap mellett a *kár összecszerűsége* is vita tárgyát képezheti. A peres felek érdekében áll, hogy a kár mértéke már a méhek elhullása után megfelelően felmérésre kerüljön, mert a kár bekövetkezése és a kárigénynek érvényesítése között eltelt hosszabb idő a bizonyítást megnehezíti.⁵⁷ A méhmérgezéssel kapcsolatos ügyekben a *polgári jogi kártérítés hagyományos tételeit* kell figyelembe venni.⁵⁸

A károsult vagyonában beállott *értékcsökkenés* az az érték, amitől a károsult valamely dolog megsérülése, elpusztulása vagy megrongálódása folytán elesik. Mértéke elvileg mindig pontosan megállapítható: a *70-es évek bírósági gyakorlata* már az ítélethozatalkor fennálló értéket vette figyelembe. A kárért felelős személy köteles megtéríteni az *elmaradt hasznot* is. Meghatározásánál körültekintően kell eljárni, mert a bíróság az ezen a címen támasztott igényt csak akkor ismeri el jogszerűnek, ha valóságos, ellenőrizhető adatokon alapul. Figyelembe kell venni a károsult kárenyhítési kötelezettségét, illetve azt, hogy a *lucrum cessans* milyen jellegű jövedelem kiesésében jelentkezik. A kárért felelős személy köteles megtéríteni a károsultat ért hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges *költségeket* is. Itt érvényesíthető például a méh- és növényminta vizsgálati díja, a többletmunka értéke, a kárszakértő munkadíja. Csak azt lehet megítélni, amely *célszerű és indokolt* volt, közömbös az, hogy a kár kiküszöbölése, illetve csökkentése érdekében tett beavatkozás eredményes volt-e. A károsult nem tarthat igényt olyan költségek megtérítésére, amelyek eleve kilátástalannak tűnnek. A

szükségesség vizsgálatánál értékelni kell a kialakult társadalmi felfogást, illetve a kárenyhítési kötelezettséget is.⁵⁹

A törvény értelmében a bíróság a kártérítés összegét, ha a szakértői vélemény vagy más bizonyíték alapján meg nem állapítható, a per összes körülményeinek mérlegelésével belátása szerint határozza meg: a bíróság a *kár mértéke* tekintetében elfogadta, hogy szinte teljes mértékű elhullás volt tapasztalható, mivel hozzáértő állatorvos, növényvédelmi felügyelő és hasonló esetekben jártas személyek tettek ilyen tartalmú tanúvallomást. A szakértő véleményét is elfogadta a kár mértéke vonatkozásában, hiszen összehasonlítható adatokat szerzett be, széles körű adatgyűjtést végzett és tényleges kárfelvételi jegyzőkönyvek hiányában becsléssel állapította meg az elmaradt hasznot, a felmerült költségeket pedig igazolások alapján. Az értékcsökkenés mértékét a tanúvallomások, a szakértő véleménye alapján állapította meg, mint az elmaradt hasznot és a hátrány kiküszöböléséhez szükséges indokolt költségeket. Kimondta azt is, hogy a Ptk. 359. §. (1) bekezdése és a Pp. 206. §-a is az általános kártérítés körében a bíró kezébe adja azt a lehetőséget, hogy pontosan meg nem határozható kár érték esetén a bíróság határozhatja meg a kár összegszerűségét. A Pp. szerint abban az esetben, hogyha a bizonyítékok alapján a kártérítés összege nem állapítható meg, a Ptk. szerint akkor, ha a kártérítés összege pontosan nem számítható ki. A bíróság e tevékenységet szakértő segítségével végezte el, aki beszerezte a mézhozamok adatait, a méz nagykereskedelmi leadási árait, méhcsaládok árát.⁶⁰

Vegyszeres permetezéssel okozott méhpusztulás esetén a *gyakorlat* szerint az elpusztult méhállomány szempontjából annak van jelentősége, hogy a méhcsaládok értéke hogyan alakult volna, ha a mérgezés nem következik be. E vonatkozásban nem hagyható figyelmen kívül a méhek fejlődési, szaporodási, illetőleg természetes elhullási sajátossága sem.⁶¹ *Szakértő* által kell tisztázni, hogy a méhcsaládok állapota az állománycsökkenés és az időközi szaporodás mellett meghaladta volna-e azt a mértéket, melyet a családok a méhek részbeni pusztulása ellenére elértek fokozott gyógyszeres cukorfogyasztással. Ha ezt megállapítják, akkor kártérítés címen csak az a különbözet vehető figyelembe, mely a szokásos gyógyszer- és cukorfogyasztás, és a károsodás következtében felmerült többletfogyasztás értéke között felmerült. A károkozás előtti helyzet visszaállításához szükségképpen felmerült költség jut ebben az értékben kifejezésre. A kár fennállásának vizsgálatakor azt kell felmérni, hogy milyen értéket képviselt volna a méhállomány beteleléskor, ha károkozás nem következik be, és hogy a felperesek vagyona a károsodás folytán milyen mértékben csökkent.⁶²

Megállapíthatjuk tehát, hogy *az igazságügyi szakértőknek* nem csak a perbeli bizonyításban, hanem a kár mértékének meghatározásánál is nagy szerepe van. Tevékenysége elősegíti az eljárás méhészeti tényeinek megis-

merését, azok megfelelő értékelését, de a bizonyítást sose várjuk el tőle, az nem az ő feladata, mert egy biológiai szabály ismerete még nem bizonyíték. *Összefoglalva:* a károsultat olyan helyzetbe kell hozni, mintha a méhelhullás meg sem történt volna. Meg kell téríteni tényleges kárukat (méhpusztulás), elmaradt hasznukat (kiesett méztermelés, elmaradt szaporulat, anyák értéke) és az ezek után járó kamatokat.

7. A közös károkozás

Közös károkozás esetén a főszabály az *egyetemlegesség*, amit a Ptk. 344. §-ának (1) bekezdése mond ki: ha többen közösen okoznak kárt, felelőségük a károsulttal szemben egyetemleges, egymással szemben pedig magatartásuk felróhatósága arányában oszlik meg. Ebben a károsultak érdekeinek elsődleges védelme jut kifejezésre. Nagyobb biztonsággal jutnak kártérítéshez, mert kevésbé vannak a károkozók fizetésektelenségének kitéve, és nem kényszerülnek többszörösen perre, mert a jog felmenti őket annak vizsgálata alól, hogy melyik károkozónak milyen fokban róható fel magatartása. Nem állapítható meg azonban akkor, ha több személy egymástól függetlenül okoz kárt és ezek nincsenek okozati összefüggésben egymással.⁶³

Egyetemleges felelőség *megállapítható* a *vegyszeres* permetezéssel méhekben okozott kár megtérítése iránt indult ügyekben is. A bizonyítási eljárás eredménye alapján azt állapította meg a bíróság, hogy alperesek felelősége felpereseknek okozott kárért a Ptk. 344.§ (1) bekezdése alapján egyetemleges.⁶⁴ A *Legfelsőbb Bíróság* is rámutatott arra, hogy a kárért valamilyen szabálytalanság miatt a községi tanács is felelős lenne, a károsultak a káruk megtérítését választásuk szerint mindegyik felelős személytől vagy bármelyiküktől követelhetnék, tehát mindegyik felelős személy kártérítési felelősége a károkozók terhére eső kár mértékéig teljes egészében fennáll, mert egyetemleges felelőség van. Közös károkozás esetében ezért a bíróság az egyetemleges felelőség következtében az egyik károkozóval szemben érvényesített követelést a többi károkozótól függetlenül is elbírálhatja, de ebben az esetben nem bocsátkozhat annak vizsgálatába, hogy a másik vagy a többi károkozót terheli-e kártérítési felelőség.⁶⁵

Megállapítható akkor is, *ha a kárt közösen okozók más-más felelőségi szabály alapján felelnek*: például az egyik a Ptk. 339. §-a, a másik pedig a Ptk. 345. §-a alapján. A termelőszövetkezet megrendelésére az állami gazdaság vegyszeres permetezést végzett a tulajdonában lévő repülőgéppel, és a vegszertől a felperes méhei elpusztultak. A *Legfelsőbb Bíróság* azt állapította meg,⁶⁶ hogy a termelőszövetkezet a Ptk. 339. §-a alapján felelős, mert nem tett eleget a jogszabályban előírt bejelentési kötelezettségének, és felperessel sem közölte a permetezés pontos időpontját, aminek következtében

felperes nem tudott megfelelő intézkedéseket tenni méhei megvédése érdekében. Az állami gazdaság viszont mérgező anyaggal végzett permetezést, tehát fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytatott, s ezért kártérítési felelőssége a Ptk. 345. §-a alapján áll fenn. A termelőszövetkezet és az állami gazdaság együttesen okozták a kárt, így a felelőségük a felperessel szemben egyetemleges. Az egyetemleges felelőség megállapításának az okozati összefüggés megállapítása a feltétele, amit a bíróság bizonyítottan talált például azon az alapon, hogy alperes felperes méhészete közelében nagy területeken alkalmazta a vegyszert, és a kár ezzel egy időben következett be. Az okozati összefüggés bizonyítottasága mellett pedig nincs jelentősége annak, hogy ismeretlen származású vegyszer is közrehatott a károkozásban. Alperes felelőssége ugyanis a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdése alapján áll fenn. Ha a másik vegyszert más alkalmazta, akkor a kárt többen közösen okozták, amely alperesnek és a másik – ismeretlen – károkozónak felperessel szembeni felelőssége egyetemleges. Így közömbös, hogy a károkozók egymás tevékenységéről tudva vagy attól függetlenül jártak-e el, a hangsúly az együttes közös károkozáson van, nem pedig azon, hogy a kár közös tevékenység eredménye legyen. Az egyetemleges felelőség szabályai szerint pedig a kártérítés bármelyik károkozótól teljes összegben követelhető.⁶⁷

8. A kármegosztás és az arra okot adó körülmények

A kár okai között a *károsult magatartása* is szerepelhet. Ha felelőségének feltételei megvannak, ugyanúgy köteles jogellenes magatartásának következményeit viselni, mint a károkozó. Ilyenkor *kármegosztásra* kerül sor.⁶⁸ A *Legfelsőbb Bíróság* is rámutatott erre, amikor kimondta, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatásából eredő kárért való felelőség tekintetében a Ptk. 345. §-ának (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy nem kell megtéríteni a kárt annyiban, amennyiben a károsult felróható magatartásából származott.⁶⁹ Ennek a megoldásnak elvi alapja az, hogy a megelőzésnek – mint alapvető jogpolitikai célnak – a vétkes magatartással okozott károk tekintetében legalább annyira érvényesülnie kell, mint a fel nem róható módon – csupán fokozott veszéllyel járó tevékenység során – történt károkozásoknál. A társadalom érdeke kívánja, hogy annak tagjai tartózkodjanak mind a vétkes, mind pedig a vétkesség nélküli károkozástól. A károsító magatartásokkal szemben a társadalom minden tagját jogvédelem illeti meg. Védeni kell a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatóját is mások felróható károkozásaival szemben. Elvi alapja a fenti megoldásnak az is, hogy e tevékenység folytatója csak az ebből eredő kárt viseli. Ami nem ebből ered, az már nem feltétlenül őt terheli. Viseli a kárnak azt a részét, melyet tevékenysége folytatásával maga okozott, azt a részét, amit ugyan nem ő, hanem fel

nem róható magatartásával és esetleg elháríthatatlanul harmadik személy okozott. Sem elvi, sem jogpolitikai okból nem viselheti azt a részét, amely e tevékenység folytatása közben keletkezett ugyan, de nem ebből, hanem a károsult felróható magatartásából származott. Kármegosztás csak akkor lehetséges, ha a károsult magatartása felróható, melynek bizonyítása a veszélyes tevékenység folytatóját terheli. *Aránya* a felróható közrehatás arányához igazodik, ahol mindig a károkozóval szemben kell szigorúbb mértéket alkalmazni, mert a fokozottan veszélyes tevékenység folytatása felróhatóság nélkül is megalapozza felelősségét.

A kármegosztás kérdése *felmerül a peszticidekkel méhekben okozott kár megtérítése iránt indult perek* esetén is, és azzal függ össze, hogy nemcsak a termesztők eljárását, hanem a méhészek kötelezettségeit is jogszabályok szabályozzák. Ezek megsértése veti fel a károsult közrehatásának kérdését. *Vizsgálni* kell azt, hogy a méhész mennyiben tett eleget kármegelőzési és kárenyhítési kötelezettségének.⁷⁰ A *Legfelsőbb Bíróság* a kár kétharmadának megtérítésére kötelezte a repülőgépes vegyszeres permetezést végző növényvédő szolgálatot abban az esetben, amikor a károsult méhész engedély nélkül telepedett le a permetezést végeztető mezőgazdasági nagyüzem területén, és ezzel megnehezítette a védekezést.⁷¹ Elvi élel mutatott rá arra is, hogy a mezőgazdálkodás körében az egyik legnagyobb feladat a hatásos növényvédelem. Erre módot nyújtanak az erőteljesen fejlődő vegyipar termékei, a különféle vegyszerek, melyek szükségesek és kívánatosak a terméseredmények fokozása érdekében. Mérgező anyagnak még a kívánatos cél érdekében való felhasználása sem mentesíti a felhasználót a felelősség alól, de felmerül a károsultak magatartásának kérdése. A méhészeknek tudniuk kell arról a közismert tényről, hogy különösen a mezőgazdasági nagyüzemekben nagymértékben elterjedt a vegyszeres növényvédelem. Ezért méhészkedésüket úgy kell megszervezniük, hogy szükség esetén – akár a méhek elszállításával is – a méhek elpusztulását elhárítsák, de legalábbis mennyiségileg csökkentsék.⁷² Vegyszeres permetezéssel méhekben okozott kárral kapcsolatban egy bíróság Polgári Kollégiuma is kinyilvánította, hogy a nagyüzemi gazdaságokban fokozott védekezés folyik, ezért a méhészekről is el kell várni, hogy óvatosan, körültekintően járjanak el.⁷³ Olyankor például, amikor egy nagy táblára meghirdetik a vegyszeres védekezést, el kell várni a méhészekről, hogy méheik kiengedése előtt előzetesen tájékozódjanak, mert ellenkező esetben kármegosztás alkalmazásának lehet helye. Figyelemmel kell lenni arra, hogy az *elvárhatóság objektív kategória*, az adott helyzetben a társadalom minden tagjától általában elvárható magatartás színvonalára.⁷⁴ A *másodfokú bíróság* az alperest azért kötelezte a kár 50%-ának megtérítésére, mert álláspontja szerint felperes méhész köteles lett volna az alperesi gazdaságnál tájékozódni, hogy a tanyája körül pontosan me-

lyik napra várható a méhekre veszélyes növényvédő szerrel történő permetezés.⁷⁵ Az egyik bíróság pedig ítéletében a felperes méhész-házaspár kártérítési felelősségét 30%-os arányban állapította meg.⁷⁶

V. Összegzés

A korszerű mezőgazdaság ma már elképzelhetetlen vegyszeres növényvédelem nélkül. A méhekre a legnagyobb veszélyt a *virágzó növények rovarölő szeres kezelése* jelenti, ami bizonyos kártevők fellépésekor szükséges. A *méhészperek növekvő száma* is jelzi, hogy nehéz a növényvédelmet és a méhészkedést párhuzamosan zökkenőmentesen folytatni. A problémát az veti fel, hogy mindkét oldalon vannak olyanok, akik nem tartják be a rájuk vonatkozó írott és íratlan előírásokat. A *kártérítési felelősség* a méhek és a környezet védelmének legfontosabb polgári jogi eszköze, de ez nem lehet megoldás a méhészperek számának csökkentésére. A *károkozások* és a bírósági *perek elkerülésén van a hangsúly*. Ehhez az szükséges, hogy a növényvédelem és a méhészet együttműködő partnerekké váljon, felismerje és tiszteletben tartsa egymás érdekeit, megismerje, megértse egymás gondjait, egymáshoz kölcsönösen alkalmazkodjon, és kapcsolatot tartson fenn.

Jegyzetek

- ¹ Malasics László: Inszekticidek hatása a háziméhekre. Keszthely 1982. 1. o.
- ² Benedek Pál: Méhlegelő és megporzás. Méhészet 1983. 8. és 9. sz. o.
- ³ Vicze Ernő: Méhek, méhészet, környezet II. Méhészet 2008. 10. 18. o.
- ⁴ Vicze: i.m. 18. o.
- ⁵ Az EU-ban a növényvédelem nagyon fontos szerepet játszik, amit a Tanács 94/414/EGK irányelve is mutat: elsőbbséget kell biztosítani az emberek és állatok egészségének, a környezet védelmének, a növényvédő szereket pedig a helyes növényvédelmi gyakorlatnak megfelelően kell alkalmazni.
- ⁶ Biológiai Lexikon 3. Akadémia Kiadó, Budapest 1977. 369. o.
- ⁷ Loch Jakab – Nosticzius Árpád: Agrokémia és növényvédelmi kémia. Mezőgazda Kiadó, Budapest 2004. 211. o.
- ⁸ Benedek Pál: A szintetikus piretroid rovarölőszerek méhveszélyessége. Méhészet 1982. 12. sz. 251. o.
- ⁹ Benedek Pál: A növényvédelem és a mézelő méhek. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest 1986. 8. o., Nikovitz Antal: A méhészet kézikönyve II. Hungaronektár, Budapest 1983. 634-635. o.
- ¹⁰ Benedek Pál: Méhkímélő növényvédelmi technológiák kidolgozásának módszertani alapjai. Növényvédelem 1975. 4. sz. 145. o.
- ¹¹ Benedek Pál: Peszticidek méhveszélyességének megítélése. Növényvédelem 1976. 11. sz. 497-499. o.
- ¹² Nikovitz: i.m. 649-656. o.
- ¹³ 3.P.20521/2001/34
- ¹⁴ Malya Péter: A peren kívüli egyezés. Méhészet 1998. 10. sz. 12. o.
- ¹⁵ Malya Péter: Egy méhmérgezés bejelentése. Méhészet 1997. 9. sz. 11. o.
- ¹⁶ Schirilla György: A növényvédelmi és a környezetvédelmi kárfelelősség jogi összefüggései. Növényvédelem 1982. 4. sz. 181. o.
- ¹⁷ PK. 38. sz.
- ¹⁸ 1971.El.II.D.22/5.sz.jkv., LB Gf. III. 31254/1980 - BH 1981/10. sz. 413
- ¹⁹ P.törv.III.20 970/1986.sz., BH1987.437
- ²⁰ 3.P.20521/2001/34
- ²¹ 2. Pf. 21 848/1999/3
- ²² Schirilla György: A légi növényvédelemmel kapcsolatos kártérítési jogviták. Növényvédelem 1978. 6. sz. 279-280. o.
- ²³ Zoltán: i.m. 134-135. o.
- ²⁴ 2. Pf. 21 848/1999/3
- ²⁵ P. törv. V. 21125/1979
- ²⁶ P. törv. III. 20491/1983
- ²⁷ LB Gf. II. 30224/1983. - BH 1985/3. sz. 115; LB Gf. II. 30980/1981. - BH 1983/5. sz. 204
- ²⁸ Zoltán: i.m. 135-144. o.
- ²⁹ P. törv. III. 20 970/1986. sz.
- ³⁰ Zoltán: i.m. 145. o.
- ³¹ Zoltán: i.m. 147. o.; P. törv. I. 20 784/1971
- ³² Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest 2006. 272-275. o.
- ³³ Zoltán: i.m. 113-117. o.
- ³⁴ Malya: Egy méhmérgezés bejelentése. 10. o., Schirilla György: A növényvédőszer okozta méhelhullásoknál a kár mértékének bizonyítása. Növényvédelem 1973. 7. sz. 328-329. o. 2. Pf. 21848/1999/3
- ³⁵ Malya: Egy méhmérgezés bejelentése. 10. o.

- ³⁶ Schirilla: A növényvédőszer okozta méhelhullásoknál ... 328-329. o.
³⁷ Malya Péter: Ha elmaradt a bejelentkezés. Méhészet 1997. 8. sz. 14. o.
³⁸ 2. Pf. 21848/1999/3
³⁹ Malya: Egy méhmergezés bejelentése. 11. o. Maya Péter: Ismeretek a perrendtartásból II. Méhészet 1996. 12. sz. 12. o.
⁴⁰ P. 20 765/1975/3
⁴¹ 4.P.2004/2003/37
⁴² 4.P.2004/2003/37
⁴³ Zoltán: i.m. 127. o.
⁴⁴ Zoltán: i.m. 131. o.
⁴⁵ Zoltán: i.m. 127-128. o.
⁴⁶ Zoltán: i.m. 94-97. o.
⁴⁷ PJD VI. 218. sz.
⁴⁸ P. törv. V. 21009/1980
⁴⁹ LB P. törv. V. 20 645/1973
⁵⁰ LB P. törv. V. 20 604/1974
⁵¹ 4.P.20045/2003/37
⁵² 2. Pf. 20402/1979
⁵³ Pf.I.20 086/1971
⁵⁴ 2.Pf. 20 402/1979
⁵⁵ LB P. törv. I. 20 019/1967, P.törv. V. 20 652/1974
⁵⁶ Zoltán: i.m. 131-132. o., <http://www.mehmergezes.hu/mergezes.html>
⁵⁷ Zoltán: i.m. 193. o.
⁵⁸ Ptk. 355. § (4) bek.
⁵⁹ Zoltán: i.m. 194-196. o.
⁶⁰ 4.P.20045/1003/37; 2. Pf. 21 848/1999/3
⁶¹ LB P.törv. I.20 784/1971
⁶² LB P.törv. III/B. 20 243/1965., BH 4573
⁶³ Zoltán: i.m. 119-120. o.
⁶⁴ 3.P.20521/2001/34
⁶⁵ P.törv.III/B. 20 408/1965
⁶⁶ Pf. V. 21 379/1979
⁶⁷ Zoltán: i.m. 122-123. o., 20 411/1979, 20 222/1980, Pf. 20 411/1980., Pf. 21 129/1980
⁶⁸ Zoltán: i.m. 148. o.
⁶⁹ PK. 38. sz.
⁷⁰ Zoltán: i.m. 148. o.
⁷¹ LB Pf. V. 21060/1980
⁷² Pf. I. 21 077/1974
⁷³ 1965. El. II. D. 14/4. sz. jkv.
⁷⁴ Zoltán: i.m. 149-150. o., P. törv. IV. 21 339/1964; P. törv. I. 21 099/1966; Pf. IV. 20 227/1970; Gf. IX. 30 108/1974; P. törv. I. 20 784/1971
⁷⁵ Pf. I. 20.316/1970
⁷⁶ P. V. 21.345/1970/31